

De Staat van de Stad 2018

Feiten en cijfers over Rotterdam

Gemeente Rotterdam

Inleiding en rode draad

Rotterdam is niet in één cijfer te vangen. Zelfs niet in een paar cijfers. Maar statistieken kunnen ons wel veel laten zien over de stad. In deze Staat van de Stad zijn daarom ruim honderd relevante figuren, tabellen en grafieken gebundeld en voorzien van duiding en conclusies.

Hoe oud zijn Rotterdammers? Hoe gaat het met de schoolprestaties van onze jeugd? Hoeveel banen zijn er, en zijn dat er meer of minder geworden? Wat kost een huis gemiddeld in de stad? Hoe gezond zijn we? Al die vragen en nog veel meer worden beantwoord in deze Staat van de Stad. Waar mogelijk en relevant zijn de cijfers vergeleken met andere steden en het landelijk gemiddelde. Ook wordt steeds de ontwikkeling in de afgelopen jaren in beeld gebracht. Dat maakt deze bundel een statistisch naslagwerk om de stad (nog) beter te leren kennen. Deze Staat van de Stad kan ook worden benut om onze uitspraken en ideeën te staven met onderbouwing.

In de Staat van de Stad zijn cijfers bijeengebracht op veertien deelonderwerpen. Er is per onderwerp een selectie gemaakt van de meest veelzeggende cijfers. Vaak is er een verwijzing opgenomen naar waar de lezer meer informatie kan vinden. Ieder hoofdstuk begint met een korte samenvatting en de conclusies op het thema. Daarna worden die in tabellen en grafieken verder uitgediept.

Bij elkaar geven deze cijfers een beeld van de stad. Waar gaat het goed of beter en waar liggen uitdagingen?

De stad groeit in inwonersaantal. Het opleidingsniveau stijgt. En ook al blijft dit nog achter bij de andere grote steden, die afstand wordt kleiner. Onze jeugd sport en is minder dik, maar de omstandigheden in het gezin zijn niet altijd goed. Een forse groep Rotterdammers leeft in armoede en kent problematische schulden. We worden ouder en er zijn minder mensen met een chronische ziekte dan een aantal jaar geleden. Aan de andere kant zijn de cijfers over ziekte en eenzaamheid nog erg hoog en zien we een stijging in het aantal WMO maatwerkvoorzieningen. De economie zit in de lift, het aantal banen stijgt. Het werkloosheidspercentage is spectaculair gedaald, maar er is ook nog een mismatch tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Rotterdam is als woonplek meer in trek en de woningprijzen stijgen. Er worden minder misdrijven gepleegd. Rotterdammers hebben steeds meer vertrouwen in de toekomst van de stad.

Er is reden voor optimisme en tegelijkertijd is Rotterdam nooit af. We hopen dat deze Staat van de Stad u helpt bij het verder werken aan deze stad.

Inhoudsopgave

Inleiding en rode draad	2
Inhoudsopgave	3
1 Bevolking	6
1.1 Bevolking, aantal en samenstelling	7
1.2 Bevolkingsontwikkeling	11
1.3 Prognose	14
2 Onderwijs	17
2.1 Centrale Eindtoetsscore (CET)	19
2.2 Schooladvies	20
2.3 Afstroom	21
2.4 Aandeel havo/vwo-leerlingen	22
2.5 Aandeel havo/vwo-leerlingen naar herkomst	23
2.6 Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst	24
2.7 Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst: ontwikkeling in de tijd	25
2.8 Vroegtijdig schoolverlaters	26
2.9 Aandeel niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie	27
2.10 Aandeel studenten en hoogopgeleiden in de bevolking	30
3 Jeugd	33
3.1 Omstandigheden in het gezin	35
3.2 Rotterdamse Jeugd	36
3.3 Jeugdwerkloosheid	39
4 Vrije tijd	40
4.1 Sportdeelname	42
4.2 Bezoek aan groenvoorzieningen in Rotterdam	43
4.3 Sport- en cultuurevenementen	44
4.4 Reden van bezoek aan Rotterdam	49
4.5 Bezoek aan attracties	50
5 Armoede, schulden en sterke schouders	52
5.1 Wat is armoede?	54
5.2 Armoede in de grote stad	56
5.3 Soort inkomen	58

5.4 Huishoudenstype	59
5.5 Herkomst	61
5.6 Inkomensondersteuning	62
Armoede over de buurten	63
5.7 Rotterdammers met een problematische schuld	64
5.8 De oorzaken van schuldvorming	64
5.9 Sterke schouders	66
6 Gezondheid, zorggebruik en welzijn	68
6.1 Gezondheid	70
6.2 Eenzaamheid een omvangrijk probleem bij alle leeftijdsgroepen	72
6.3 Het aantal mantelzorgers neemt toe	72
6.4 De helft van de 65-plussers maatschappelijk actief	73
6.5 Rotterdamse stelsel voor zorg en welzijn	73
6.6 Voorzieningengebruik	75
6.7 Outcome: zelfredzaamheid, samenredzaamheid <i>en participatie</i> .	79
7 Economie, inclusief haven	82
7.1 Bruto regionaal product	85
7.2 Toegevoegde waarde regio Rijnmond	86
7.3 Arbeidsproductiviteit	87
7.4 Ontwikkeling van de werkgelegenheid	88
7.5 Ontwikkeling van de werkgelegenheid naar sectoren en specifieke clusters	90
7.6 Werkgelegenheidsgroei naar sectoren en specifieke clusters	92
7.7 Werkgelegenheidsgroei naar opleidingsniveau en sector	94
7.8 Werkgelegenheidsgroei naar gebied	95
7.9 Vacatures	96
7.10 Vestigingsklimaat	97
7.11 Starters	99
7.12 Haven	101
8 Arbeidsmarkt	103
8.1 Beroepsbevolking	105
8.2 Kerncijfers beroepsbevolking	105
8.3 Opleidingsniveau Beroepsbevolking	107
8.4 Werkloosheid	108
8.5 Flexibilisering	110
8.6 Polarisatie en mismatch	111
8.7 Pendel	113

9 Duurzaamheid	114
9.1 Energie	115
9.2 Huishoudelijk afval	118
9.3 Elektrisch vervoer	119
10 Wonen	122
10.1 Woningvoorraad	124
10.2 Woningvoorraad naar eigendom en prijsklasse	125
10.3 Bouwjaar	126
10.4 Woningtype	127
10.5 Woningwaarde	128
10.6 Koopwoningmarkt	130
10.7 Betaalbaarheid op de woningmarkt	133
10.8 Woningvraag	135
10.9 Tarieven	136
11 Verkeer	138
11.2 Autogebruik	139
11.3 Gebruik OV	140
11.4 Fietsen	141
11.5 Woon-werk-verkeer	142
11.6 Bereikbaarheid	143
11.7 Veiligheid	144
11.8 Geluidshinder	145
12 Veiligheid	146
12.1 Geregistreerde criminaliteit	148
12.2 Veiligheidsbeleving	149
12.3 Woninginbraak	152
13 De beleving van Rotterdammers	154
13.1 Tevredenheid en vertrouwen	155
13.2 De belangrijkste problemen in Rotterdam	157
14 De staat van de gemeente	158
14.1 De gemeentelijke organisatie	159
14.2 Dienstverlening	166

1 Bevolking

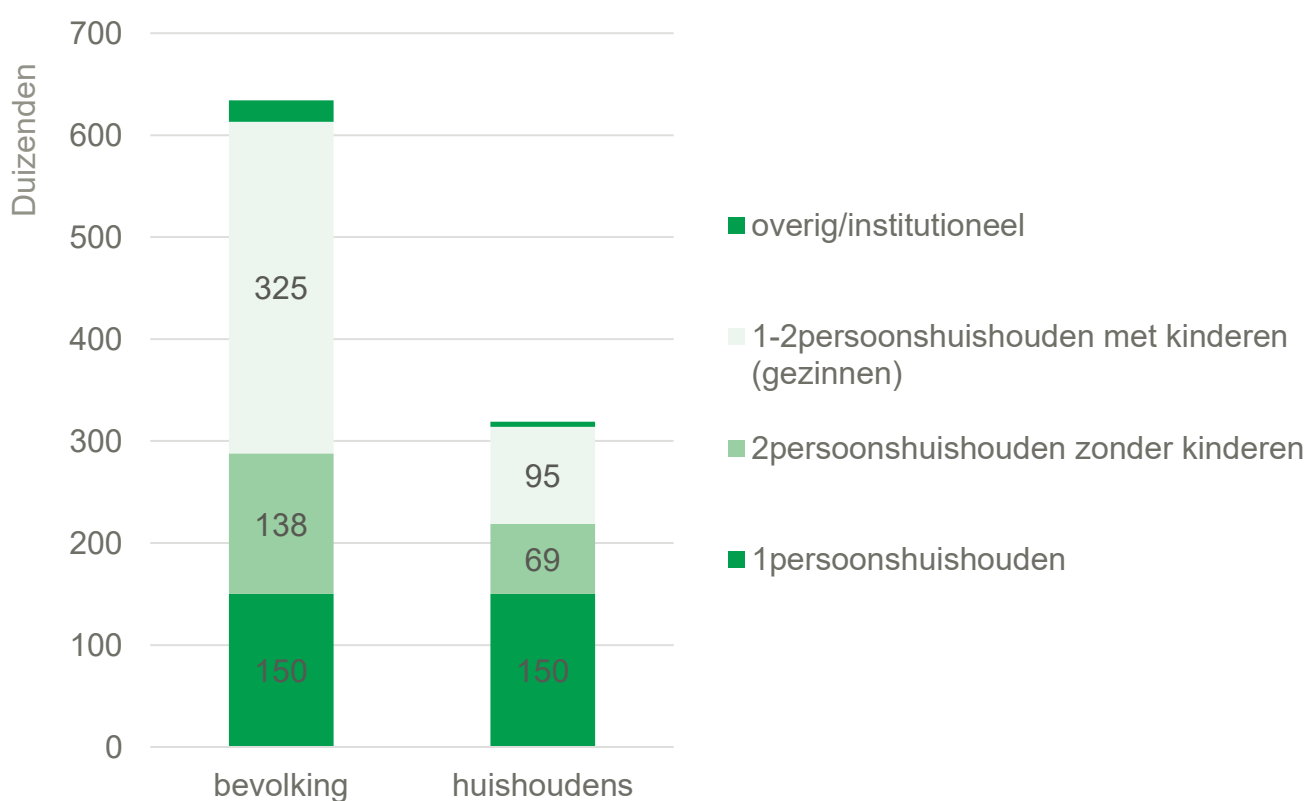
Op 1 januari 2018 telde Rotterdam ruim 638.000 inwoners. De Rotterdamse bevolking neemt jaarlijks toe door (per saldo) vooral migratie en in minder mate door geboorten. In de komende jaren blijft de bevolking toenemen. Die bevolkingsgroei slaat vooral neer in het centrum en in Feijenoord. Rotterdam groeit maar vergrijst ook (een beetje) de komende jaren, maar veel minder dan landelijk. Daarbij wijkt Rotterdam niet veel af van Den Haag en iets meer ten opzichte van Amsterdam en Utrecht (waar meer twintigers en dertigers wonen). Binnen Rotterdam zijn er wel grote verschillen: Prins Alexander, Rozenburg en Hoek van Holland zijn en blijven meer vergrijsd dan landelijk.

1.1 Bevolking, aantal en samenstelling

Op 1 januari 2018 telde Rotterdam ruim 638.000 inwoners, in zo'n 320.000 huishoudens. Momenteel vormen 150.000 Rotterdammers een eenpersoonshuishouden. Daarnaast zijn er 138.000 personen die samenwonen (gehuwd of geregistreerd partnerschap), zonder kinderen. Zo'n 325.000 Rotterdammers zijn lid van een gezin, dus als kind

of partner in een één- of tweepersoonshuishouden met kinderen. Ruim 9.000 Rotterdammers verblijven voor langere tijd in een instelling. Dit betreft verpleeg-, verzorgings- en kindertehuizen, gezinsvervangende tehuizen, revalidatiecentra en penitentiaire inrichtingen.

Figuur 1.1. Bevolking en huishoudens in Rotterdam, naar type

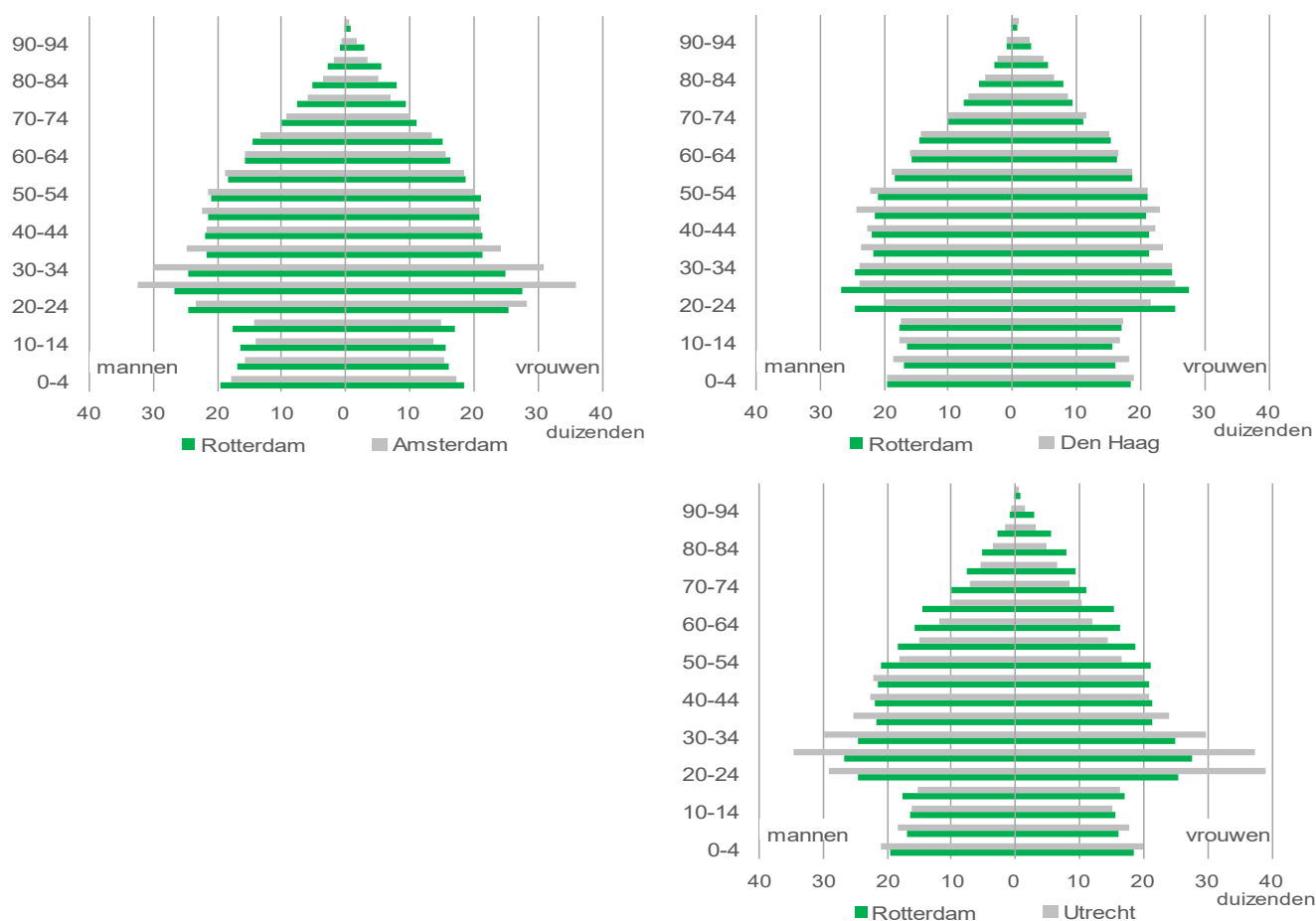
Bron: Gemeente Rotterdam

In totaal zijn er bijna 320.000 particuliere huishoudens. Naast de eerdergenoemde 150.000 eenpersoonshuishoudens gaat het om 69.000 tweepersoonshuishoudens zonder kinderen en 95.000 gezinnen.

Volgens het CBS telde in 2017 Rotterdam 635.000 inwoners, Amsterdam 845.000, Den Haag 525.000 en Utrecht 343.000 inwoners. In onderstaande figuur zijn voor de

andere G4-gemeenten de aantallen mannen en vrouwen teruggerekend naar de totale aantallen mannen en vrouwen van Rotterdam, zodat de verschillen in bevolkingsopbouw goed met elkaar vergeleken kunnen worden.

Figuur 1.2. Rotterdam 2017 vergeleken: met Amsterdam (links), Den Haag (rechts), Utrecht (onder)

Bron: CBS, Statline

Voor Amsterdam, Den Haag en Utrecht zijn de aantallen mannen en vrouwen teruggerekend naar de totale aantallen mannen en vrouwen van Rotterdam, zodat de verschillen in bevolkingsopbouw beter met elkaar vergeleken kunnen worden.

De figuur hierboven laat zien dat vanaf 50+ de bevolkingsopbouw tussen de vier grote gemeenten weinig verschilt. Amsterdam heeft verhoudingsgewijs qua leeftijd meer inwoners van eind twintig, begin dertig jaar dan Rotterdam. In Den Haag zijn de twintigers wat minder sterk vertegenwoordigd dan in Rotterdam. De bevolkingsopbouw verschilt het sterkst met Utrecht, waar meer twintigers en dertigers wonen, met name van het vrouwelijke geslacht.

Rotterdam is een stad met mensen vanuit alle hoeken van het land én de wereld. Iets meer dan 30% van de Rotterdammers is geboren en zijn hele leven woonachtig in Rotterdam, waarvan 9% ook ouders heeft die in de stad geboren zijn. Het grootste deel van de Rotterdammers is niet geboren in de stad én niet getogen (dat wil zeggen korter dan de helft van iemands leeftijd woonachtig in de stad), namelijk 36%.

Het aandeel van de Nederlandse en Westerse Rotterdammers is daarin meer dan de helft.

Tabel 1.1. Geboren en getogen in Rotterdam, op 1-1-2017

Sinds geboorte in Rotterdam, ouders geboren Rotterdammers	58.505	9%
Sinds geboorte in Rotterdam, geboorteplaats ouders niet Rotterdam	142.986	23%
Geboren in Rotterdam en meer dan de helft van zijn leven in Rotterdam (= getogen)	29.084	5%
Wel geboren en niet getogen in Rotterdam	61.056	10%
Niet geboren, wel getogen in Rotterdam	109.807	18%
Niet geboren, niet getogen	222.739	36%
Totaal	624.177	100%

Bron: Gemeente Rotterdam

In tabel 1.2 wordt de bevolking van Rotterdam volgens de meer traditionele indeling weergegeven, die naar migratieachtergrond. De helft van de Rotterdammers heeft direct of

indirect een migratieachtergrond. Als de derde generatie Rotterdammers met een migratieachtergrond ook wordt meegenomen, is dat zelfs nog veel meer dan de helft.

Tabel 1.2 Rotterdammers naar migratieachtergrond, 1-1-2017

	Eerste generatie	Tweede generatie / Nederland	Nederlands met uitsplitsing derde generatie	Totaal absoluut	Totaal aandeel
	a	b		a+b	
Surinaams	28.435	24.106	5.012	52.541	8%
Aruba/Nederlandse Antillen	15.005	9.445	1.289	24.450	4%
Kaapverdisch	8.625	6.826	1.313	15.451	2%
Turks	22.218	25.530	2.535	47.748	8%
Marokkaans	18.844	24.704	1.562	43.548	7%
Overig niet-westers	36.671	19.991	1.405	56.662	9%
Nederlands (geen migratieachter- grond)		315.234	287.668	315.234	50%
Overig EU	31.168	17.910	8.024	49.078	8%
Overig westers	14.828	14.724	6.426	29.552	5%
Totaal	175.794	458.470	315.234	634.264	100%

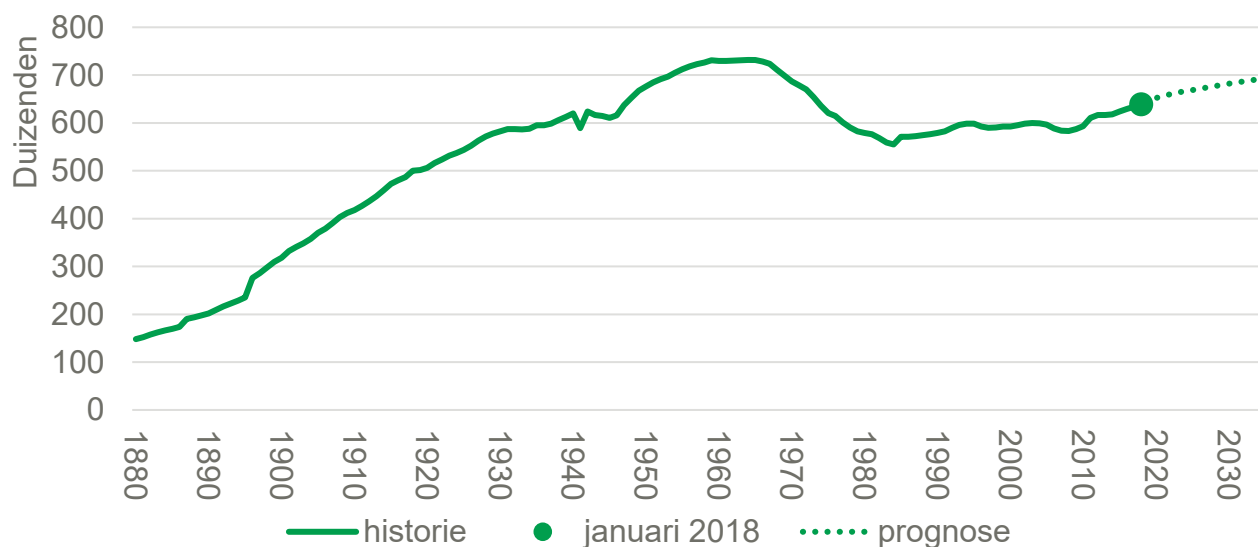
Bron: OBI

1.2 Bevolkingsontwikkeling

Op 1 januari 2018 telde Rotterdam ruim 638.000 inwoners. In de afgelopen tien jaar zijn er 43.000 inwoners bijgekomen¹. Afgezien van fusies zoals met Rozenburg, is de

bevolkingsontwikkeling het gezamenlijke saldo van geboorten en sterfgevallen (natuurlijke groei), migratiestromen met andere gemeenten en migratiestromen met het buitenland.

Figuur 1.3. Bevolking Rotterdam, historie en prognose

Bron: Gemeente Rotterdam

De sterke bevolkingsdaling in de jaren 70, begin jaren 80 van vorige eeuw (figuur 1.3) had te maken met migratie naar omliggende gemeenten, ook wel suburbanisatie genoemd. Het saldo van de binnenlandse migratiestromen was toen sterk negatief. Vanaf het einde van de jaren 80 begon Rotterdam weer langzaam te groeien, maar het binnenlands saldo bleef negatief.

Rond de millenniumwisseling groeide Rotterdam met ongeveer 2.000 personen per jaar. Er vertrokken nog steeds jaarlijks (per saldo) ruim 3.000 Rotterdammers naar andere gemeenten. Deze binnenlandse uitstroom werd echter ruimschoots gecompenseerd door buitenlandse migratie (figuur 1.4, periode 1997 t/m 2002).

¹ Inclusief de fusie met Rozenburg in 2010 komt de 'groei' nog hoger uit.

Figuur 1.4. Componenten van bevolkingsgroei

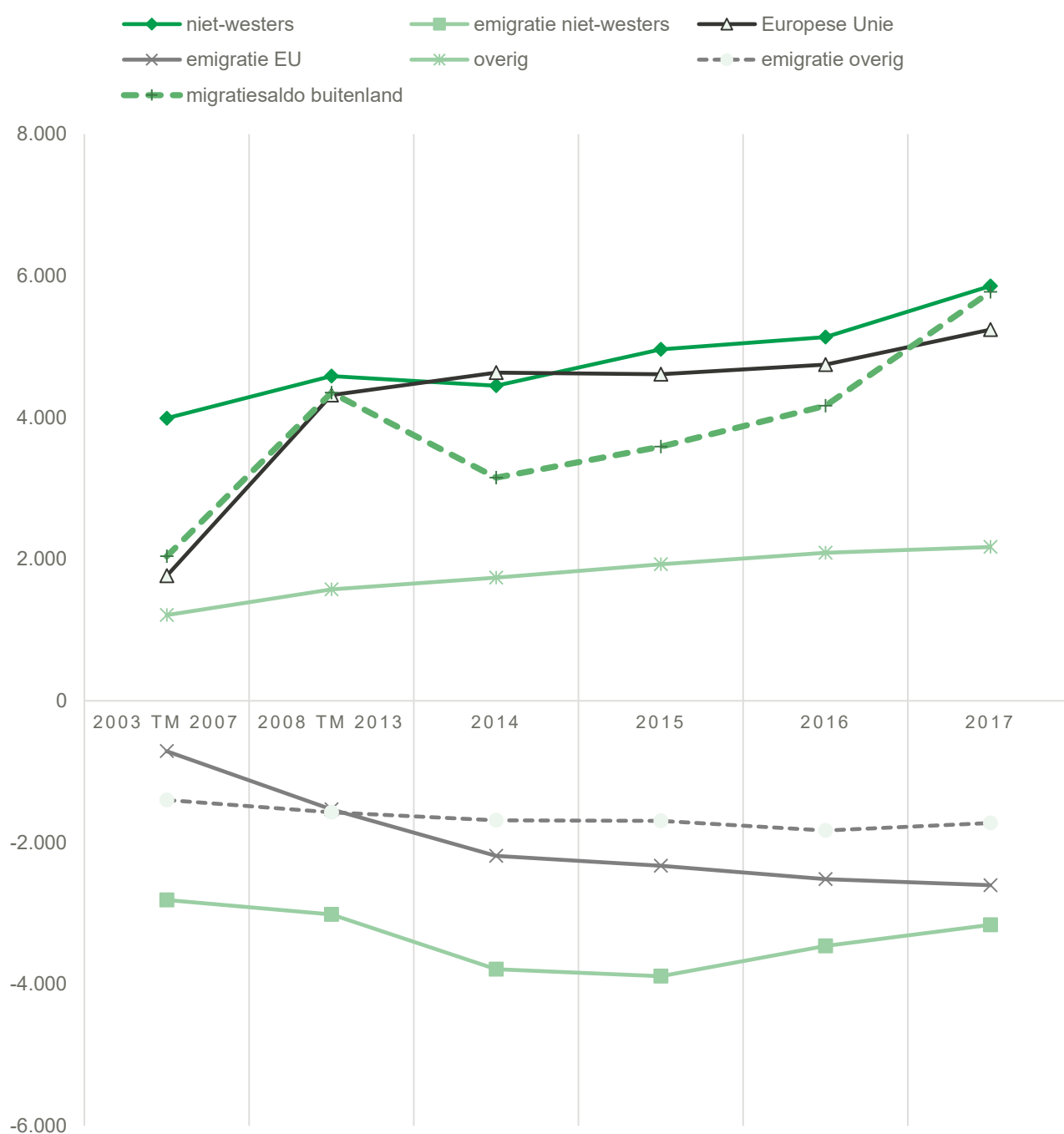

Bron: Gemeente Rotterdam

Sinds 2008 groeit de Rotterdamse bevolking sneller dan rond de millenniumwisseling, namelijk met zo'n 4.300 personen gemiddeld per jaar. Tot voor kort was er geen negatief binnenlands migratiesaldo. In 2017 was dat voor het eerst wel weer het geval, vanwege toegenomen verhuizingen naar omliggende gemeenten.

De migratiestromen met het buitenland zijn in de afgelopen tien jaar groter geworden (figuur 1.5). Het positieve buitenlands saldo heeft vooral te maken met instroom van personen uit de overige EU-landen. Sinds 2015 dragen ook de niet-westerse landen weer bij aan het buitenlands migratiesaldo van Rotterdam.

Figuur 1.5. Buitenlandse migratiestromen naar migratieachtergrond niet-westers, EU en overig

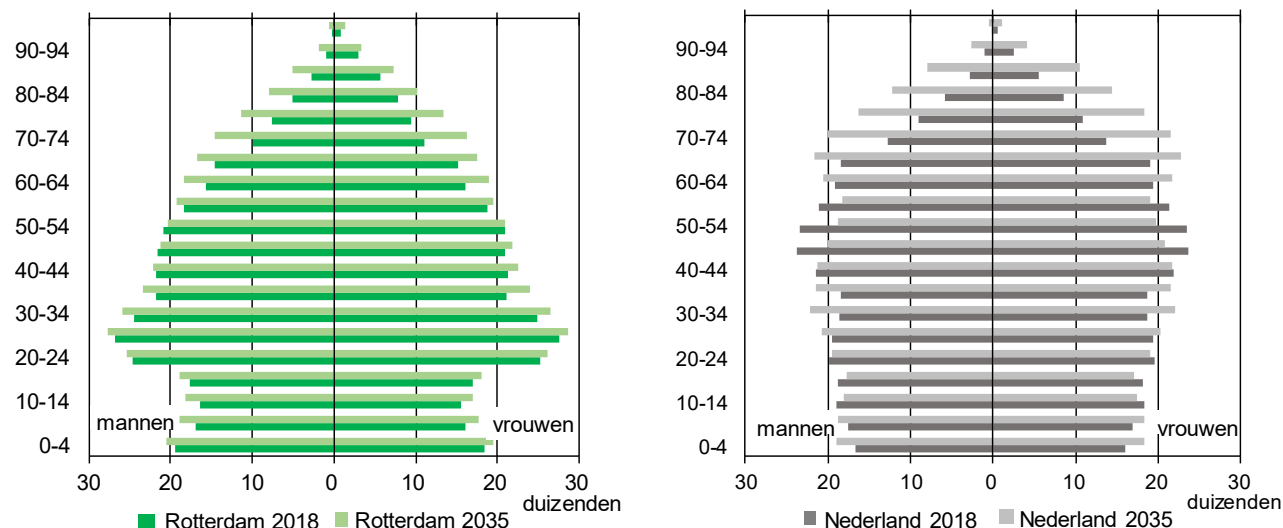
Bron: Gemeente Rotterdam

1.3 Prognose

Voor inzicht in toekomstige ontwikkelingen wordt periodiek een gemeentelijke bevolkingsprognose opgesteld. De meest recente prognose stamt uit het voorjaar van

2017. Daarin wordt verwacht dat Rotterdam in 2035 ongeveer 690.000 inwoners telt, dus 50.000 meer dan in 2018.

Figuur 1.6. Bevolkingspiramiden: 2018 en prognose 2035 voor Rotterdam (links) en Nederland* (rechts)

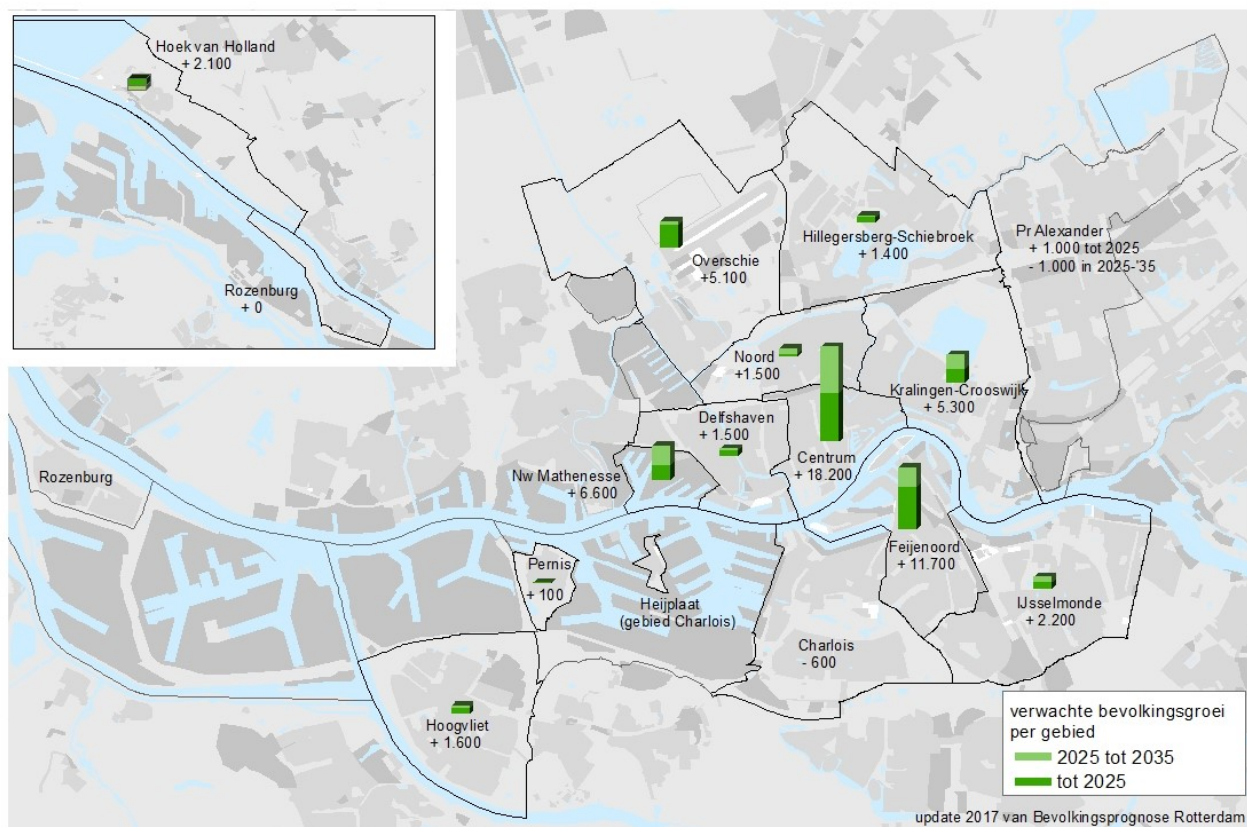
*In de rechter figuur, voor Nederland, zijn de aantallen mannen en vrouwen teruggerekend naar de totale aantallen mannen en vrouwen van Rotterdam, zodat de verschillen in bevolkingsopbouw beter met elkaar vergeleken kunnen worden.

Bron: CBS, Statline

De bevolkingspiramiden hierboven laten zien dat in deze prognose voor Rotterdam een zekere mate van vergrijzing wordt verwacht, maar minder dan voor Nederland als geheel. Ten opzichte van de andere grote steden, is de vergrijzing in Rotterdam wel vergelijkbaar. Het is vooral het platteland en de (voormalige) groeikernen die vergrijzen, de grote steden doen dat veel minder.

De gemeentelijke prognose verschilt behoorlijk per gebied. De meeste bevolkingsgroei wordt verwacht in Rotterdam Centrum, op afstand gevolgd door Feijenoord. Daarna volgen de gebieden Overschie, Kralingen-Crooswijk en Nieuw Mathenesse (ontwikkeling Stadshavens).

Figuur 1.7. Verwachte bevolkingsgroei per gebied (bron: update gemeentelijke bevolkingsprognose, voorjaar 2017)

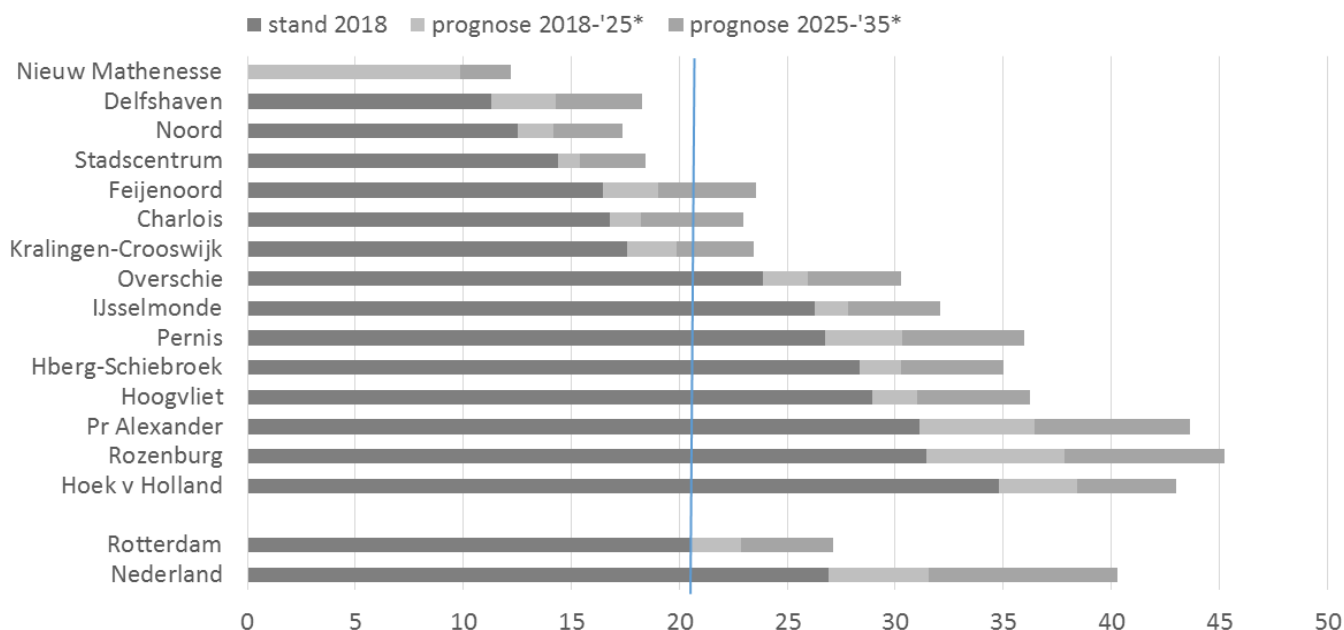

Bron: Gemeente Rotterdam

Per gebied verschilt uiteraard ook de verwachte ontwikkeling van leeftijdsgroepen. Het begrip 'grijze druk', dat een maat voor de vergrijzing is, kan hiervan een indruk geven. Hoe hoger de grijze druk, hoe meer ouderen in de bevolking.

Op vergelijkbare wijze wordt in figuur 1.8 de grijze druk in beeld gebracht. Alleen is hier de prognose tot 2035 opgesplitst in twee perioden: 2018 tot 2025 en 2025 tot 2035.

Figuur 1.8. Grijsdruk per gebied, Rotterdam en landelijk

*) Rotterdam: update gemeentelijke bevolkingsprognose, voorjaar 2017 Nederland: CBS Bevolkingsprognose, december 2017

Bron: Gemeente Rotterdam en CBS, Statline

In Rotterdam bedraagt de grijsdruk momenteel 20,5. Dat betekent dat op elke 100 20-64-jarigen er 20,5 65-plussers zijn. Dit neemt naar verwachting toe, als gevolg van de vergrijzing, naar 22,9 in 2025 en daarna naar 27,1 in 2035. Landelijk ligt de grijsdruk momenteel op 26,9. Dat is hoger dan in Rotterdam en er wordt ook een sterkere ontwikkeling verwacht, namelijk naar 40,3 in 2035.

In de toekomst, ook op langere termijn (2035) is er naar verwachting veel grijsdruk in Prins Alexander, Rozenburg en Hoek van Holland (gemiddeld 44,0, dus boven het landelijke getal van 40,3). De grijsdruk blijft naar verwachting het meest beperkt in Rotterdam Centrum, Nieuw Mathenesse (relatief veel beroepsbevolking) en ook in Noord en Delfshaven.

Binnen Rotterdam zijn er forse verschillen qua de huidige grijsdruk, variërend van 11,3 in Delfshaven tot 34,8 in Hoek van Holland. Voor alle gebieden wordt een toename verwacht.

2 Onderwijs

De gemiddelde Centrale Eindtoetsscore van de Rotterdamse basisschoolleerlingen is lager dan gemiddeld in de G4 en lager dan in Nederland, maar neemt langjarig gezien wel toe en nadert daarmee het Nederlands gemiddelde. Een kwart van de Rotterdamse leerlingen scoort hoog op de Centrale Eindtoets (CET), dat wil zeggen met een score van 546 of hoger. Dat is een forse toename sinds 2010 en de achterstand op Nederland is daarmee flink afgenomen.

In Rotterdam krijgt 45% van de basisschoolleerlingen een havo/vwo-advies. Dat is iets lager dan in de rest van Nederland en de G4, maar is het afgelopen jaar wel fors toegenomen. De havo- en vwo-deelname is het hoogst onder autochtonen en jongeren met een westerse migratieachtergrond en het laagst onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Dit geldt zowel voor Rotterdam, de andere drie grote steden als voor Nederland.

In Rotterdam slagen jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond vaker voor de havo dan gemiddeld in de G4 en

in Nederland. Voor het vwo is dat omgekeerd. In Rotterdam verlaat zo'n 3% van de leerlingen vroegtijdig de school. In het MBO ligt dit met 7,8 procent hoger dan in het VO (0,6 procent). Het vroegtijdig schoolverlaten is in Rotterdam hoger dan landelijk, maar neemt wel af.

In Rotterdam wonen (relatief) wat meer studenten dan in Den Haag en wat minder dan in Amsterdam (in Utrecht is dat dubbel zo veel). In Rotterdam is 27% van de bevolking hoogopgeleid. Dat is gelijk aan Nederland, lager dan in de rest van de G4 en neemt wel toe.

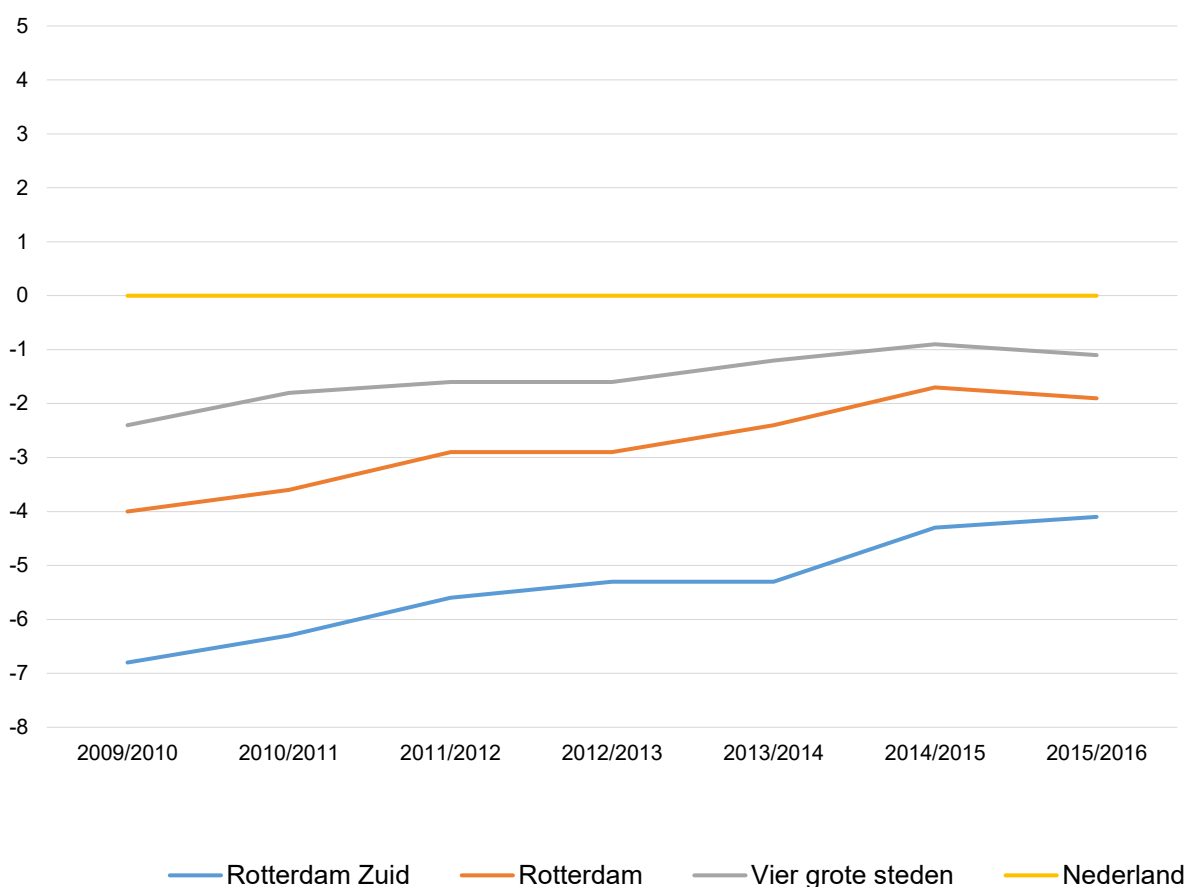

2.1 Centrale Eindtoetsscore (CET)

De gemiddelde Centrale Eindtoetsscore van de Rotterdamse basisschoolleerlingen is lager dan gemiddeld in de G4 en lager dan in Nederland. De score is in 2015-2016

iets lager dan in het jaar ervoor. De score van de kinderen op Zuid² is lager dan gemiddeld in Rotterdam.

Figuur 2.1. Gemiddelde Centrale Eindtoetsscore in groep 8 en woongebied, ten opzichte van het landelijk gemiddelde, 2009/2010 t/m 2015/2016

Bron: SSB, CBS, Basismonitor Onderwijs NPRZ

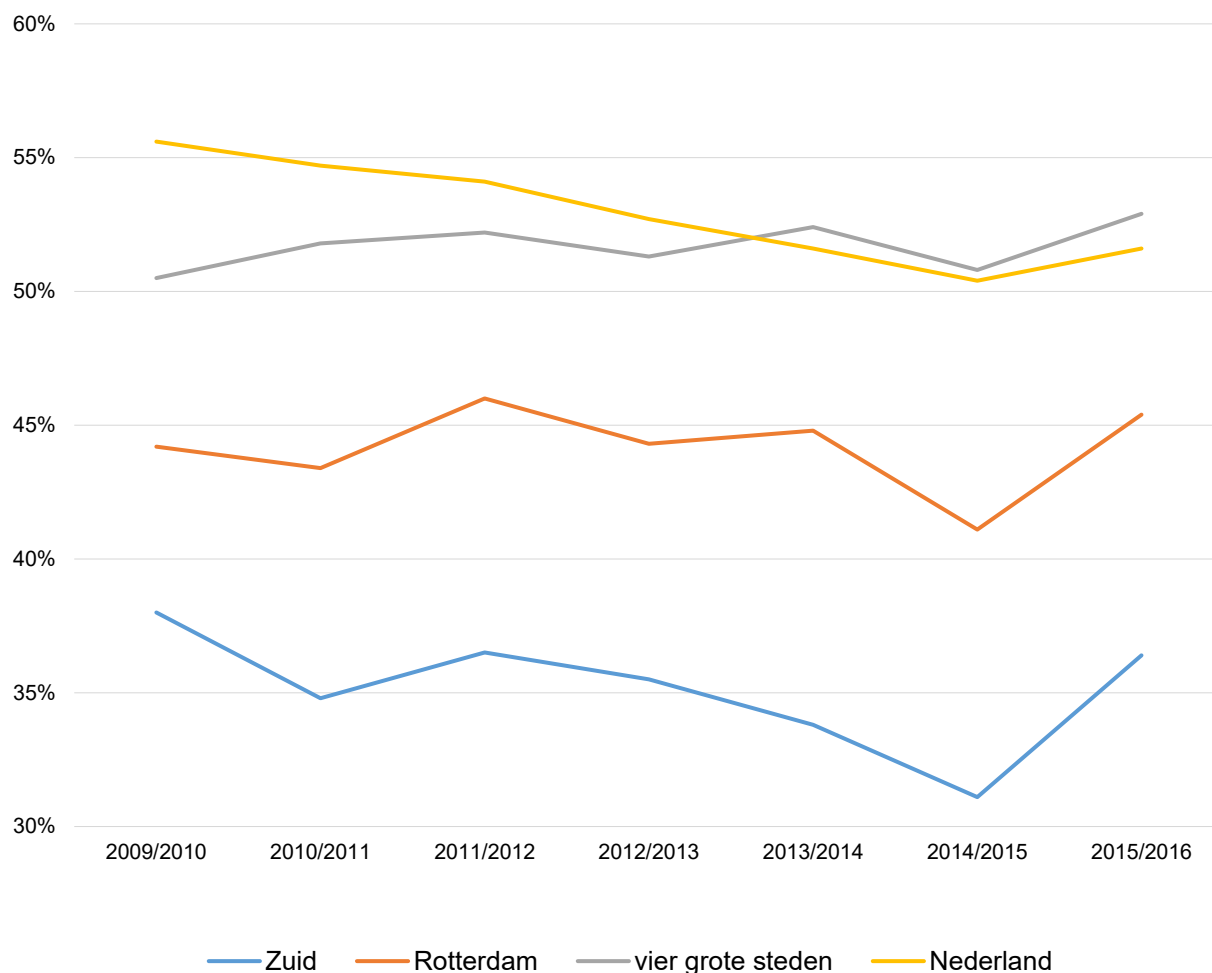
Het verschil met het landelijke gemiddelde in de gemiddelde score van de Centrale Eindtoets is sinds het schooljaar 2009/2010 in Rotterdam en de vier grote steden

kleiner geworden. Ook het gemiddelde van Rotterdam Zuid verschilt steeds minder van het landelijk gemiddelde.

² Rotterdam Zuid bestaat uit de gebieden Feijenoord, Charlois en IJsselmonde.

2.2 Schooladvies

Figuur 2.2. Percentage leerlingen met advies havo/vwo in basisonderwijs groep 8 naar woongebied, 2009/ 2010 t/m 2015/2016

Bron: SSB, CBS, Basismonitor Onderwijs NPR

In Rotterdam krijgt 45% van de basisschoolleerlingen een havo/vwo-advies. De schooladviezen aan kinderen in groep 8 liggen bij leerlingen uit Rotterdam (Zuid) lager dan gemiddeld in de vier grote steden en in Nederland. In het laatst bekende jaar is er in tegenstelling tot de voorgaande schooljaren een stijging van het aandeel 'havo/vwo'-adviezen.

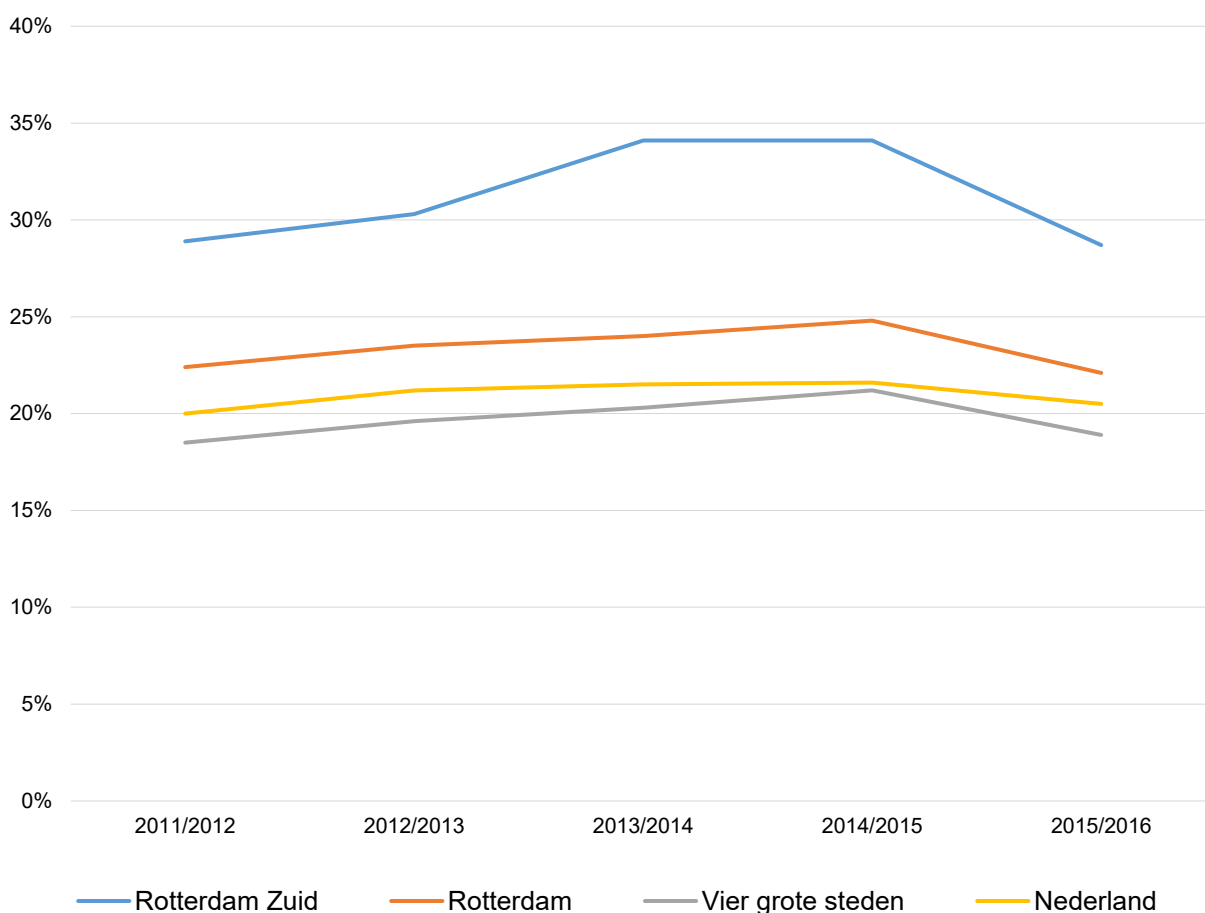
Het percentage Rotterdamse leerlingen met een havo/vwo-advies steeg in 2015/2016 ten opzichte van 2014/2015 van 41% naar 45%. In Rotterdam Zuid is dit percentage gestegen van 31% naar 36%. Het verschil ten opzichte van Nederland als geheel is kleiner geworden.

2.3 Afstroom

Met *afstroom* wordt bedoeld dat leerlingen een lagere opleiding volgen dan de basisschool hen heeft geadviseerd. Leerlingen uit Rotterdam (Zuid) volgen in het

derde leerjaar van het voortgezet onderwijs vaker dan gemiddeld in de vier grote steden een lagere opleiding dan de basisschool hen adviseerde.

Figuur 2.3. Percentage afstroom in leerjaar 3 voortgezet onderwijs ten opzichte van het schooladvies eind basisonderwijs, ontwikkeling in de tijd, 2011/2012 t/m 2015/2016

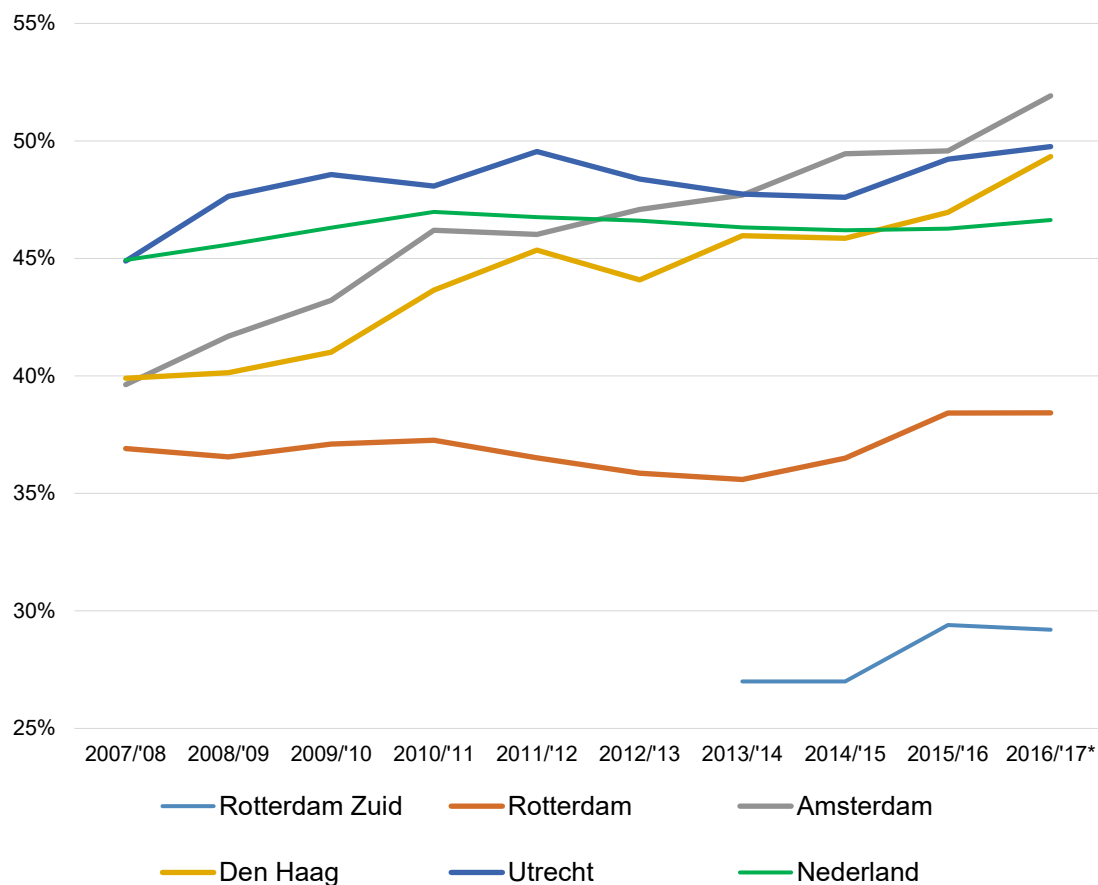
Bron: SSB, CBS, Basismonitor Onderwijs NPRZ

Vanaf het schooljaar 2014/2015 is een daling te zien van het percentage leerlingen dat een lagere positie heeft dan het advies van de leerkracht in groep 8. In Rotterdam is de afstroom gedaald van 25% in 2014/2015 naar 22% in 2016/2017.

Op Rotterdam Zuid is dezelfde beweging in procentpunten groter dan gemiddeld in Rotterdam: van 34% afstroom in 2014/2015 naar 29% afstroom in 2016/2017. Deze daling is, gemeten in procentpunten, sterker dan gemiddeld in de vier grote steden en in Nederland.

2.4 Aandeel havo/vwo-leerlingen

Figuur 2.4. Percentage havo/vwo-leerlingen (exclusief praktijkonderwijs) in leerjaar 3/4 naar woongebied, 2007/2008 t/m 2016/2017*

* 2016/2017 betreft een voorlopig cijfer. Percentages van Rotterdam Zuid zijn alleen vanaf 2013./2014 beschikbaar.

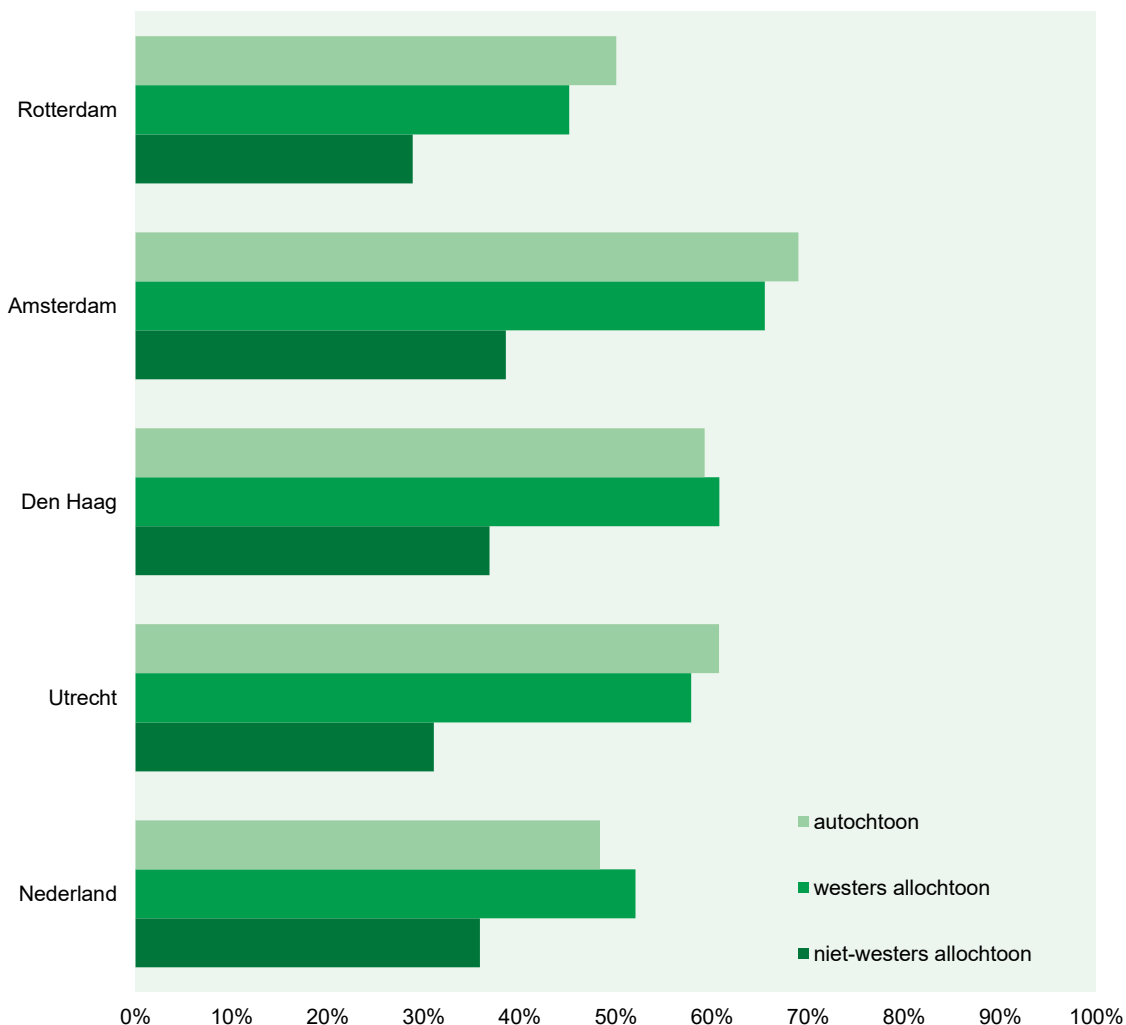
Bron: Statline, CBS, bewerking OBI (Rotterdam Zuid), DUO. N.B. In een eerdere versie was hier helaas een verkeerde figuur terecht gekomen.

In Rotterdam gaan relatief minder leerlingen naar havo en vwo dan in de andere drie grote steden. In het derde en vierde leerjaar van het voortgezet onderwijs zit bij leerlingen uit Rotterdam 38% op de havo of het vwo. Gemiddeld in de vier grote steden is dit 47%. Het verschil werd vanaf 2013/2014 iets kleiner, maar in 2016/2017 is het verschil weer groter geworden. In Rotterdam Zuid is het aandeel leerlingen dat havo of vwo volgt met 29% het laagst.

2.5 Aandeel havo/vwo-leerlingen naar herkomst

Figuur 2.5. Aandeel havo/vwo-leerlingen (exclusief praktijkonderwijs) naar woongebied en herkomst, 2016/2017*

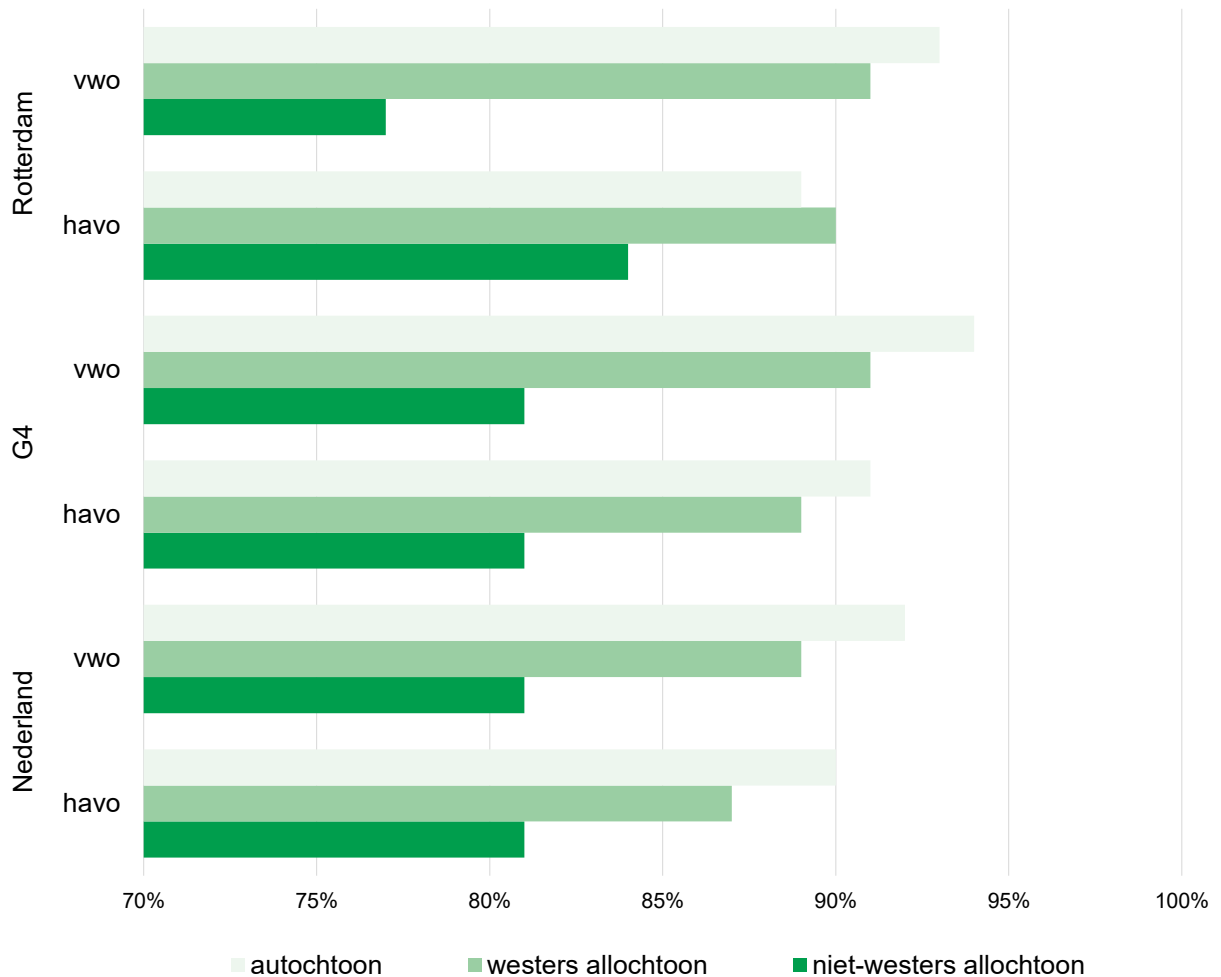
Bron: Statline, CBS, * 2016/2017 betreft een voorlopig cijfer

De havo- en vwo-deelname is het hoogst onder autochtonen en jongeren met een westerse migratieachtergrond en het laagst onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond. Dit geldt zowel voor Rotterdam, de andere drie grote steden als Nederland. De havo/vwo-deelname van jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond is in Rotterdam (29%) aanzienlijk lager dan in de overige drie grote steden (gemiddeld 35%) en in Nederland (36%).

2.6 Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst

Figuur 2.6. Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst en woongebied, 2015-2016

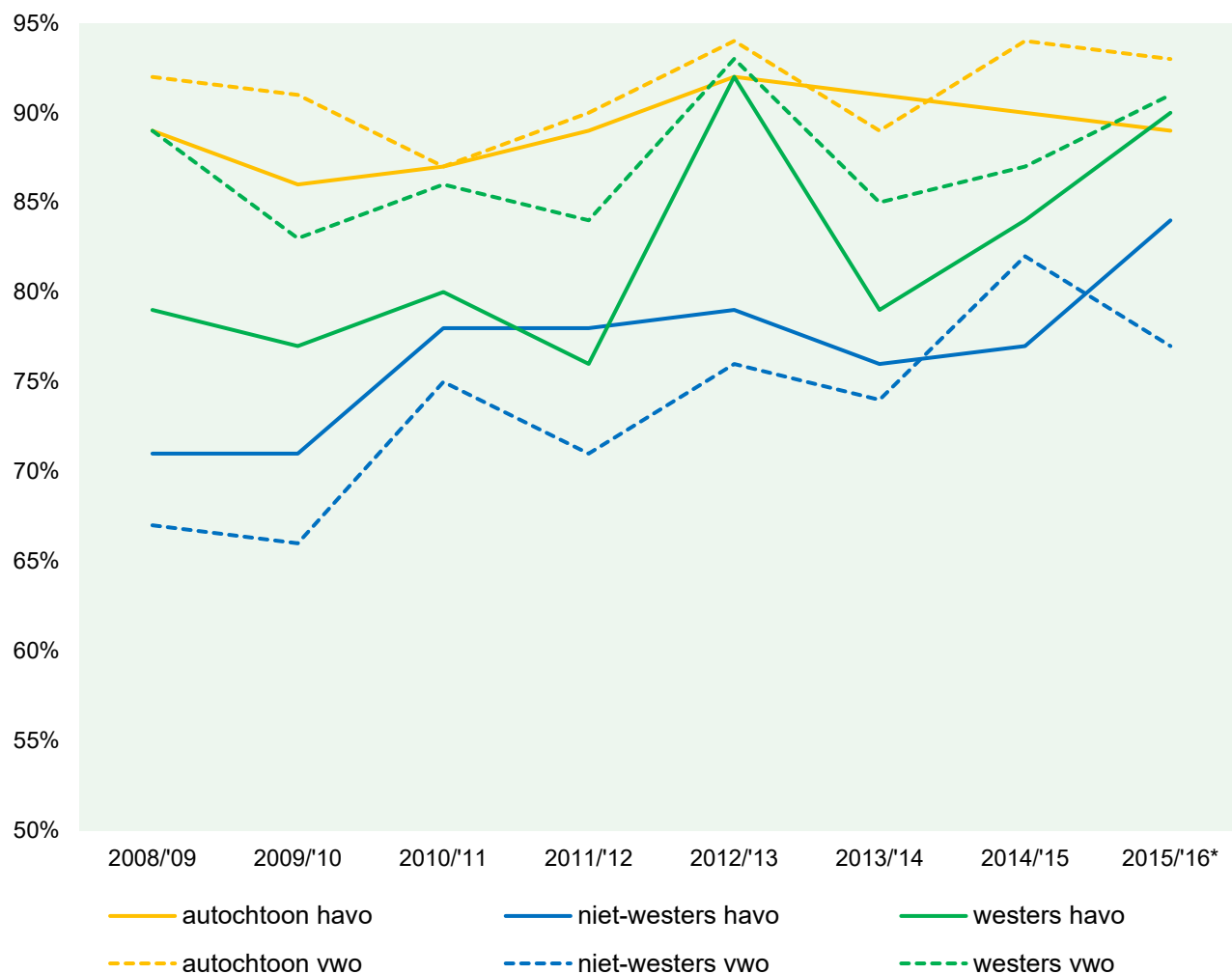
Bron: CBS, Statline

De slagingspercentages havo en vwo zijn in Rotterdam het hoogst onder autochtonen en onder jongeren met een westerse migratieachtergrond. Onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond ligt dit percentage aanzienlijk lager. In vergelijking met het gemiddelde in de

G4 en landelijk, is het slagingspercentage vwo van Rotterdamse jongeren met een niet-westerse achtergrond aanzienlijk lager. Op de havo zien we een omgekeerd beeld: in Rotterdam slagen jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond vaker voor de havo dan gemiddeld in de G4 en in Nederland.

2.7 Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst: ontwikkeling in de tijd

Figuur 2.7. Slagingspercentages havo/vwo naar herkomst en woongebied, ontwikkeling voor Rotterdam, 2008/2009 t/m 2015/2016

* Het cijfer van 2015/2016 is een voorlopig cijfer.

Bron: CBS, Statline

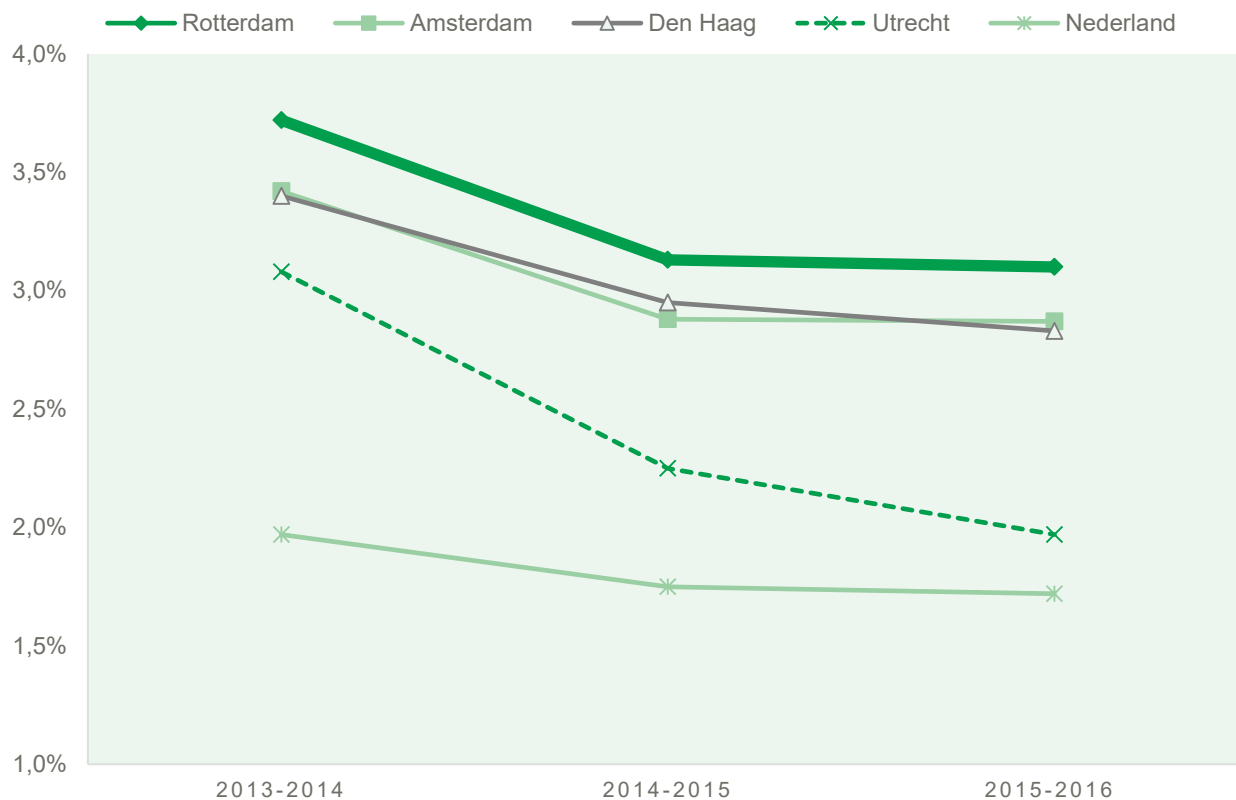
In vergelijking met voorgaande jaren zijn de verschillen in slagingspercentages op de havo tussen de verschillende herkomstgroepen kleiner geworden.

Op het vwo zien we dat in de periode 2008-2014 de verschillen in slagingspercentage tussen de verschillende herkomstgroepen zijn afgenomen. Onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond is een duidelijke toename in het slagingspercentage te zien. Het laatste jaar

is er echter weer een afname in het slagingspercentage onder jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond, waardoor het verschil tussen de autochtone jongeren en jongeren met een westerse migratieachtergrond enerzijds en de jongeren met een niet-westerse migratieachtergrond anderzijds weer groter is geworden.

2.8 Vroegtijdig schoolverlaters

Figuur 2.8. Percentage nieuwe vroegtijdig schoolverlaters (VSV'ers) jonger dan 23 jaar

Bron: OCW/DUO

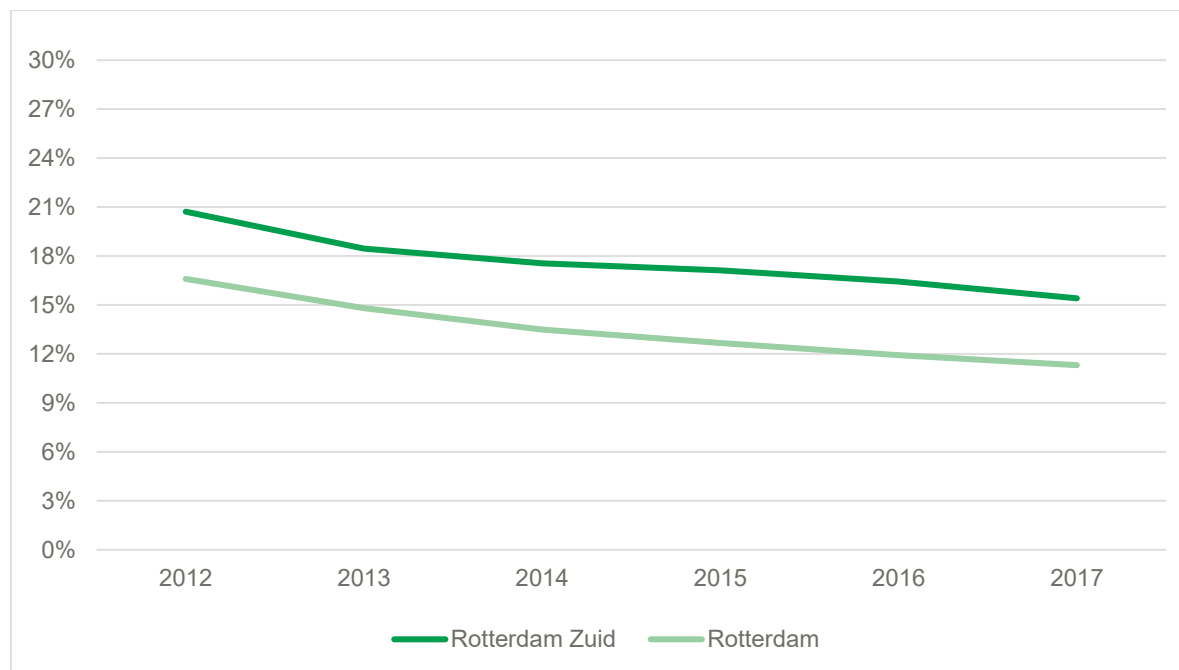
Ruim 3% van de Rotterdamse jongeren verlaat vroegtijdig de school (vo en mbo). Sinds het schooljaar 2013/2014 is het aandeel nieuwe voortijdig schoolverlaters in alle vier de grote steden gedaald. In Rotterdam is het percentage met een procentpunt gedaald ten opzichte van het schooljaar 2013-2014. Het percentage nieuwe vroegtijdig schoolverlaters in Rotterdam ligt echter nog wel hoger dan in de overige G4 steden en het landelijk gemiddelde.

In het MBO ligt het vroegtijdig schoolverlaten (2015/2016) met 7,8 procent het hoger dan in het VO (0,6 procent).

2.9 Aandeel niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie

Figuur 2.9.

Percentage niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie (NSZSK'ers), 18 tot 23 jaar, 1 januari 2017

Bron: DUO, bewerking OBI

Sinds begin 2012 is het aandeel niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie in Rotterdam gedaald. Dit geldt ook voor Rotterdam Zuid. In Rotterdam is het percentage gedaald van 17% in het schooljaar 2012 naar 11% in 2017 en in Rotterdam Zuid van 21% naar 15%.

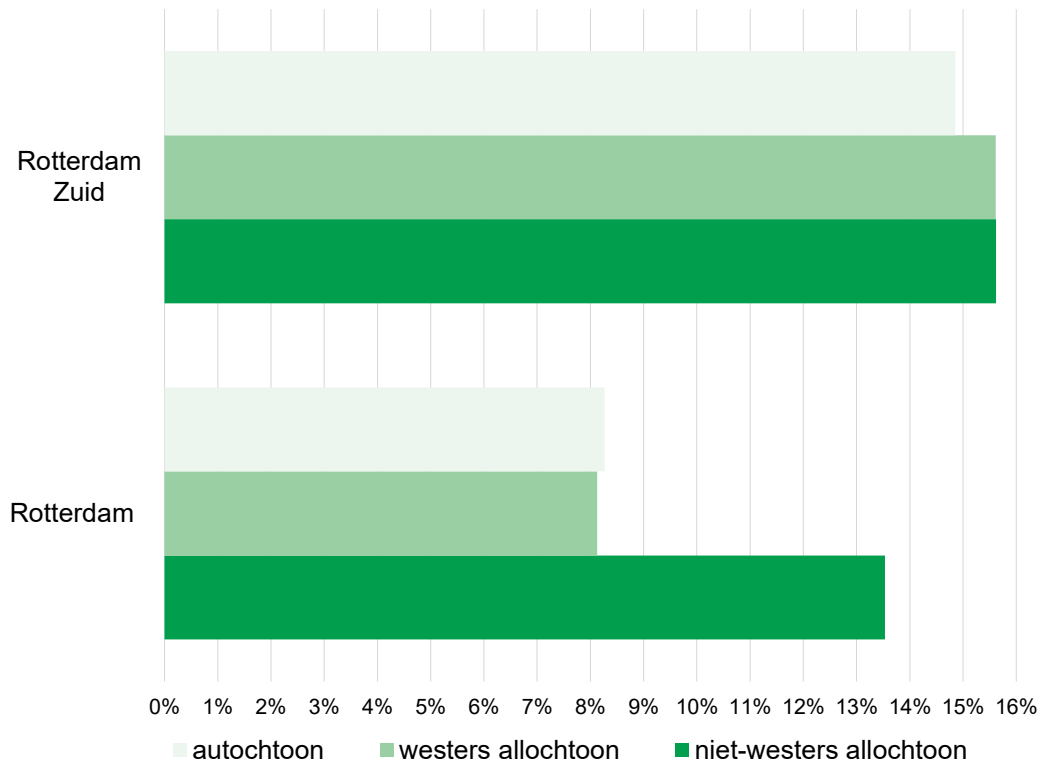
die na 6 maanden werk hebben gevonden, jongeren die zich net hebben gevestigd in Nederland en jongeren die oud-VSV'er zijn.

Tot deze niet schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie worden ook de jongeren gerekend die van het praktijkonderwijs of VSO komen, mbo-1 gediplomeerden

Figuur 2.10.

Percentage NSZSK (niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie (NSZSK'ers), 18 tot 23 jaar, naar herkomst, 1 januari 2017

Bron: DUO, bewerking OBI

Het percentage niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie is in Rotterdam als geheel het hoogst onder jongeren met een niet-westerse migratie-achtergrond, namelijk 14%.

Onder autochtone jongeren en jongeren met een westerse migratieachtergrond is dat 8%. Opvallend is dat op Rotterdam Zuid hierin vrijwel geen verschillen tussen de herkomstgroepen te zien zijn.

Tabel 2.1. Aantal leerlingen en studenten naar onderwijssoort in de schoolregio gemeente Rotterdam, schooljaar 2016/2017

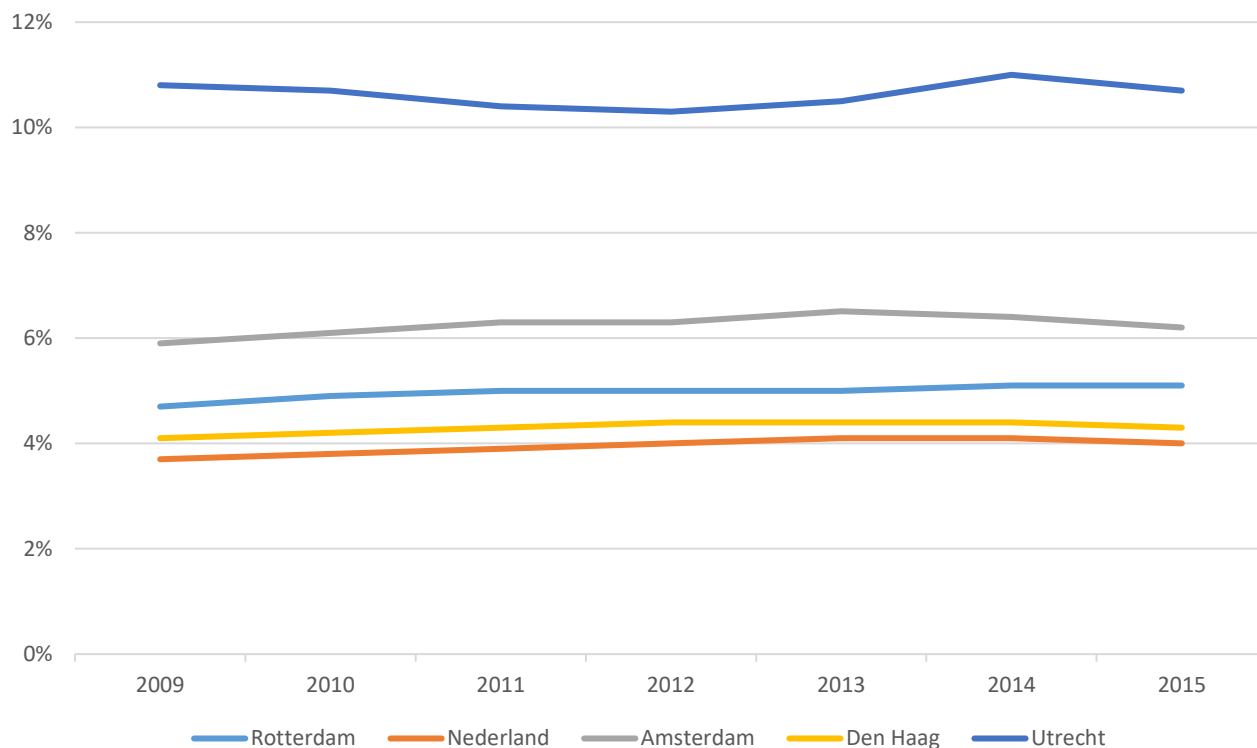
	2016/2017*
Primair onderwijs	
Basisonderwijs	51.842
Speciaal basisonderwijs	953
Speciale scholen	4.209
Voortgezet onderwijs	
Praktijkonderwijs	1.487
Algemene leerjaren 1, 2 en 3	14.725
Vmbo-leerjaar 3-4	7.692
Havo-leerjaar 3-5	5.134
Vwo-leerjaar 3-6	5.980
Aantal in geschreven studenten in Rotterdam (hoofdvestiging)	
Mbo 1+2	9.816
Mbo 3+4	39.770
Hbo	63.719
Wo	24.451

Opmerking: van studenten mbo en hbo is alleen bekend waar de hoofdvestiging van de onderwijsinstelling zich bevindt. Studenten kunnen ook elders studeren bij een nevenvestiging.

Bron: CBS/DUO

2.10 Aandeel studenten³ en hoogopgeleiden in de bevolking

Figuur 2.11. Percentage studenten (18 t/m 25 jaar) als percentage van de bevolking van 15 t/m 74 jaar naar woongebied, 2009 t/m 2015*

Bron: SSB, CBS, Monitor Sterke Schouders

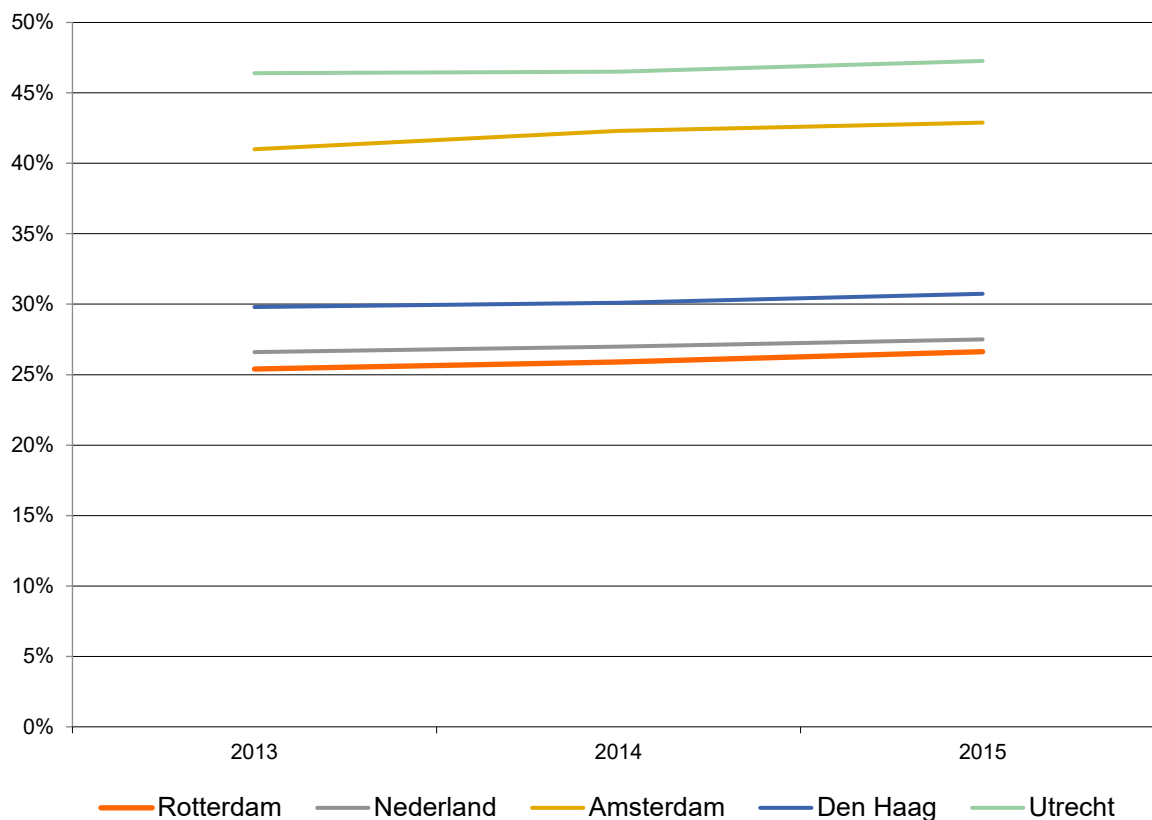
Het bevolkingsaandeel van studenten is in Rotterdam wat lager dan in Amsterdam en zeker dan in Utrecht. In Den

Haag wonen juist relatief minder studenten. In de afgelopen jaren is het percentage studenten vrij stabiel gebleven.

³ "Studenten" is gedefinieerd als volgend onderwijs aan mbo, hbo of wo, in de betreffende leeftijdsgroep, zie ook tabel 2.1.

Figuur 2.12. Percentage hoogopgeleiden in de bevolkingsgroep 15 t/m 74 jaar, 2013 t/m 2015

Bron: SSB, CBS

In Rotterdam is 27% van de bevolking hoogopgeleid. Als enige van de vier grote steden heeft Rotterdam een lager aandeel hoogopgeleiden dan de rest van Nederland, al is het verschil heel klein. In de overige grote steden is het percentage hoogopgeleiden aanzienlijk hoger. Wel neemt het in vergelijkbare mate toe als dat in de rest van Nederland.

3 Jeugd

Ruim een derde van de kinderen groeit op in een eenoudergezin, een kwart in een gezin met armoede . De Raad voor de Kinderbescherming heeft in Rotterdam ook ongeveer twee keer zo vaak een beschermingsonderzoek uitgevoerd dan landelijk.

De thuissituatie van Rotterdamse kinderen wijkt daarmee enigszins negatief af.

De Rotterdamse jeugd is gezond en sport regelmatig en doet dat in vergelijkbare mate als de landelijke jeugd. Een flink deel van de jeugd heeft een verhoogd risico op psychosociale problemen. Het gebruik van de jeugdhulp lijkt de laatste jaren ook toe te nemen. In vergelijking met landelijke cijfers roken

13- t/m 16-jarigen in Rotterdam minder en drinken ze minder vaak alcohol. Ook is hun fysieke gezondheid de laatste jaren toegenomen: meer kinderen met gezond gewicht, minder obesitas.

3.1 Omstandigheden in het gezin

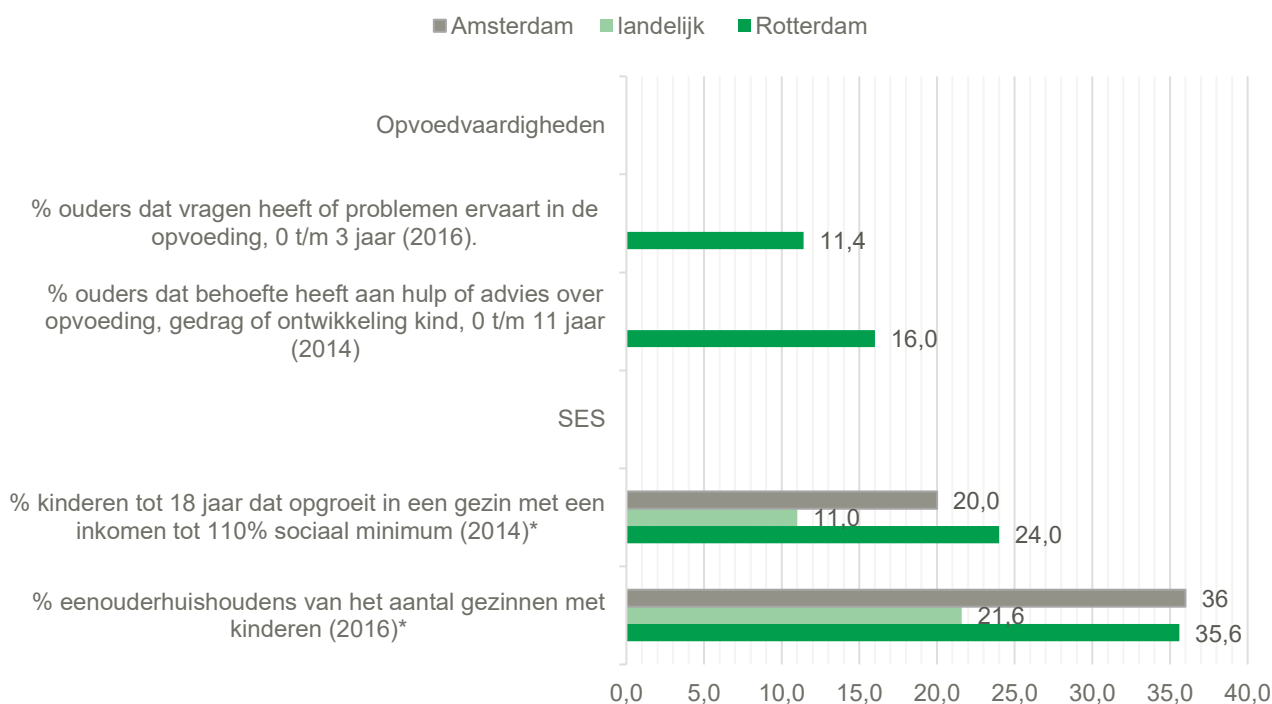
Armoede in het gezin is een belangrijke risicofactor in de ontwikkeling van jeugdigen voor wat betreft hun sociaal-emotionele ontwikkeling, schoolprestaties, criminaliteit en middelengebruik. Daar komt nog bij dat er bij armoede een grote kans is op intergenerationele overdracht. Dit geldt ook in sterke mate voor andere gezinsfactoren, zoals ouderlijke psychopathologie en kindermishandeling.

Ruim een op de drie huishoudens van de huishoudens met kinderen is in Rotterdam een eenouderhuishouden (figuur 3.1.). Dit is hoger dan landelijk (ruim een op de vijf).

Van de kinderen tot 18 jaar groeit 24% op in een gezin met een inkomen tot 110% van het sociaal minimum. Dit is hoger dan landelijk (11%) en hoger dan in Amsterdam (20%)².

Ruim een op de zes ouders met een kind tussen 0-12 jaar had in 2016 behoefte aan hulp of advies over opvoeding, gedrag of ontwikkeling. Volgens CJG-professionals (Centrum voor Jeugd en Gezin) heeft 11% van de ouders met een kind tussen 0-4 jaar vragen of ervaart problemen in de opvoeding.

Figuur 3.1. Omstandigheden in gezin

Bron: Staat van de Jeugd, 2017

*=Significant verschillend met een $p < 0.05$

Het percentage jeugdigen waarvoor de Raad voor de Kinderbescherming een beschermingsonderzoek heeft uitgevoerd, bedroeg in 2016 in Rotterdam 0,9%. Landelijk was dit 0,4%⁴.

Van de 0- t/m 11-jarigen heeft 10% ooit een psychische ziekte van ouder, broer/zus meegemaakt ⁵.

⁴ Bron: Raad voor de Kinderbescherming

⁵ Bron: Gezondheidsenquête 2015, verslaving en psychische aandoeningen zijn beide gebaseerd op zelfrapportage van de ouders.

3.2 Rotterdamse Jeugd

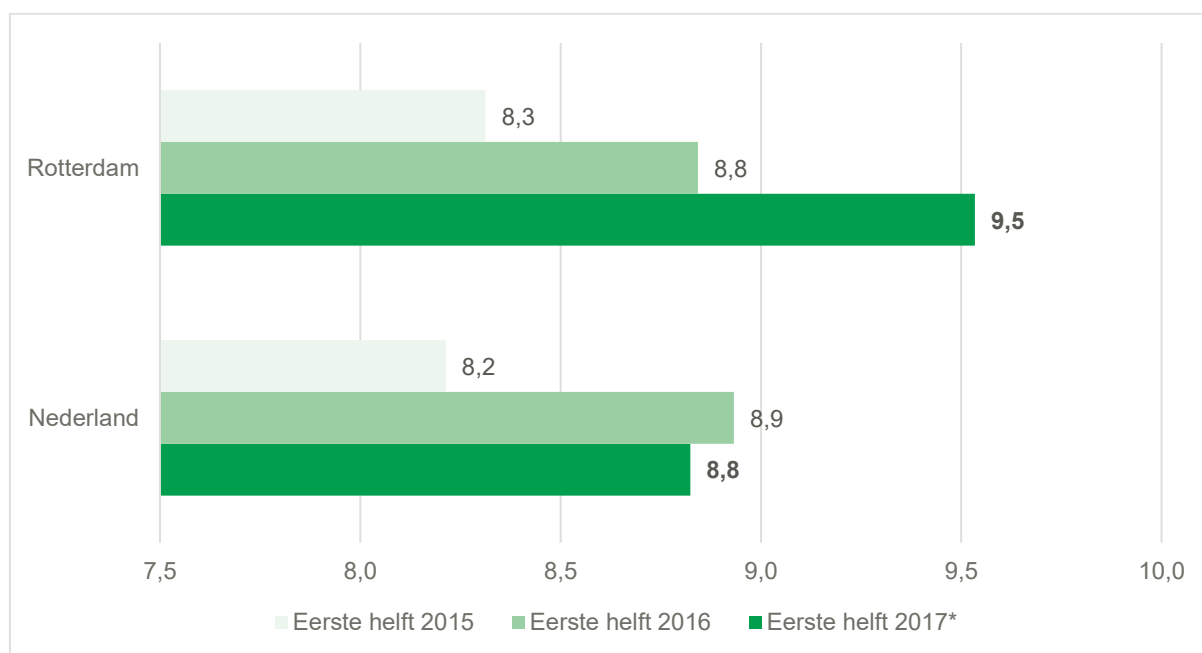
Ongeveer negen op de tien jeugdigen van 13 t/m 16 jaar ervaren hun gezondheid als (heel) goed. Driekwart van de 13- t/m 16-jarigen sport wekelijks. Dit is vergelijkbaar met landelijke percentages.

De sociaal-emotionele gezondheid speelt in de gehele ontwikkeling van jeugd een belangrijke rol: dit is een voorname risicofactor voor bijvoorbeeld schoolverzuim, -uitval,

criminaliteit, opvoedproblemen en middelengebruik.

In 2016 had 11,8% van de 5-6-jarigen een grens of verhoogde score op de vragenlijst voor psychosociale problemen (SDQ) en 27,2% van de 12-13-jarigen⁶. Een vergelijking met de landelijke situatie of de andere grote steden is moeilijk te maken, maar lijkt niet erg te verschillen.

Figuur 3.2. Percentage jongeren van 0 t/m 17 jaar met jeugdhulp in de eerste helft van het jaar

* voorlopige cijfers **Vetgedrukt** is significant verschillend met een $p < 0.05$

Bron: CBS Statline

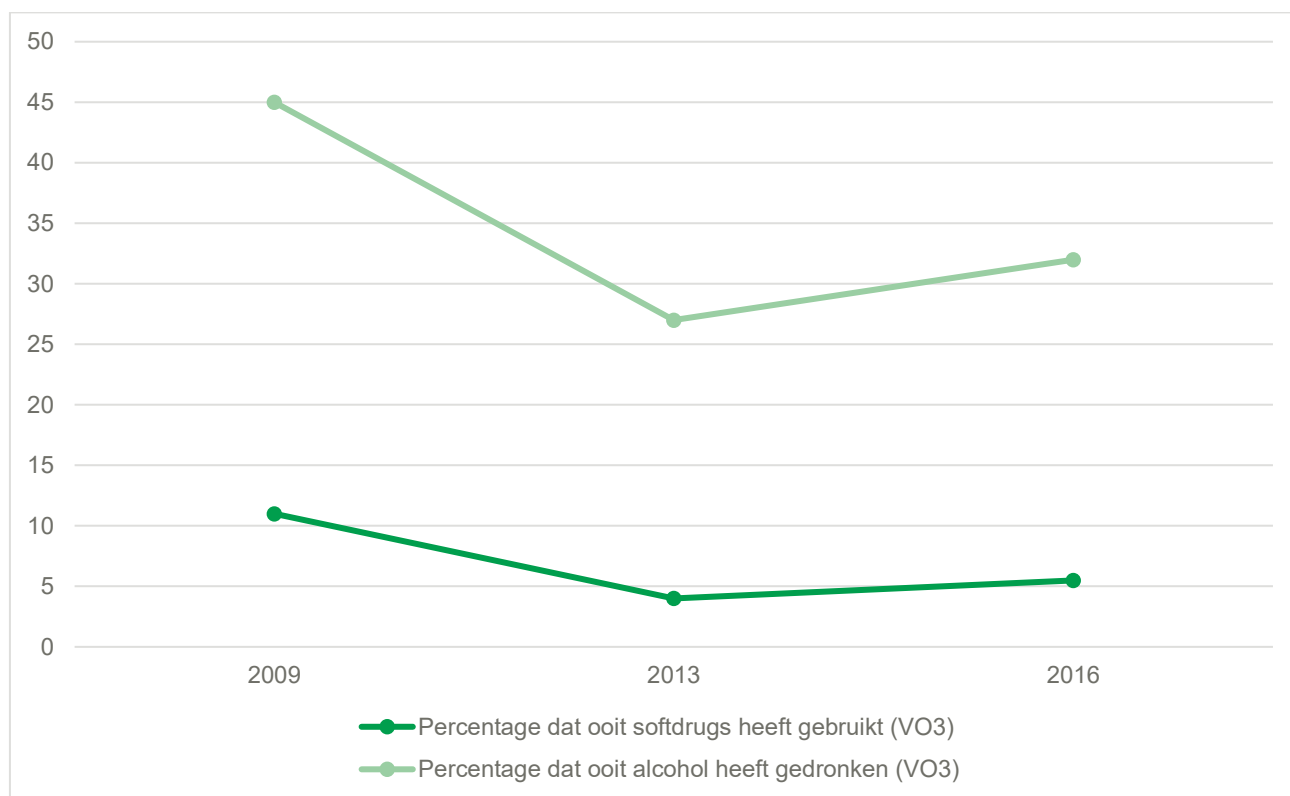
In Rotterdam heeft 9,5% van de 0- t/m 17-jarigen in de eerste helft van 2017 jeugdhulp gekregen, landelijk was dit 8,8%. De cijfers over 2017 zijn voorlopige cijfers. Mogelijk zijn de gegevens nog niet voor alle gemeenten compleet. Als we kijken naar het gebruik van jeugdhulp in de tijd is er een toename te zien van jeugdhulpgebruik ten opzichte van 2015 (0).

Alcohol- en drugsgebruik stijgen licht na een afname in de periode 2010-2014. Het gebruik lijkt nu redelijk stabiel op een fors lager niveau dan in 2010.

In 2013 had 27% van de 14-15-jarigen ooit alcohol gedronken, in 2016 was dit 32%. Van de 14-15-jarigen had 4% ooit geblowd in 2013, in 2016 was dit 5,5% (figuur 3.3.).

⁶ Bron: Staat van de Jeugd. De totale Staat van de Jeugd bestaat uit ruim 350 indicatoren en is beschikbaar in een digitale module via www.rotterdam.nl/staatvandejeugd.

Figuur 3.3. Percentage jeugdigen/14-jarigen dat ooit softdrugs heeft gebruikt of alcohol heeft gedronken

Bron: Staat van de Jeugd, 2017

In vergelijking met landelijke cijfers roken 13- t/m 16-jarigen in Rotterdam minder, drinken ze minder vaak alcohol en is er minder vaak sprake van binge-drinken.

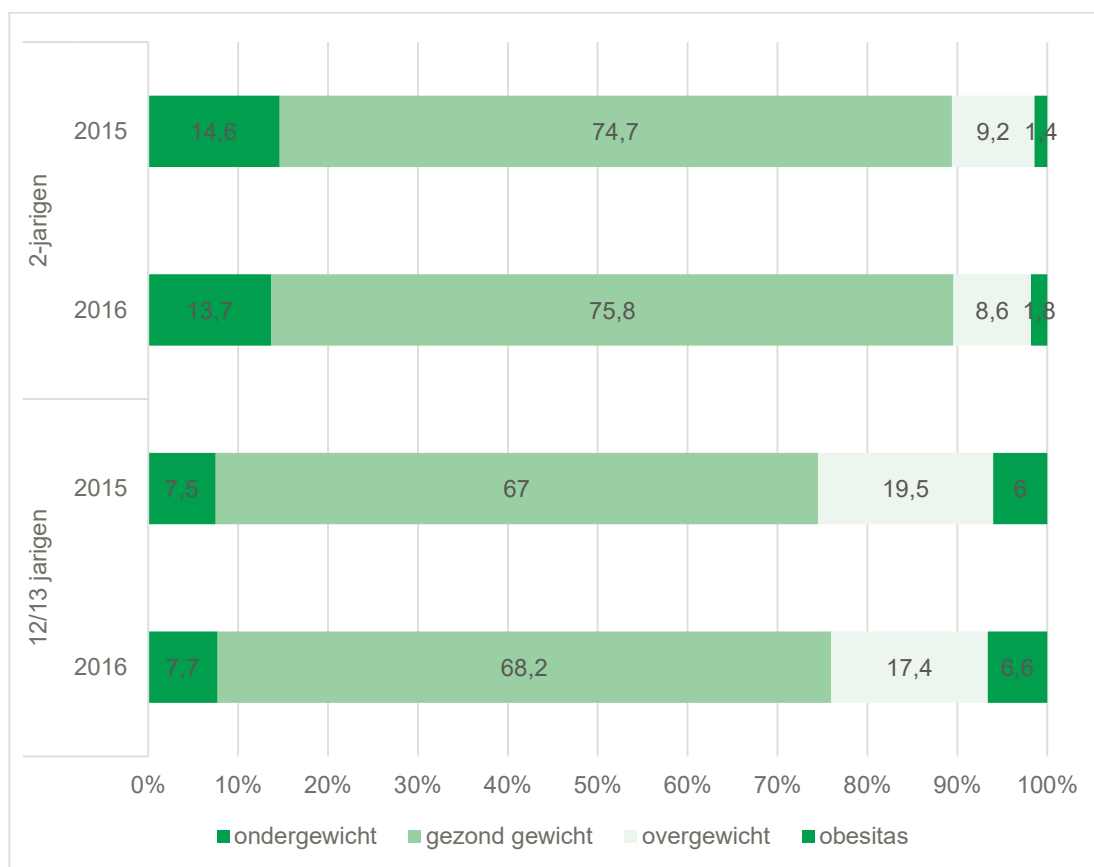
Met de fysieke gezondheid van kinderen in Rotterdam gaat het iets beter. Zo had 75,8% van de 2-jarigen en 68,2% van de 12-13-jarigen in 2016 een gezond gewicht. In 2015

was dit respectievelijk 74,7% en 67,0% (0.4). Een kwart of meer heeft dus (nog) geen gezond gewicht.

In de afgelopen jaren is er ook een daling in overgewicht zichtbaar. Bij 2-jarigen nam het overgewicht (inclusief obesitas) af van 14,2% in 2008 naar 10,4% in 2016, bij 12-13-jarigen van 27,5% in 2011 naar 24,1% in 2016.

Figuur 3.4. Percentage jeugdigen met ondergewicht, gezond gewicht, overgewicht en obesitas

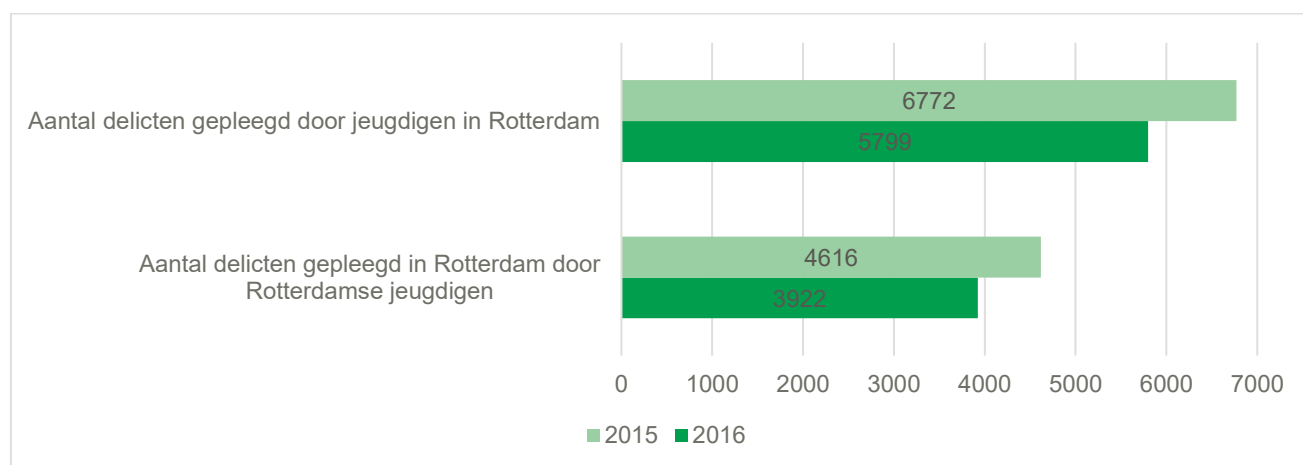

Bron: Staat van de Jeugd, 2017

Rotterdamse jeugdigen en jeugdigen van buiten Rotterdam maken zich minder vaak schuldig aan crimineel gedrag in

Rotterdam (figuur 3.5). Deze trend is vanaf 2012 waarneembaar.

Figuur 3.5. Aantal delicten gepleegd door jeugdigen

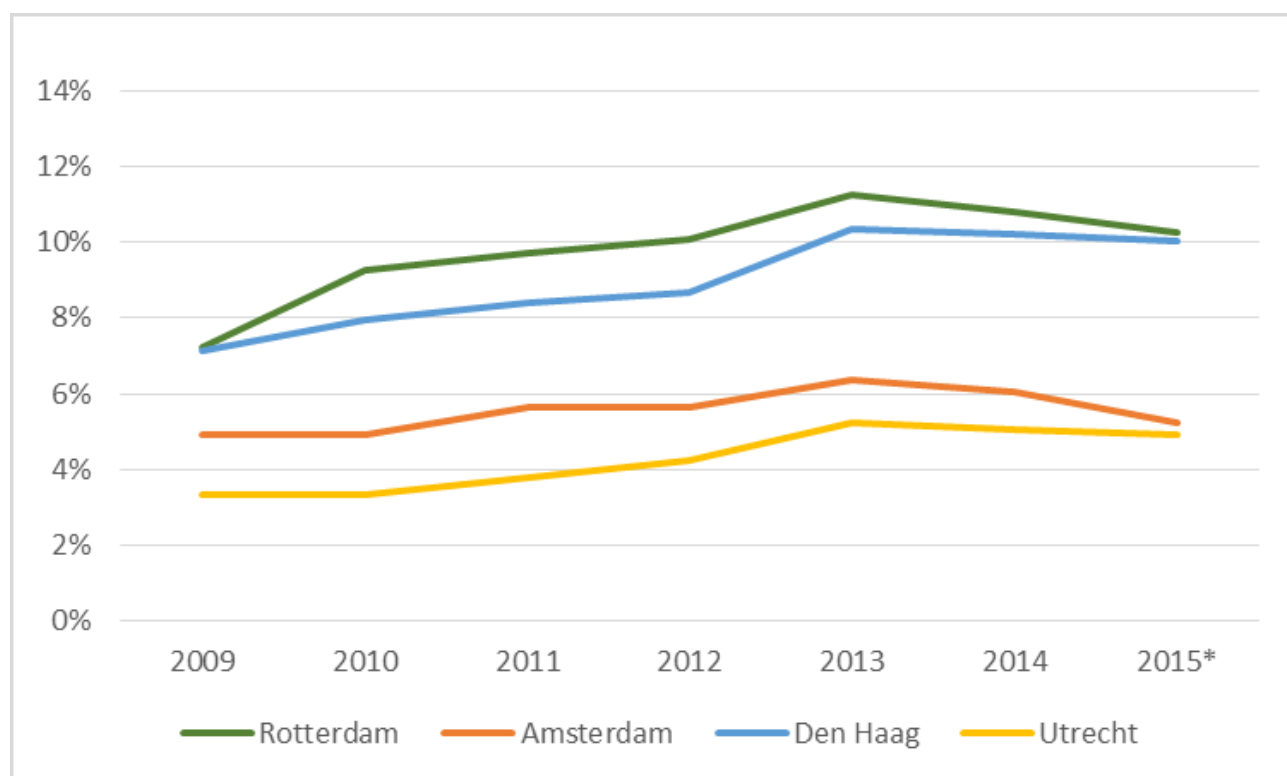
Bron: Staat van de Jeugd, 2017

Van de 12-18-jarigen wordt 3,8% verdacht van een strafbaar feit (2016). Van de 18-23-jarigen is dit 3,9%. Dit is hoger

dan landelijk (namelijk 1,7% voor 12-18-jarigen en 2,8% voor 18-23-jarigen)⁷.

3.3 Jeugdwerkloosheid

Figuur 3.6. Aandeel niet-werkende beroepsbevolking in de beroepsbevolking van de leeftijdsgroep 15 tot 27 jaar, peildatum 1 oktober

* Het cijfer van 2015 is een voorlopig cijfer.

Bron: SSB, CBS, bewerking OBI

Van de Rotterdamse jongeren is 10% werkzoekend. Zij ontvangen een uitkering en/of zijn ingeschreven bij het UWV als werkzoekende.⁸ Het aandeel werkzoekende jongeren in de beroepsbevolking is in Rotterdam vanaf 2009 tot 2013 gestegen en daalt vanaf 2013. In de andere grote steden is eenzelfde trend te zien. Rotterdam kent de hoogste aandelen werkzoekende jongeren, hoewel het

percentage aan het begin (in 2009) en aan het eind (in 2015) vrijwel gelijk is aan het percentage in Den Haag.

⁷ Bron: CBS Statline

⁸ Deze percentages zijn berekend op registratiebestanden van het CBS en kunnen niet worden vergeleken met het officiële landelijke werkloosheidscijfer. Dit wordt berekend op basis van de Enquête

Beroepsbevolking. Deze data zijn om onderzoekstechnische redenen niet beschikbaar op gemeenteniveau.

4 Vrije tijd

De gemiddelde Rotterdammer sport minder dan de gemiddelde Nederlander, maar de sportdeelname van Rotterdammers neemt wel toe, net als het bezoek aan parken en andere groenvoorzieningen.

In de cultuursector is het beeld wisselend. Het bezoek aan voorstellingen daalt licht, het bezoek aan erfgoed stijgt licht en verder schommelen de deelnamecijfers. Rotterdammers zijn over het algemeen behoorlijk hoog opgeleid.

Rotterdammers bezoeken 1 à 2 keer per maand hun eigen stad voor hun plezier en geven daarbij zo'n € 35 tot € 50 per keer uit. Ook niet-Rotterdammers weten de stad te vinden, verreweg het meest om te winkelen. Het toeristisch bezoek zit in de lift: de aantallen bezoekers bij de grotere attracties nemen toe en ook het meerdaagse bezoek neemt toe, zo blijkt uit cijfers met betrekking tot hotelovernachtingen.

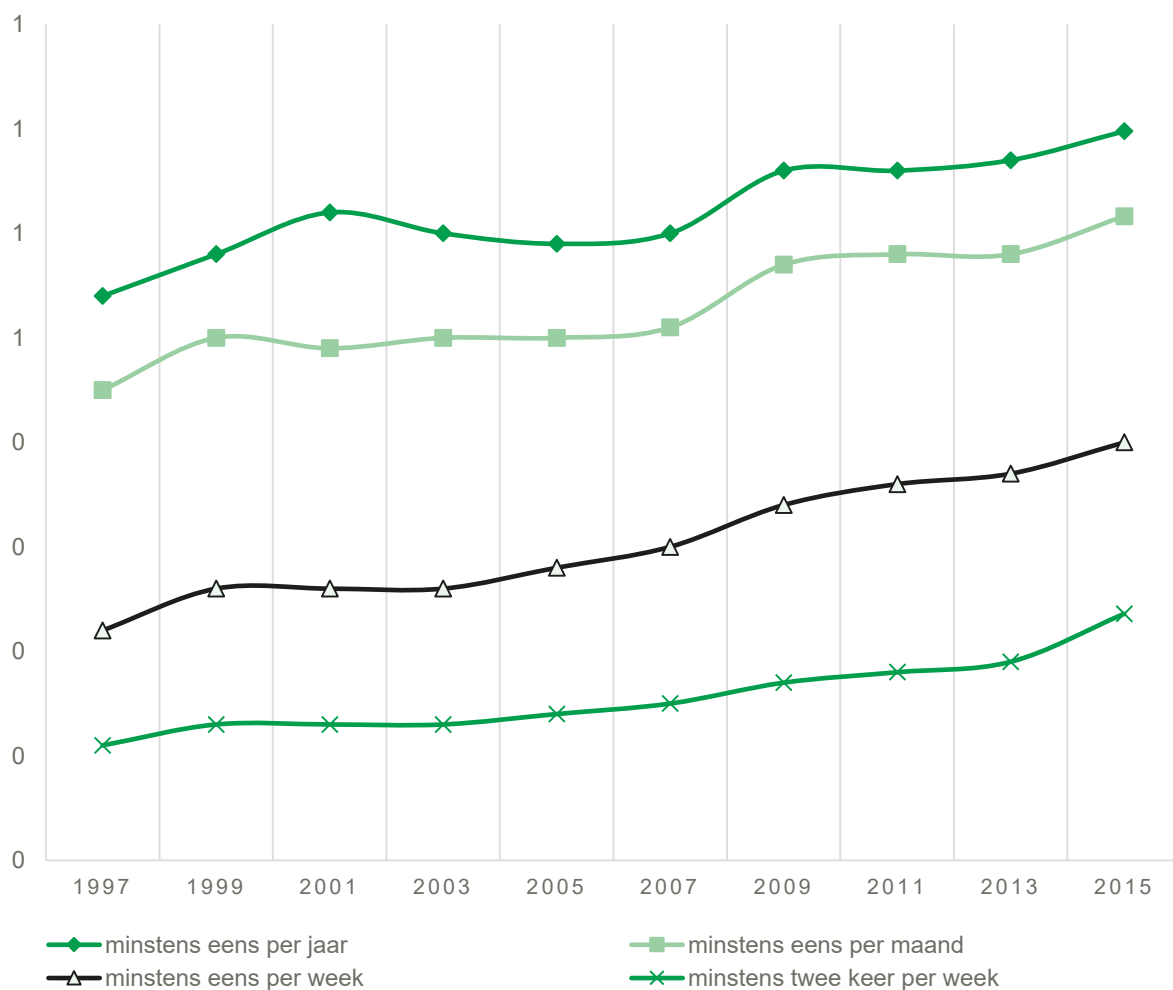

4.1 Sportdeelname

De sportdeelname ligt in Rotterdam lager dan in heel Nederland. Dit wordt verklaard door de bevolkingssamenstelling van de stad. Rotterdammers doen de laatste jaren wel steeds meer aan sport: 40% doet dat minimaal een keer

per week, 60% minstens een keer per maand. Het aandeel Rotterdammers dat flink sport (minimaal 1x per week) is in de afgelopen twintig jaar verdubbeld.

Figuur 4.1. Ontwikkeling sportdeelname

Bron: Vrijtijdsonderzoeken in respectievelijke jaren.

4.2 Bezoek aan groenvoorzieningen in Rotterdam

In algemene zin kunnen we stellen dat het gebruik van parken na een eerdere afname nu weer is toegenomen en dat bezoekers eigenlijk heel tevreden zijn over de parken. Na een afname in het bezoek in de stadsparken tussen 2014 en 2016, laat de Omnibussenquête van 2017 weer een toename zien in het aandeel Rotterdammers dat de parken en de Zevenhuizerplas heeft bezocht. In de meeste gevallen is ook de bezoekfrequentie toegenomen. Het voorgaande betekent dat het totale aantal geschatte bezoeken aan de meeste parken en de Zevenhuizerplas

in 2017 behoorlijk hoger ligt dan in de jaren ervoor.

De parken worden het meest in het weekend en in de middag bezocht en (niet erg verwonderlijk) bij mooi weer.

De grootste groep bezoekers brengt tussen een en drie uur in het park door: de gemiddelde verblijfsduur ligt tussen 2.25 uur (Het Park) en 2.59 uur (Vroesepark).

De Rotterdammers gebruiken de parken vooral om te wandelen, tot rust te komen, van het groen te genieten, om er even uit te zijn en om 'te chillen'.

Tabel 4.1. Geschatte bezoekersaantallen openluchtrecreatie/bezoek aan groenvoorzieningen in Rotterdam

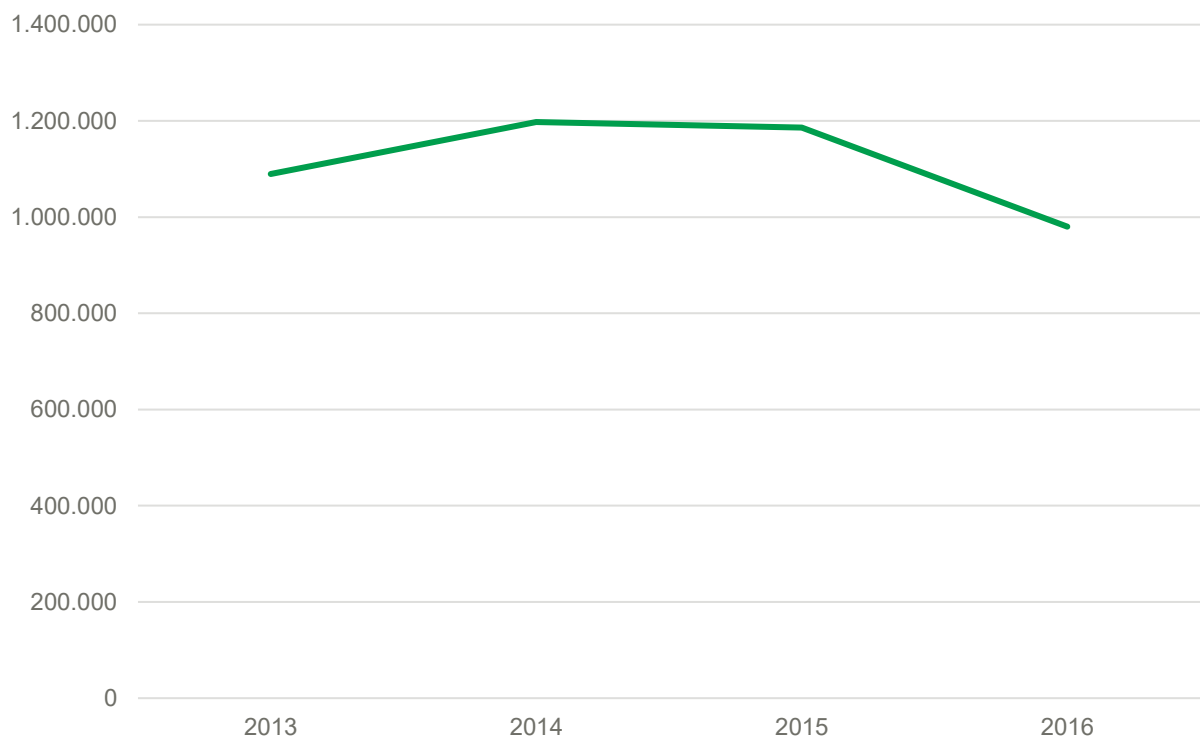
	2013	2014	2016
Stadsparken			
Kralingse Bos	2.562.027	2.375.047	3.391.836
Zuiderpark	1.077.792	1.391.612	1.717.996
Zevenhuizerplas	870.896	874.854	921.406
Het Park	901.060	1.237.382	867.241
Museumpark	431.581	772.034	688.847
Vroesepark	353.463	483.962	383.870
Wijkvoorzieningen			
Parkje of plantsoen	7.465.264	7.531.100	8.507.555
Plein	2.386.456	3.532.655	4.024.162
Speeltuin	1.574.728	1.441.692	938.480
Speelveld	1.290.488	1.022.436	812.486

Bron: Bezoek en waardering stadsparken deel I en deel II, OBI, 2017

Het aantal geregistreerde bezoeken aan kinderboerderijen varieert per jaar maar ligt langjarig tussen de 1 en 1,2 miljoen

bezoeken. Voor 2016 is het aantal geregistreerde bezoeken wat lager door administratieve oorzaken en door een dierziekte⁹.

Figuur 4.2. Aantal geregistreerde bezoeken aan kinderboerderijen 2013-2017⁹

Bron: PIEK, 2018

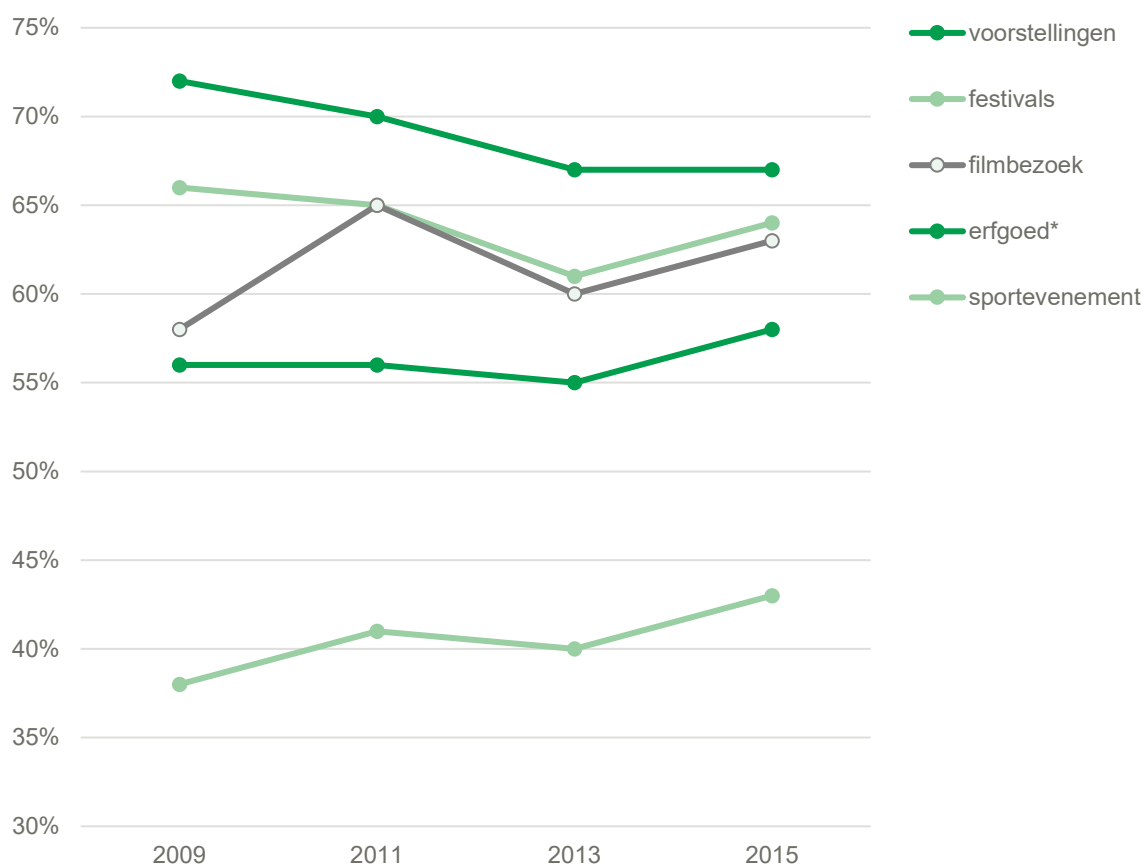
4.3 Sport- en cultuurevenementen

Behalve dat Rotterdammers zelf aan sport kunnen doen, zijn er ook volop mogelijkheden om sportevenementen te bezoeken, wat 43% van de Rotterdammers ook wel eens doet. Figuur 4.3 laat zien hoe dat aandeel zich in de afgelopen jaren ontwikkelde. Ook van culturele festivals en

enkele andere vormen van cultuurdeelname is de ontwikkeling van de participatiegraad te zien. Het bezoek aan culturele voorstellingen daalde licht, de andere vormen van cultuurdeelname schommelen enigszins of stijgen licht.

⁹ In 2016 zijn voor een periode van een half jaar geen bezoekcijfers bekend van twee van de acht kinderboerderijen. Ook zijn in 2016 de kinderboerderijen als gevolg van een dierziekte enige weken gesloten geweest voor publiek.

Figuur 4.3. Bezoek aan culturele voorzieningen en sportevenementen

*) Onder erfgoed wordt sinds 2015 ook *moderne* architectuur meegeteld, wat de laatste stijging deels verklaart.

Bron: Vrijetijdsonderzoeken in respectievelijke jaren (uitkomsten van editie 2017 verschijnen in de loop van 2018).

Tabel 4.2. Cultuurparticipatie in Rotterdam, 2005-2015

Genres	2005	2007	2009	2011	2013	2015
Cult. voorstellingen (excl. film)	60	71	72	70	67	67
Cultureel erfgoed	53	55	56	56	55	51
Festivals	65	69	66	65	61	64
Overige evenementen	67	65	57	66	74	72
Zelf beoefenen	34	37	48	42	41	42
LCC bezoek			23	26	25	19

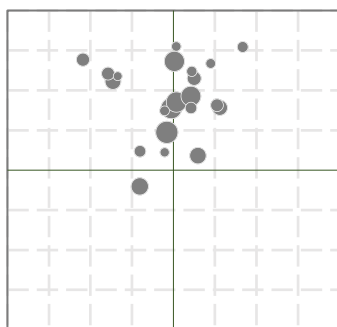
Bron OBI, VTO 2005/2015

Deelname aan culturele voorstellingen varieert per jaar, maar kent geen duidelijke trend. Datzelfde geldt voor bezoek aan cultureel erfgoed en de festivals.

In 2015 beoefent 42% van de Rotterdammers in de vrije tijd zelf een kunstzinnige activiteit. Populair zijn tekenen/schilderen/grafisch werk, maar ook fotografie/film/video en het bespelen van een muziekinstrument wordt veel gedaan.

In onderstaande figuur toont hoe het bezoek aan culturele instellingen sterk samenhangt met leeftijd en opleidingsniveau. Bezoekers van de meeste podia (groene bolletjes) zijn gemiddeld genomen wat jonger dan de gehele bevolking, bezoekers van de meeste musea (blauw) juist wat ouder dan gemiddeld. Nog opvallender is dat bezoekers van alle genoemde cultuurinstellingen (met uitzondering van Theater Zuidplein) gemiddeld genomen hoger zijn opgeleid dan de Rotterdamse bevolking als geheel.

Figuur 4.4. Relatie tussen opleidingsniveau, leeftijd en cultuurbezoek (Rotterdamers, 2015)

In de figuur hieronder is de betekenis van de kleuren:

- Groen: Podia
- Blauw: Musea
- Oranje: Uitvoerende instellingen

Figuur 4.4. Relatie tussen opleidingsniveau, leeftijd en cultuurbezoek (Rotterdamers, 2015), ingezoomd

Veel Rotterdammers bezoeken in hun vrije stad hun eigen stad, jongeren wat vaker dan ouderen. Daarbij geven ze uiteraard geld uit, jongvolwassenen zijn daarin koplopers.

Tabel 4.3. Bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad en geschatte tijdens dat stadsbezoek, 2015

	Gemiddeld aantal bezoeken	Gemiddelde besteding tijdens laatste bezoek	Geschatte gemiddelde uitgave op jaarbasis
13 t/m 24 jaar	43	€ 36	€ 1.100
25 t/m 44 jaar	36	€ 50	€ 1.300
45 t/m 64 jaar	21	€ 48	€ 800
65 t/m 75 jaar	25	€ 40	€ 700

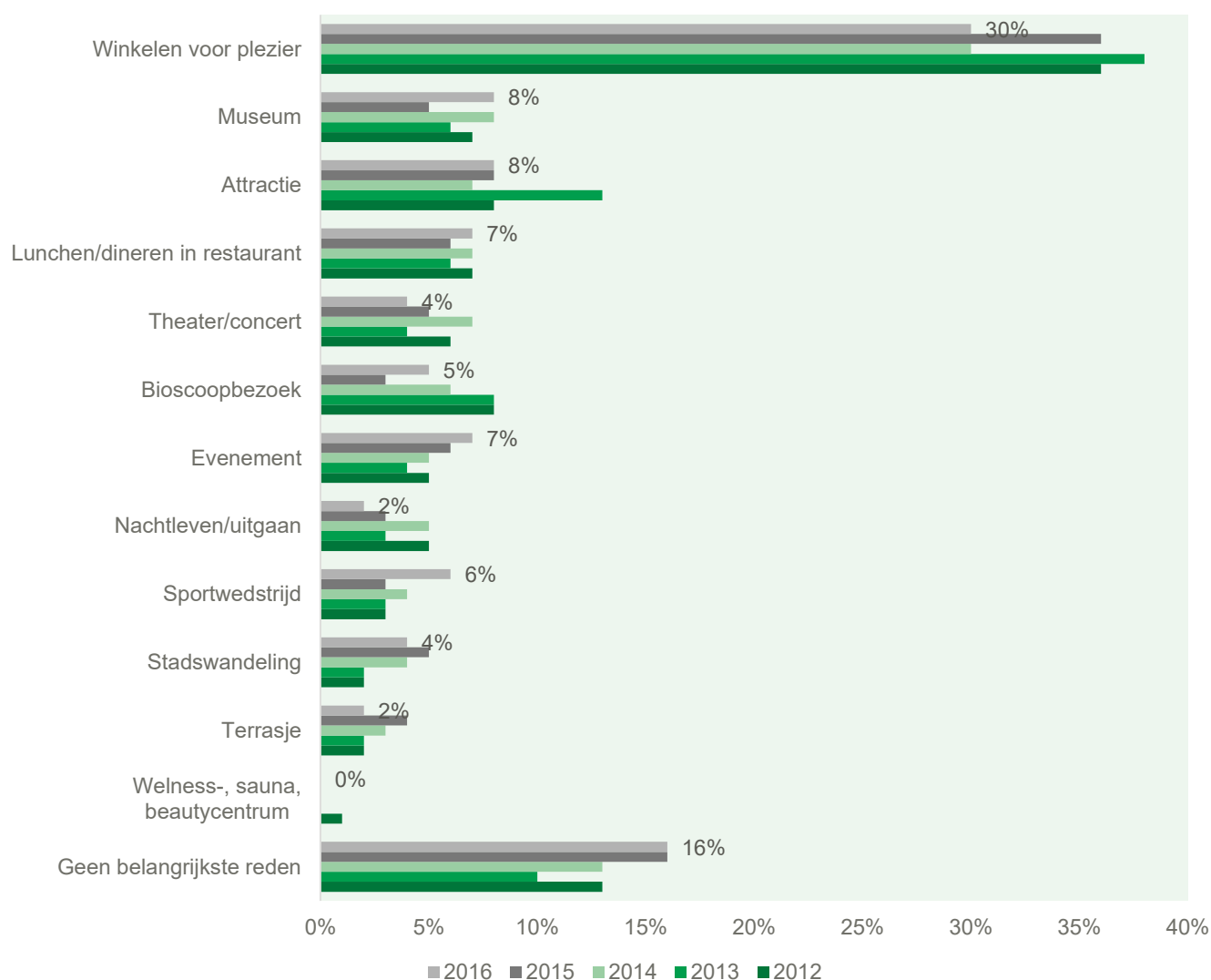
Bron: Vrijetijdsonderzoek (VTO) 2015, OB

4.4 Reden van bezoek aan Rotterdam

Naast het bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad, is het interessant om te kijken naar de niet-Rotterdammers. Winkelen voor plezier oftewel 'funshoppen', is al jarenlang veruit de belangrijkste reden voor bijna een op de drie Nederlanders om een bezoek te brengen aan Rotterdam. Naast het funshoppen worden bezoek aan een museum (8%) of attractie (8%), lunchen of dineren in een restaurant (7%) en een bezoek aan een evenement (7%) genoemd als belangrijkste reden om naar Rotterdam te komen.

Winkelen voor het plezier lijkt als reden om Rotterdam te bezoeken met de jaren wat te schommelen. Na genoemde percentages van 38% en 36% in 2012, 2013 en 2015, noemt 2014 en in 2016 30% van de bezoekers dit als belangrijkste reden om Rotterdam te bezoeken. Het bezoeken van een sportwedstrijd en het bezoeken van een evenement, worden in 2016 wat vaker genoemd dan de jaren daarvoor. De overige bezoekredenen laten door de tijd heen weinig verandering zien.

Figuur 4.5. Belangrijkste reden van bezoek aan Rotterdam, 2012 – 2016

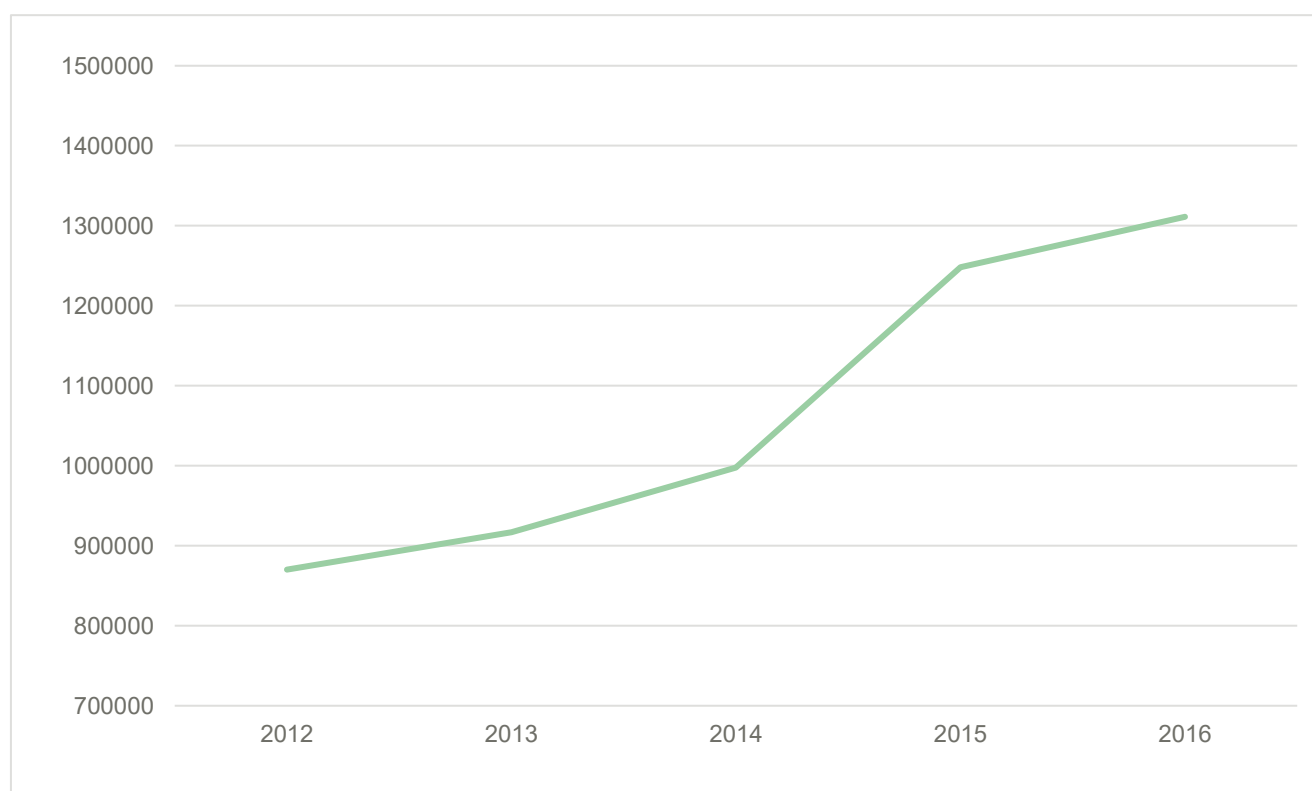
Bron: Continu Vakantie Onderzoek: Toeristisch Bezoek aan Steden

4.5 Bezoek aan attracties

De Rotterdamse binnenstad heeft een groot aantal attracties waarvan het aantal bezoekers per jaar bekend is. In 2016 telden deze attracties tezamen ruim 1,3 miljoen bezoekers. Vanaf 2014 is het aantal bezoekers aan attracties in

de binnenstad sterk gestegen. Het betreft de attracties: Bootexcursie Rotterdam – Kinderdijk, Euromast, Laser-game Rotterdam, Laurenskerk, Miniworld Rotterdam, Spido en Splashtours.

Figuur 4.6. Aantal bezoeken per jaar aan attracties in de binnenstad, 2012-2016*

* Bezoeken aan attracties waarvan het bezoekersaantal bekend is

Bron: Rotterdam Partners

Over *meerdaags* bezoek zijn er cijfers uit de hotelbranche. Het aantal hotelgasten en aantal overnachtingen groeit flink

in Rotterdam. In het afgelopen jaar zijn beide toegenomen met 10%. Ten opzichte van 2012 is die toename zelf 50%.

Tabel 4.4. Aantal Hotelgasten en overnachtingen in Rotterdam

	2012	2016	2017	% t.o.v. 2016	% t.o.v. 2012
Gasten					
Nederland	409.000	569.000	629.479	11	54
Buitenland	369.000	489.000	533.455	9	45
Totaal	778.000	1.058.000	1.163.920	10	50
Overnachtingen					
Nederland	613.000	845.000	920.708	9	50
Buitenland	603.000	824.000	912.577	11	51
Totaal	1.216.000	1.670.000	1.834.850	10	51

Bron: CBS/Rotterdampartners

5 Armoede, schulden en sterke schouders

In Rotterdam is er sprake van armoede onder de bevolking.

Kijken we naar de groep met een inkomen tot 110% van het wettelijk sociaal minimum (WSM), dan leven er bijna 61.000 Rotterdamse huishoudens in armoede.

Ruim 30.000 van hen doet dat al langer dan 4 jaar. Dat is 12% van de Rotterdamse huishoudens. Dat percentage is (iets) hoger dan elders in Nederland.

Daar staat tegenover dat er in Rotterdam even veel sterke schouders wonen als elders in Nederland (rond de 29% van de bevolking), maar minder dan in de andere grote steden. Overall neemt dit aandeel en aantal toe. Een grove indeling van de Rotterdamse bevolking is dat een kwart te kampen heeft met armoede, ruim een kwart tot de sterke schouders wordt gerekend en dat de overige helft van de bevolking daartussen in zit.

De kortdurende armoede is tot en met 2013 in Rotterdam gestegen en sindsdien weer afgenomen. De langdurende armoede blijft echter ook na 2014 licht toenemen.

Zowel de ontwikkeling daarin als de omvang daarvan verschilt niet veel tussen de drie grootste steden. In Utrecht en in de rest van Nederland komt het beduidend minder vaak voor.

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen lopen het grootste armoederisico: van hen heeft meer dan de helft een inkomen tot 110% WSM. Ook alleenstaande vrouwen van 65 jaar en

ouder behoren vaker dan gemiddeld tot de doelgroep: ruim 35% van hen heeft geen hoger inkomen dan 110% WSM. Van de hoofdkostwinners van de huishoudens in de doelgroep van het armoedebeleid is meer dan de helft van niet-westerse herkomst.

Rotterdamers in de armoede krijgen inkomensondersteuning. Van meer dan 90% wordt de afvalstoffenheffing kwijtesgescholden, 27% ontvangt bijzondere bijstand en 4% krijgt steun vanuit het Jeugdcultuurfonds.

In Rotterdam is het aandeel wanbetalers van de zorgpremie hoger dan in de andere grote steden en redelijk constant (rond de 5% van de totale bevolking). Dat is een goede indicatie van de Rotterdamers met een problematische schuld. Het in beeld brengen van de totale omvang van deze groep is moeilijk omdat een niet onaanzienlijk deel verborgen blijft voor de gemeentelijke dienstverlening of welzijnsinstellingen.

5.1 Wat is armoede?

Er worden verschillende definities gehanteerd om de | omvang van de armoede vast te stellen: de belangrijkste zijn de lage-inkomensgrens en het sociaal minimum. In haar publicaties over armoede hanteren CBS en SCP in de meeste gevallen de lage-inkomensgrens als armoedegrens.¹⁰ Het sociaal minimum is de grens die binnen de sociale zekerheid wordt beschouwd als de ondergrens van het inkomensgebouw.

Het sociaal minimum loopt ruwweg parallel met de voor de verschillende huishoudensvormen relevante bijstandsnorm. Tenslotte is nog een andere definitie belangrijk: de maximale beleidsgrens voor het lokale armoedebeleid; deze is door de rijksoverheid vastgesteld op 110% van het wettelijk sociaal minimum (WSM). Dit staat gelijk aan de voor het huishoudenstype toepasselijke bijstandsnorm:

globaal vormt deze groep huishoudens de doelgroep van het gemeentelijk armoedebeleid. In tabel 5.1 staat de omvang van de groep huishoudens volgens deze drie definities eind 2014, alsmede het aandeel van alle huishoudens in de stad in procenten.

Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen huishoudens en personen die zich relatief kort (minimaal één jaar) en relatief lang (vier jaar of langer) onder de betreffende grens bevinden. Dit omdat er in de eerste groep een vrij groot verloop is onder de huishoudens die zich onder de betreffende grens bevinden. De gegevens zijn gebaseerd op het Regionaal Inkomensonderzoek van het CBS, dat recentelijk is geüpdatet tot 31 december 2014.

Tabel 5.1. Aantal en aandeel huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, op het sociaal minimum en tot 110% WSM in Rotterdam (31 december 2014)

	Onder lage-inkomensgrens		Sociaal minimum		Tot 110% WSM	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Ten minste 1 jaar	50.500	18,3	44.100	15,9	60.800	22
4 jaar en langer	18.700	7,5	15.900	6,4	30.800	12,3

Bron: CBS

Afhankelijk van de definitie hebben volgens de meest recente cijfers 44.000 tot 51.000 huishoudens in Rotterdam een minimuminkomen; dat is 16% tot 18% van alle huishoudens in de stad. Tot de doelgroep van het gemeentelijk

armoedebeleid worden 61.000 huishoudens gerekend; dat is 22% van alle huishoudens. 16.000 tot 19.000 huishoudens hebben een 'langdurig laag inkomen'.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld CBS, *Armoede en sociale uitsluiting 2015* (Den Haag 2015) en SCP/CBS,

Armoedesignalement 2014 (Den Haag/Heerlen 2014)

Tabel 5.2. Aantal en aandeel huishoudens, personen en minderjarige kinderen met een inkomen tot 110% WSM in Rotterdam (31-12-2014)

	Aantal huishoudens	% alle huishoudens	Aantal personen	% alle inwoners	Aantal minderj. kinderen	% alle minderj. Kinderen
Tenminste 1 jaar	60.800	22	105.900	18,9	26.400	23,7
Vier jaar of langer	30.800	12,3	51.200	12,3	12.400	12,1

Bron: CBS

Bijna 61.000 huishoudens hebben een inkomen tot 110% WSM. Het gaat dan in totaal om ongeveer 106.000 inwoners (19% van alle Rotterdammers), waarvan rond de 26.000 minderjarige kinderen (24% van alle minderjarige kinderen

in de stad). Rond de 30.000 huishoudens behoren vier jaar of langer tot de doelgroep van het armoedebelief; het gaat dan om ruim 51.000 personen en ongeveer 12.000 minderjarige kinderen. In figuur 5.1 staat een overzicht.

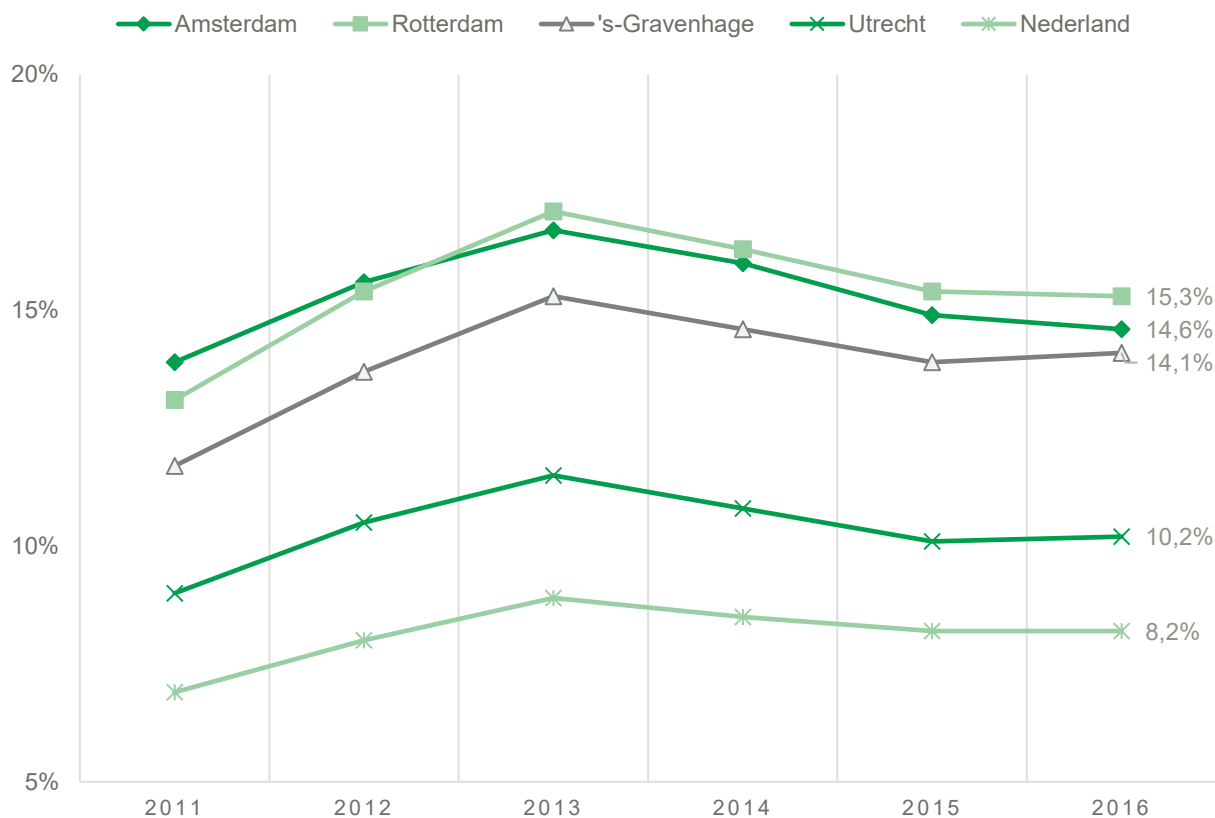
5.2 Armoede in de grote stad¹¹

In de grote steden is het aandeel huishoudens met een laag inkomen hoger dan in de rest van Nederland. Het verschil tussen Amsterdam, Den Haag en Rotterdam is daarbij klein. Het hoogtepunt lag in 2013, sindsdien neemt dat weer af.

De groep die langdurig in armoede leeft is uiteraard veel kleiner, maar nog wel aanzienlijk. Deze groep groeit in alle vier de grote steden en landelijk. In Rotterdam en Amsterdam tot bijna 7,5%. Waar de groep Rotterdammers die korter dan een jaar in armoede leeft sinds 2003 wel is afgenomen, neemt deze langdurige armoede wel nog steeds toe.

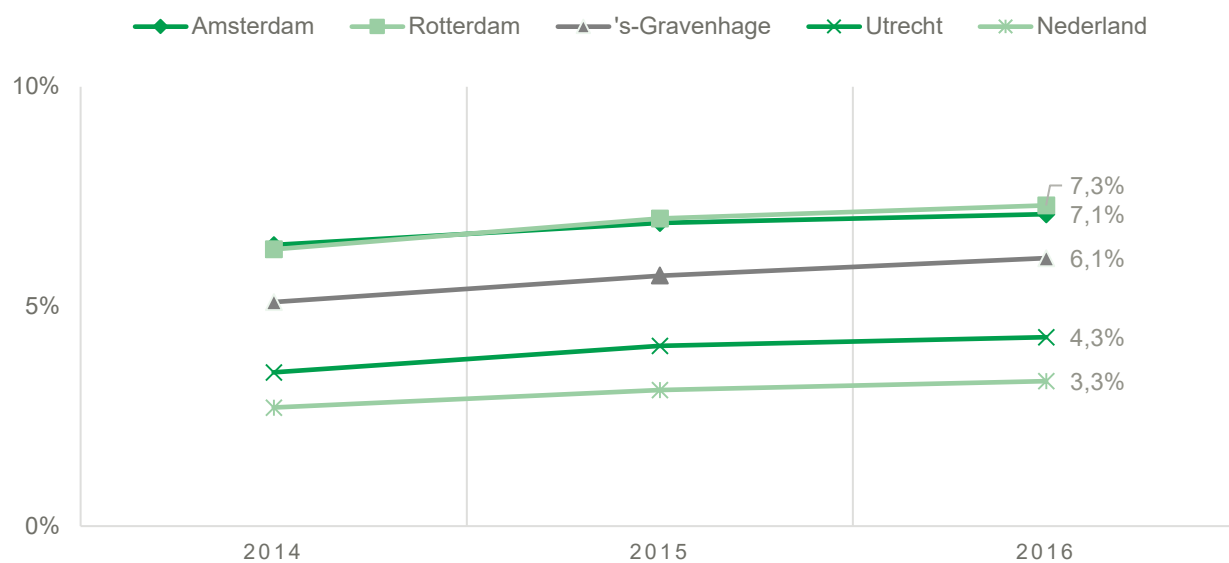
Figuur 5.1. % huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens (tenminste 1 jaar)

Bron: CBS

13 Zie bijvoorbeeld CBS, Armoede en sociale uitsluiting 2015 (Den Haag 2015) en SCP/CBS, Armoedesignalement 2014 (Den Haag/Heerlen 2014) hoofdstuk, om zo recent mogelijke vergelijking mogelijk te maken (t/m 2016), maar toch ook in Rotterdam de diepte in te kunnen gaan (t/m 2014). De (verschillen in) definities worden aan het begin van het hoofdstuk uitgelegd.

Figuur 5.2. % huishoudens met langdurig een inkomen onder de lage-inkomensgrens (tenminste 4 jaar)

Bron: CBS.

5.3 Soort inkomen

Van de groep huishoudens met een inkomen tot 110% WSM heeft rond de helft een sociale voorziening, in de meeste gevallen in het kader van de Participatiewet. Een vijfde is werkend in loondienst of als zelfstandige. Van de werkenden in loondienst heeft 5% een inkomen tot 110%, van de zelfstandigen 16%. Van de Rotterdammers

met een ouderdoms- of nabestaandenuitkering heeft rond een kwart een dergelijk inkomen. Wie een sociale voorziening als uitkering heeft, valt in 85% van de gevallen onder de doelgroep van het armoedebeleid. Van hen heeft rond de 60% langdurig een inkomen tot 110% WSM. In tabel 5.3 staat een volledig overzicht.

Tabel 5.3. Huishoudens met een inkomen tot 110% WSM: soort inkomen

	Aantal (x1000)	% doelgroep	4 jaar en langer	
			Aantal (x1000)	% doelgroep
Loondienst	6,7	4,9	1,3	1,1
Zelfstandig	4,5	15,5	1	3,8
Werkloosheidsuitkering	1,6	29,4	0,2	3,2
Ziekte- of arbeidsongeschiktheidsuitkering	3,8	34,5	1,7	16,1
Uitkering ouderdom/nabestaande	16,3	26,1	11,4	18,5
Uitkering sociale voorzieningen (waaronder PW)	27,8	85,4	15,3	58,4
Overig overdrachtsinkomen	0,1	35,2	0	6,1
Totaal huishoudens	60,8	22	30,9	12,4

5.4 Huishoudenstype

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen lopen het grootste armoederisico: van hen heeft meer dan de helft een inkomen tot 110% WSM. Ook alleenstaande vrouwen van 65 jaar en ouder behoren vaker dan gemiddeld tot de doelgroep: ruim 35% van hen heeft geen hoger

inkomen dan 110% WSM. Deze twee gezinstypen komen we ook veruit het vaakst tegen onder de huishoudens met een langdurig laag inkomen. In tabel 5.4 staat een volledig overzicht per huishoudenstype.

Tabel 5.4. Huishoudens met een inkomen tot 110% WSM: huishoudenstype

	Ten minste 1 jaar		4 jaar en langer	
	Aantal (x 1.000)	% doelgroep	Aantal (x 1.000)	% doelgroep
Alleenstaande man, tot 65 jaar	14	28,5	5,7	14,4
Alleenstaande man, 65 jaar of ouder	3,2	27,7	2,1	18,8
Alleenstaande vrouw, tot 65 jaar	10,8	30,7	5,2	17,5
Alleenstaande vrouw, 65 jaar of ouder	9,3	35,6	7	27,5
Paar, zonder kinderen, kostwinner < 65	2,9	7,1	1	2,8
Paar, zonder kinderen, kostwinner >= 65	3	13,4	1,9	8,6
Paar, alleen kinderen < 18	4,1	10,6	1,6	4,5
Paar, minstens één kind >= 18	1,4	7,3	0,5	3
Eenoudergezin, alleen kinderen < 18	8,2	52,5	3,9	28,8
Eenoudergezin, minstens één kind >= 18	3,2	24,7	1,5	12,1
Overig meerpersoonshuishouden	0,9	14,2	0,3	4,9
Totaal	61	22	30,7	12,4

Bron: CBS, bewerking OBI

Zoomen we iets verder in op de opbouw van de huishoudens met kinderen, dan zien we dat 87% van de kinderen in armoede deel uitmaakt van een relatief jong gezin met uitsluitend minderjarige kinderen. Dat geldt voor de huishoudens die kort en lang op een laag inkomen zijn

aangewezen. Van de kinderen in een eenoudergezin met uitsluitend minderjarige kinderen leeft 56% in een huishouden met een inkomen tot 110% WSM. Voor een derde van de kinderen in dit huishoudenstype geldt dat zij langdurig in een huishouden met een dergelijk inkomen leven.

Tabel 5.5. Rotterdam: aantal minderjarige kinderen in een huishouden met een inkomen tot 110% WSM, per huishoudentype

	Ten minste 1 jaar			4 jaar en langer		
	Aantal (x 1.000)	%	% doelgroep	Aantal (x 1.000)	%	% doelgroep
Eenoudergezin, alleen kinderen < 18	13,9	53%	56,5	6,8	55%	32,9
Eenoudergezin, minstens één kind >= 18	1,5	6%	36,8	0,8	6%	20,2
Paar, alleen kinderen < 18	8,9	34%	12,8	4	32%	6,1
Paar, minstens één kind >= 18	1,5	6%	15,2	0,2	2%	8,1
Overig meerpersoonshuishouden	0,6	2%	20,5	0,2	2%	8,1
Totaal	26,4	100		12,4	100%	12,1

Bron: CBS, bewerking OBI

5.5 Herkomst

Van de hoofdkostwinners van de huishoudens in de doelgroep van het armoedebestrijd is meer dan de helft van niet-westerse herkomst. Percentueel gezien behoort 36%

van de hoofdkostwinners van niet-westerse herkomst tot de doelgroep van het armoedebestrijd, tegen 15% van de hoofdkostwinners van Nederlandse herkomst.

Tabel 5.6. Rotterdam: aantal huishoudens met een inkomen tot 110% WSM, naar herkomst en percentages per groep

	Ten minste 1 jaar		4 jaar en langer	
	Aantal (x 1.000)	% doelgroep	Aantal (x 1.000)	% doelgroep
Nederland	22,8	14,5	12,3	8,3
Westers	6,5	20,2	2,9	11,1
Niet-westers	31,5	36,1	15,6	20,7
Totaal	60,8	22	30,8	12,3

Bron: CBS

5.6 Inkomensondersteuning

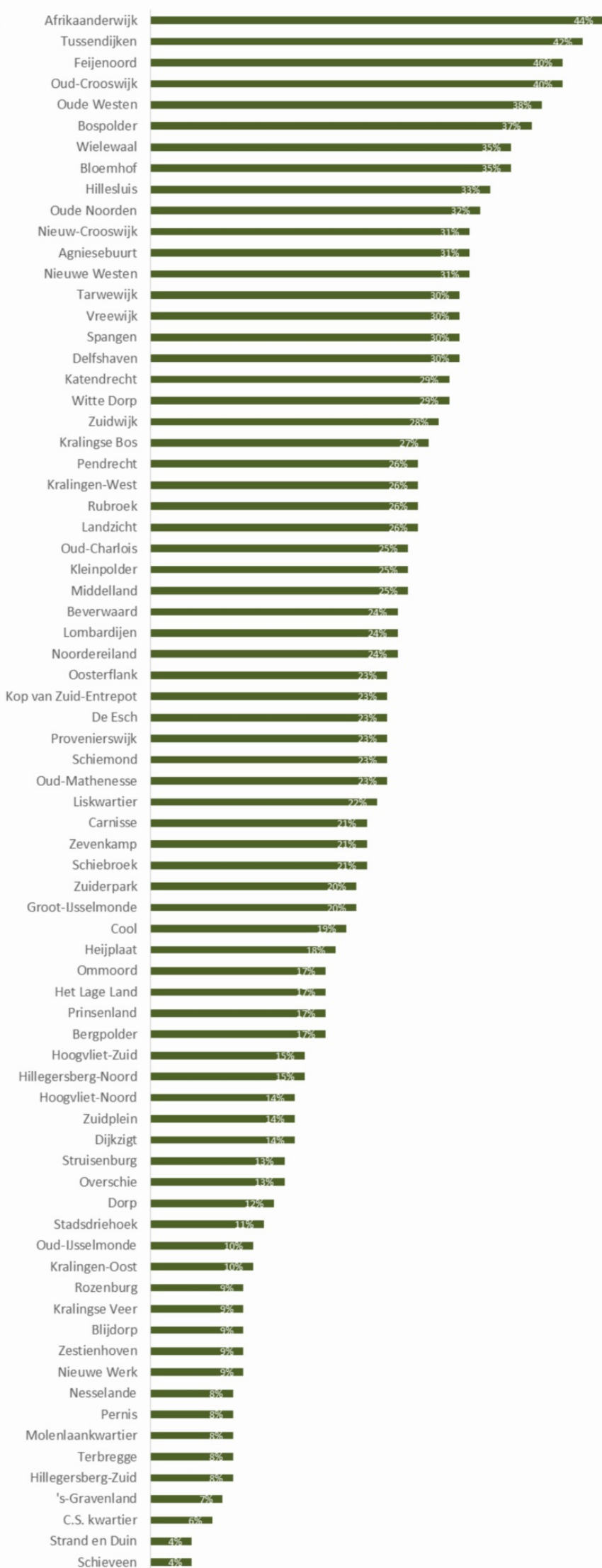
Het Rotterdamse armoedebeleid rust op twee pijlers: inkomensondersteuning voor de groep huishoudens die tot de doelgroep van het armoedebeleid worden gerekend en schulddienstverlening.

In tabel 5.7 staan de diverse vormen van inkomensondersteuning opgenomen en het bereik of gebruik van de doelgroep. Het resultaat daarvan staat in tabel 5.7.

Tabel 5.7. Gebruik van de inkomensondersteunende voorzieningen als percentage van de doelgroep (2015^[1])

Soort voorziening	Doelgroep	Aantal verstrekkingen	% doelgroep
Kwijtschelding afvalstoffenheffing	59.200 huishoudens (110%)	54.738	92%
Jeugdtegoed	26.000 minderjarige kinderen (110%)	20.521	79%
Collectieve zorgverzekering	71.600 huishoudens (120%)	56.000	78%
AOW-tegoed	14.700 huishoudens 65+ (110%)	9.168	62%
Bijzondere bijstand	59.200 huishoudens (110%)	15.836	27%
Jeugdsportfonds	30.800 minderjarige kinderen (120%)	4.448	14%
Stichting Meedoen in Rotterdam	30.800 minderjarige kinderen (120%)	2.939	10%
Jeugdcultuurfonds	30.800 minderjarige kinderen (120%)	1.314	4%
Maatwerkbudget wijkteams	16.500 huishoudens (110%)	264	2%
Individuele inkomens toeslag	Minimaal vijf jaar 100%		

Bron: OBI, Inkomensondersteunende voorzieningen in het kader van het Rotterdamse armoedebeleid 2016

Armoede over de buurten

Figuur 5.3. Percentage huishoudens met een inkomen tot 110% WMS per buurt (2014)

Bron: OBI/CBS

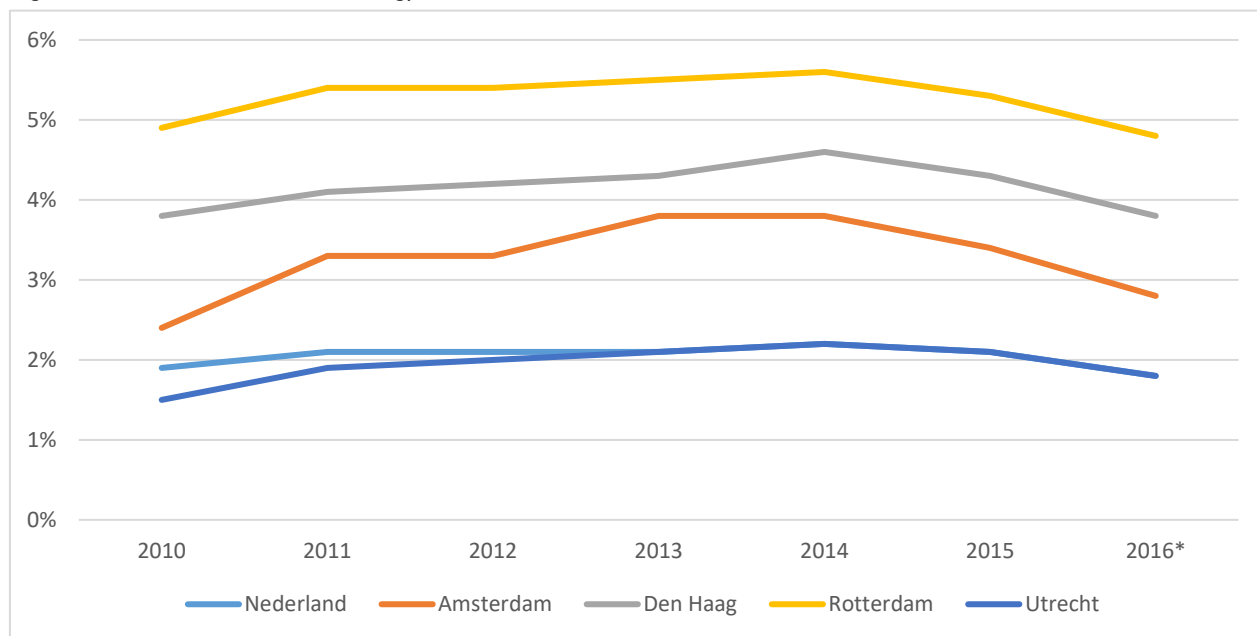
5.7 Rotterdammers met een problematische schuld

In Rotterdam wordt het aantal inwoners met een bestuursrechtelijke premie zorgverzekering vanwege een betalingsachterstand van zes maanden (de wanbetalers zorg-

verzekering) gehanteerd als een indicator voor het aantal Rotterdammers met een problematische schuld.

In vergelijking met de G4 levert dat een volgend beeld op:

Figuur 5.4. Aandeel wanbetalers zorgpremie

Bron: CBS: Statline

Na een jarenlange stijging van het aandeel wanbetalers is er sinds 2014 sprake van een daling. Dat geldt voor alle vier de grote steden en ook voor heel Nederland. In Rotterdam is het aandeel wanbetalers hoger dan in de andere grote steden.

5.8 De oorzaken van schuldvorming

Veel genoemde oorzaken van schuldvorming zijn **aanpassingsproblemen** aan een veranderde situatie, **gebrekkig financieel beheer**, **overbesteding** en een situatie van

financieel overleven¹². **Risicofactoren** zijn een laag inkomen uit werk of uitkering, er alleen voor staan, een laag opleidingsniveau, immateriële problematiek en gedragsaspecten. Daarnaast zijn er nog externe en institutionele risicofactoren.

De Rotterdammers met een problematische schuld (met als indicator wanbetaling zorgverzekering) komen in sommige gebieden beduidend vaker voor dan in andere. Zo zijn er bijna geen wanbetalers in Hoek van Holland en veel in Charlois.

¹² C. Van Ommeren e.a (2009) Zij baseren zich hier onder andere op Martens en Schruer (2007) en De Greef (1992)

Tabel 5.8. De wanbetalers zorgverzekering op 31 december 2016 per wijk.

	Aantal	Totaal %	% bevolking
Centrum	1.190	5%	4,10%
Delfshaven	3.965	16%	6,60%
Overschie	509	2%	3,80%
Noord	1.718	7%	4,00%
Hillegersberg-Schiebroek	805	3%	2,40%
Kralingen-Crooswijk	1.570	6%	3,50%
Feijenoord	3.908	16%	6,80%
IJsselmonde	2.741	11%	5,80%
Pernis	107	0%	2,80%
Prins Alexander	2.064	8%	2,70%
Charlois	4.331	18%	8,30%
Hoogvliet	1.178	5%	4,20%
Hoek van Holland	110	0%	1,30%
Rozenburg	256	1%	2,60%
Overig	6	0%	4,20%
Rotterdam	24.458	100%	4,80%

Bron: CBS

De gevolgen van problematische schulden kunnen ingrijpend zijn. Onderzoek¹³ wijst op sociaal isolement, depressie, ziekteverzuim, relatieproblemen, echtscheiding, fraudegevoeligheid. Er is een nauwe verwevenheid tussen armoede en schulden enerzijds en gezondheidsproblemen anderzijds. Onderzoek naar de samenhang tussen problematische schulden en gezondheid wijst bijvoorbeeld uit dat mensen met grote financiële problemen gemiddeld genomen vaker rugpijn hebben, roken, kampen met overgewicht en last hebben van depressies en rusteloosheid (piekeren en stress). Ook is bekend dat financiële problemen een belangrijke reden zijn om zorg die wel noodzakelijk is, te mijden. Daarnaast toont onderzoek aan dat geldstress door armoede en schulden van grote invloed is op het gedrag van mensen. Geldstress draagt eraan bij dat mensen:

meer bij de dag gaan leven (en als gevolg daarvan minder goed de consequenties van hun handelen overzien);

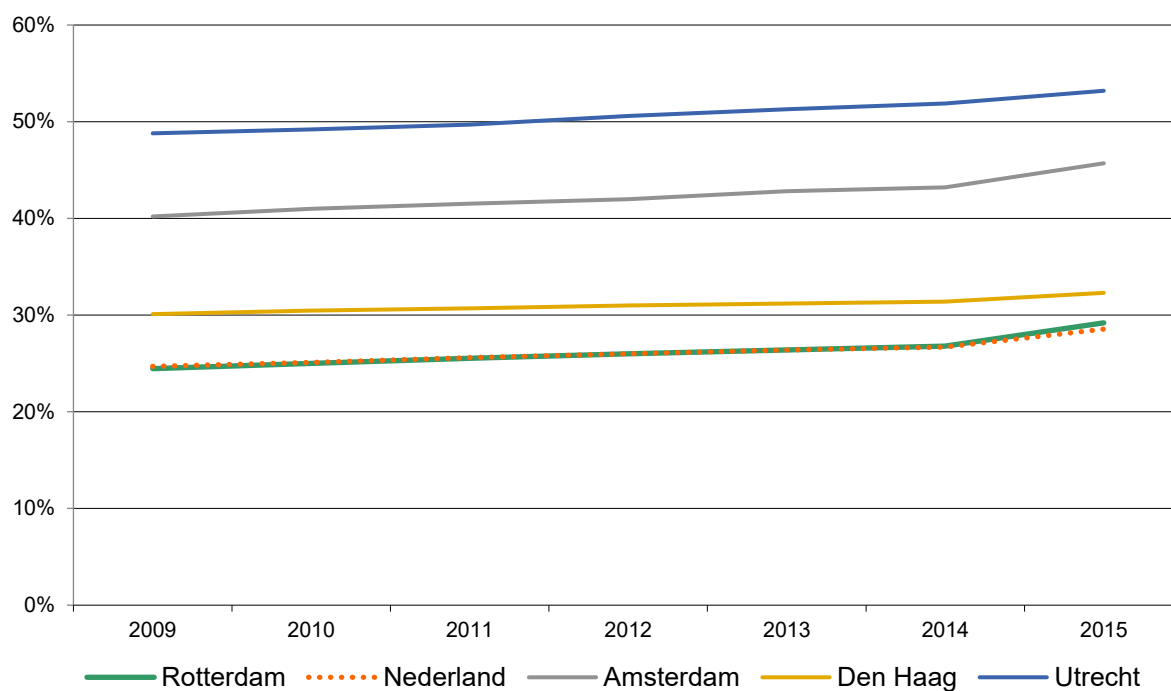
- minder goed in staat zijn om de aanpak van hun problemen te organiseren (door chronische stress vergeet je meer zaken, geef je sneller op als een poging niet in een keer lukt et cetera);
- de kwaliteit van de besluitvorming slechter wordt (gemiddeld neemt het beschikbare IQ met ruim tien punten af als mensen leven onder chronische stress);
- verlangens en andere emoties minder goed kunnen reguleren (waardoor ze soms handelen op een wijze die hen niet direct dichterbij een oplossing brengt).

¹³ Bron: Platform 31 – Factsheet armoede en schulden (Platform31/HU/stedennetwerk G32 (2016))

5.9 Sterke schouders

Relatief wonen er in Rotterdam even veel sterke schouders als elders in Nederland (rond de 29% van de bevolking).

Figuur 5.5. Percentage sterke schouders in de bevolkingsgroep van 15- t/m 74-jarigen, 2009 t/m 2015

*De cijfers van 2013 en 2014 zijn voorlopig

Bron: SSB, CBS, monitor Sterke Schouders in Rotterdam

In de andere drie grote steden is hun aandeel groter: in Den Haag iets groter, in Amsterdam ruim anderhalf keer zo groot en in Utrecht bijna twee keer zo groot. De toename van het aandeel sterke schouders is in Rotterdam ongeveer even sterk als landelijk; in Den Haag gaat het iets minder snel, in Amsterdam iets sneller.

Tabel 5.9 geeft de definitie van 'Sterke Schouders'.

Tabel 5.9 Definitie Sterke Schouders

	Opleiding	Leeftijd	Huishoudens-samenstelling
Studenten[3]	volgt HBO- of WO-opleiding	18 t/m 25 jaar	al dan niet thuis-wonend
Young professionals	HBO- of WO-opgeleid	tot 35 jaar	heeft hooguit één thuiswonend kind[4]
Hoog opgeleide gezinnen	HBO- of WO-opgeleid	35 tot 55 jaar	(hoofd of partner in) gezin [met thuis-wonende kinderen[5]
Hoog opgeleiden zonder kinderen	HBO- of WO-opgeleid	35 tot 55 jaar	heeft geen thuis-wonende kinderen (meer)
Empty nesters[6]	HBO- of WO-opgeleid	vanaf 55 jaar	heeft geen thuis-wonende kinderen (meer)

6 Gezondheid, zorggebruik en welzijn

Rotterdamers leven steeds langer maar wel minder lang dan gemiddeld in Nederland. Diabetes en overgewicht komen in Rotterdam vaak voor. Ook ervaren meer Rotterdamers eenzaamheid dan elders in de G4.

De ervaren gezondheid in Rotterdam is lager dan elders en loopt sterk uiteen per wijk. Dat hangt voor een deel samen met de lagere sociaaleconomische positie (SES) van veel Rotterdamers. Het aandeel mensen met een chronische ziekte is in Rotterdam ook hoger.

Beiden kunnen logischerwijs ook leiden tot extra zorggebruik. Echter, dat verschilt in de tijd en per zorgvoorziening. Mensen met een lagere SES-score hebben vaak ook ondergebruik van zorg. Deze latente zorgbehoefte kan in een latere fase leiden tot extra zorgbehoefte.

Bijna 45 duizend Rotterdammers hadden in december 2017 een maatwerkvoorziening. Het gaat daarbij in totaal om bijna 68 duizend voorzieningen (één cliënt kan meerdere voorzieningen hebben).

Er is in de periode 2015 - 2017 sprake van een duidelijke toename in het gebruik van WMO maatwerkvoorzieningen in Rotterdam. De tevredenheid van cliënten over de geboden ondersteuning, is hoog.

Daarnaast doen Rotterdammers steeds meer aan mantelzorg. De helft van de oudere Rotterdammers is ook maatschappelijk actief.

De samenredzaamheid is in Rotterdam flink toegenomen, de mate van participatie en zelfredzaamheid zijn constant. De stijging geldt voor beide onderliggende dimensies van samenredzaamheid: zowel voor de dimensie 'condities voor samenredzaamheid' en de dimensie 'deelname samenredzaamheid'. Daarbij gaat het om vrijwilligerswerk, mantelzorg, burenhulp, alsmede deelname aan bewonersinitiatieven en beleidsparticipatie. Bij de 'condities voor samenredzaamheid' gaat het om de bereidheid om zorg

te geven, de publieke vertrouwdsheid (vertrouwen in buurtbewoners bijvoorbeeld) en het vertrouwen in de gemeente en in professionals.

De participatie-index overall is stabiel, maar de onderliggende dimensies laten verschillende ontwikkelingen zien. De economische participatie laat een dalende trend zien, terwijl de maatschappelijke participatie en sociale participatie licht stijgen.

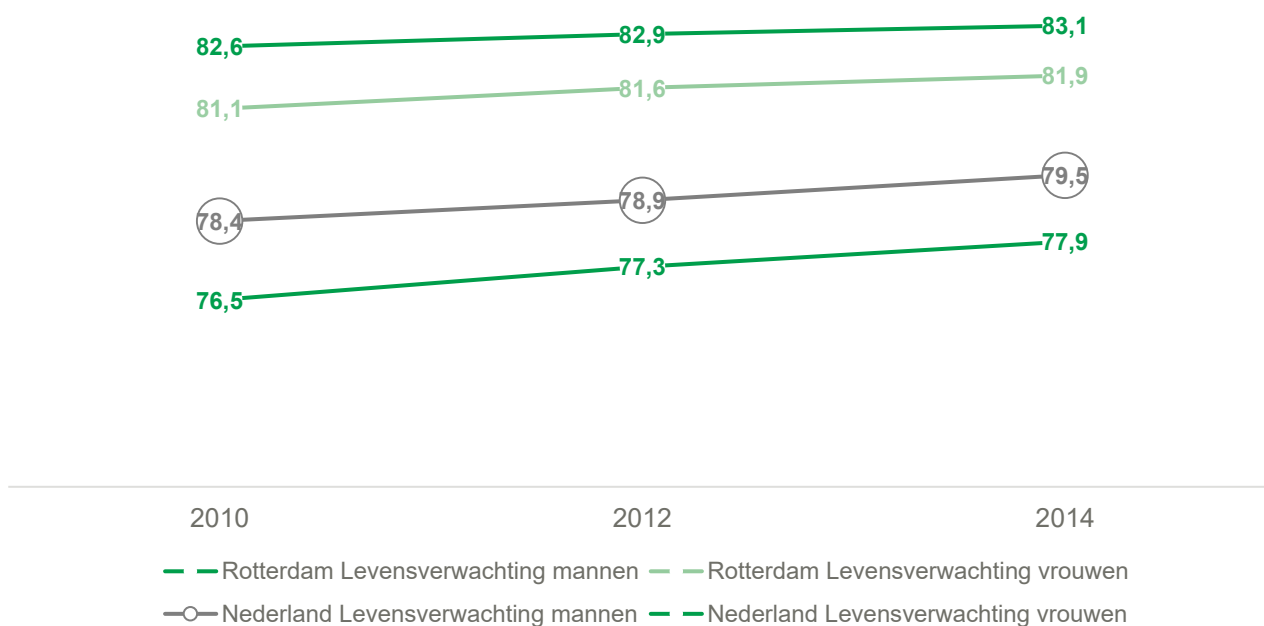
De zelfredzaamheid is gedurende de peiljaren stabiel. (Iets) meer mensen rapporteren regie over het eigen leven te hebben. Daarnaast is een lichte afname te zien van het aandeel mensen dat niet over een startkwalificatie beschikt. Ook is er sprake van een lichte stijging in het aandeel mensen dat stelt over sociale steun te kunnen beschikken en het aandeel mensen dat deelneemt aan organisaties of georganiseerde activiteiten. De economische hulpbronnen in totaal zijn stabiel te noemen.

Er zijn duidelijke verschillen in de ontwikkeling tussen de verschillende buurten. Nieuw Crooswijk blijkt op elk van de drie indexen tot de buurten te behoren die zich het sterkst in positieve zin hebben ontwikkeld. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de buurten die een negatieve ontwikkeling hebben doorgemaakt, zoals Heijplaat.

6.1 Gezondheid¹⁴

De levensverwachting is een veel gebruikte indicator voor de algemene gezondheid van een bevolking. De levensverwachting neemt ook in Rotterdam toe, maar is lager dan in Nederland.

Figuur 6.1. Levensverwachting bij geboorte in Rotterdam en Nederland

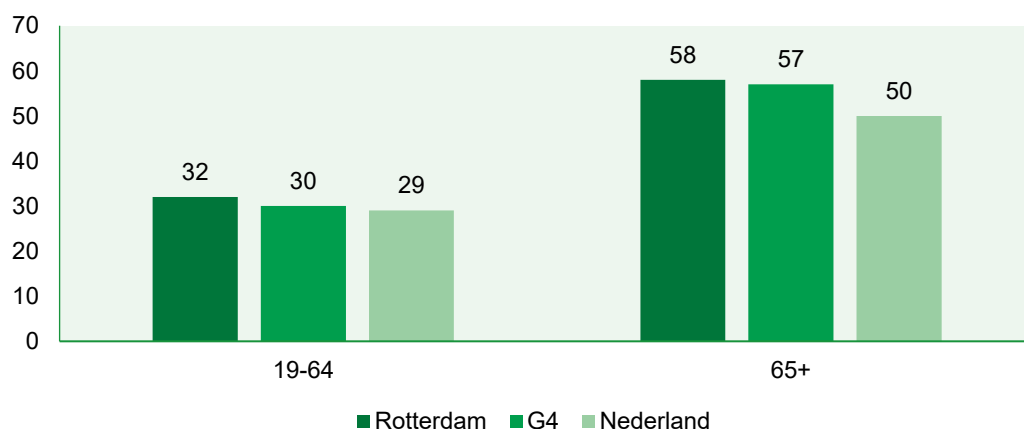
Bron: OBI-gezondheidsmonitor

Het aandeel volwassenen met een chronische aandoening is in Rotterdam hoger dan in Nederland.
Het aandeel 19- t/m 64-jarigen met een chronische ziekte of aandoening is hoger dan het gemiddelde van de G4.

¹⁴ Voor meer informatie verwijzen we graag naar de gezondheidskaart op www.gezondheidinkkaart.nl

Figuur 6.2. Percentage inwoners met een chronische ziekte of aandoening langer dan zes maanden

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM

Tabel 6.1. Ervaren gezondheid, rookgedrag en obesitas voor Rotterdam, G4 en Nederland (in percentages)

		Rotterdam	Utrecht	Amsterdam	Den Haag	G4	Nederland
Goede ervaren gezondheid	19-64	72	81	79	72	76	80
	65+	52	51	54	56	53	62
Rookt	19-64	29	23	29	27	27	23
	65+	15	15	17	16	16	12
Obesitas	19-64	16	8	11	13	12	13
	65+	22	20	18	18	19	17

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM.

De ervaren gezondheid van Rotterdammers is ongunstiger ten opzichte van de overige drie grote steden samen en ongunstiger ten opzichte van Nederland. Het aandeel

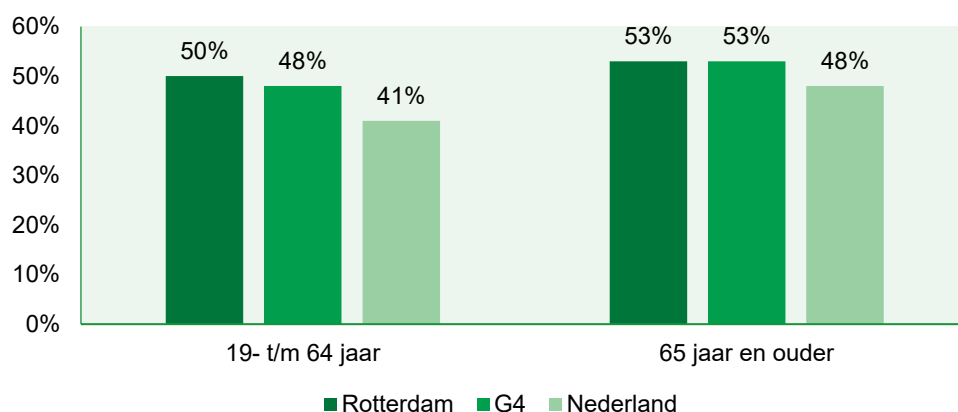
Rotterdammers met obesitas is hoger dan in de andere grote steden en de rest van Nederland.

6.2 Eenzaamheid een omvangrijk probleem bij alle leeftijdsgroepen

In Rotterdam is de helft van de inwoners matig tot zeer ernstig eenzaam. Onder de volwassenen zien we een lichte stijging van 47% in 2012 naar 50% in 2016.

Onder de ouderen is er juist, anders dan in de rest van Nederland, een lichte daling in de laatste vier jaar, van 56% naar 53%. Het aandeel eenzame volwassenen is in Rotterdam iets hoger dan in de G4.

Figuur 6.3. Aandeel inwoners dat matig tot ernstige eenzaamheid ervaart

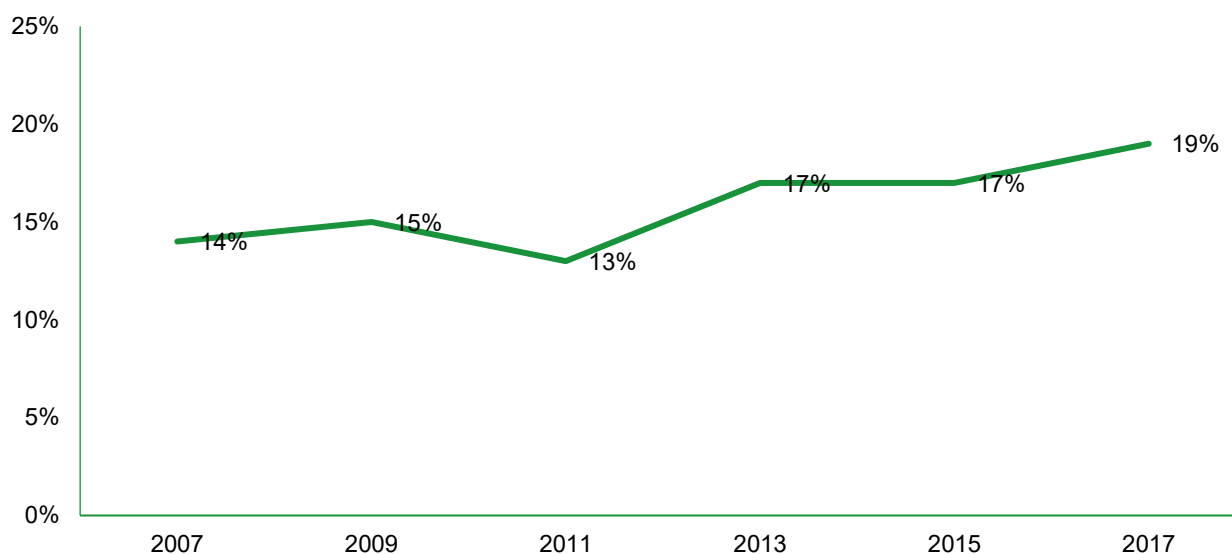
Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM

6.3 Het aantal mantelzorgers neemt toe

Wanneer we mantelzorg even apart nemen, dan blijkt dat in Rotterdam het percentage inwoners dat mantelzorg verleent, is gestegen, ook in vergelijking met de andere grote steden (bron: VNG-monitor Sociaal Domein). Volgens het VTO-onderzoek is 15% van de Rotterdamse mantelzorgers overbelast door het geven van mantelzorg.

Figuur 6.4. Aandeel mantelzorgers in Rotterdam van 13 tot en met 85 jaar

Bron: VrijeTijdsOnderzoek, Mantelzorgers in Rotterdam 2007-2017

6.4 De helft van de 65-plussers maatschappelijk actief

De helft van de 65-plussers in Rotterdam doet vrijwilligerswerk, verleent mantelzorg, past op (klein)kinderen of

neemt nog deel aan het arbeidsproces. De maatschappelijke participatie van 65-plussers in Rotterdam is met 49% lager dan gemiddeld in de rest van de regio (56%).

6.5 Rotterdamse stelsel voor zorg en welzijn¹⁵

De gemeente is sinds 2015 verantwoordelijk voor hulp en ondersteuning aan Rotterdammers in het kader van de Wmo16, de Jeugdwet en de Participatiewet. Deze wetten zijn erop gericht om Rotterdammers zoveel mogelijk in staat te stellen op eigen kracht op te groeien en deel te nemen aan de samenleving. Waar nodig wordt daarbij professionele en deskundige hulp en begeleiding geboden.

Hiertoe zijn er over de stad Vraagwijzers en Centra voor Jeugd en Gezin (CJG) waar mensen terecht kunnen voor informatie en vragen voor hulp en ondersteuning. Voor jongeren en volwassenen zonder vaste woon- of verblijfplaats en (O)GGZ problematiek zijn er stedelijke lokketten (Centraal onthaal Volwassenen en Centraal Onthaal Jongeren). Voor meldingen en advies over situaties rond huiselijk geweld en kindermishandeling is het meldpunt Veilig Thuis Rotterdam Rijnmond. Professionals van deze

¹⁵ Omschrijving: Voorziening sociaal domein bedoeld op specialistische ondersteuning die personen en huishoudens ontvangen in het kader Jeugdwet, Participatiewet of Wmo2015. Voor de stapeling gegevens geldt dat het referentiegemiddelde gebaseerd is op het aantal deelnemen. Bron: CBS - Monitor Sociaal Domein WMO

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorg-en-ondersteuning-thuis/vraag-en-antwoord/ondersteuning-gemeente-wmo-2015>
Geraadpleegd 16 februari 2018.

loketten en meldpunten geven informatie en advies en verhelderen de vraag. Zij denken met bewoners mee en verkennen de mogelijkheden om binnen het eigen netwerk of het wijknetwerk een oplossing te vinden. Zij verwijzen of zetten de vraag door naar professionele ondersteuning waar nodig.

VraagWijzers en CJG's fungeren als front-office van de integrale wijkteams in Rotterdam. Er zijn 42 wijkteams die basishulp en (kortdurende) zorg en ondersteuning bieden. Het wijknetwerk en de wijkprogrammering zijn ondersteunend aan de wijkteams en de loketten. Het versterken van netwerken en het (preventief) welzijnsaanbod in de wijken hangen voor jeugd en volwassenen met elkaar samen en is onderdeel van het Nieuw Rotterdams Welzijn (NRW). Een sterk wijknetwerk en welzijnsaanbod draagt bij aan de zelfredzaamheid en samenredzaamheid van Rotterdammers en aan een kansrijke, veilige buurt en opvoed-omgeving voor kinderen en jongeren. Indien er voor volwassenen langdurige professionele ondersteuning nodig is dan kan er vanuit de VraagWijzer (al dan niet na kortdurende inzet van het wijkteam) een Wmo-maatwerkvoorziening worden geadviseerd.

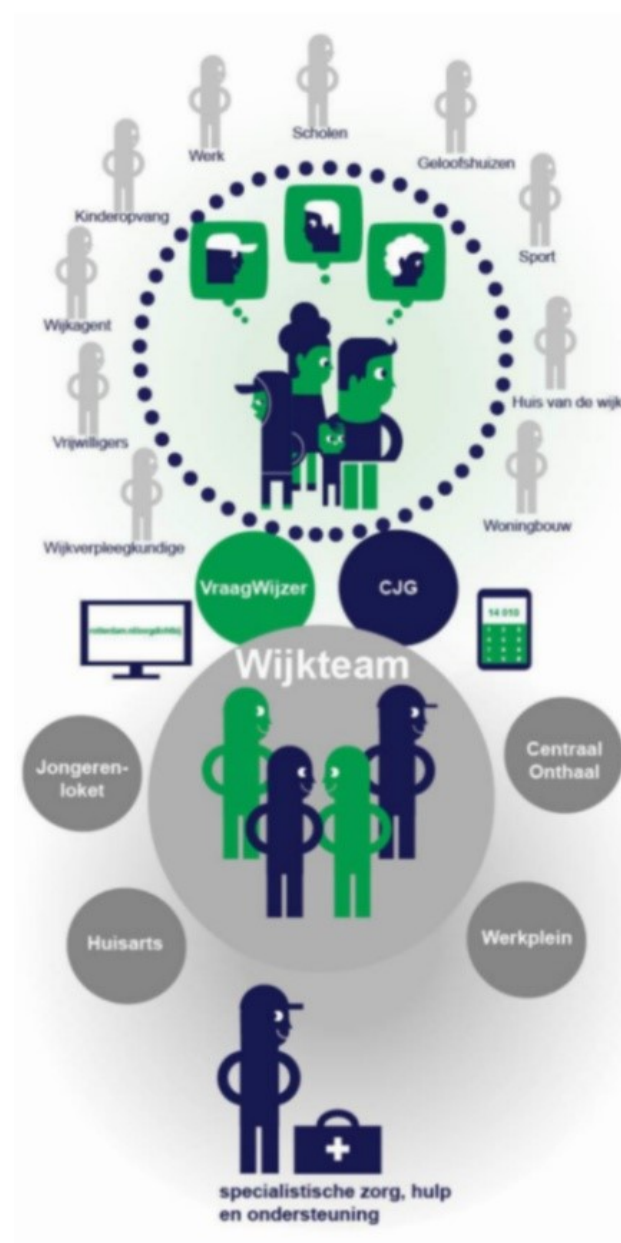
Jongeren en volwassenen zonder vaste woon- of verblijfplaats en (O)GGZ problematiek kunnen bij de stedelijke loketten terecht om toegang te krijgen tot een Wmo-maatwerkvoorziening.

Er zijn verschillende categorieën Wmo-maatwerkvoorzieningen:

- Hulpmiddelen (zoals een rolstoel)
- Woningaanpassingen (zoals een vlonder)
- Vervoersvoorziening (meestal Vervoer op Maat)
- Wmo-arrangement, dat bestaat uit één of meer van onderstaande resultaatgebieden:
- Ondersteuning bij het sociaal en persoonlijk functioneren
- Ondersteuning en regie bij het voeren van een huishouden
- Ondersteuning bij Financiën
- Dagbesteding (sociaal of arbeidsmatig)
- Ondersteuning bij zelfzorg en gezondheid
- Nachtelijk toezicht en zo nodig huisvesting (beschermd wonen)
- Mantelzorgondersteuning met verblijf

Indien er voor jeugdigen en hun ouders hulp nodig is die het Wijkteam zelf niet kan bieden, onderzoekt het Wijkteam samen met de cliënt wat er aan de hand is, welke resultaten er behaald moet worden en welke gecontracteerde aan-

bieder deze hulp het beste kan uitvoeren. Ook de huisarts, jeugdarts en medisch specialist en de kinderrechter kunnen toegang bieden tot gespecialiseerde jeugdhulp. Aanspraken op de Jeugdwet worden, in analogie met de Wmo, vanaf 2018 vertaald in resultaatgebieden, eventueel aangevuld met ondersteuningselementen. Tezamen vormt dit het arrangement Jeugdhulp. Voor inkoop en beheer van de 2de lijns Jeugdhulp werkt de Gemeente Rotterdam samen met de omliggende gemeenten (Samenwerkende Gemeenten Jeugdhulp Rijnmond).

Voor meer informatie over jeugdarrangementen wordt verwezen naar het document over jeugdarrangementen.

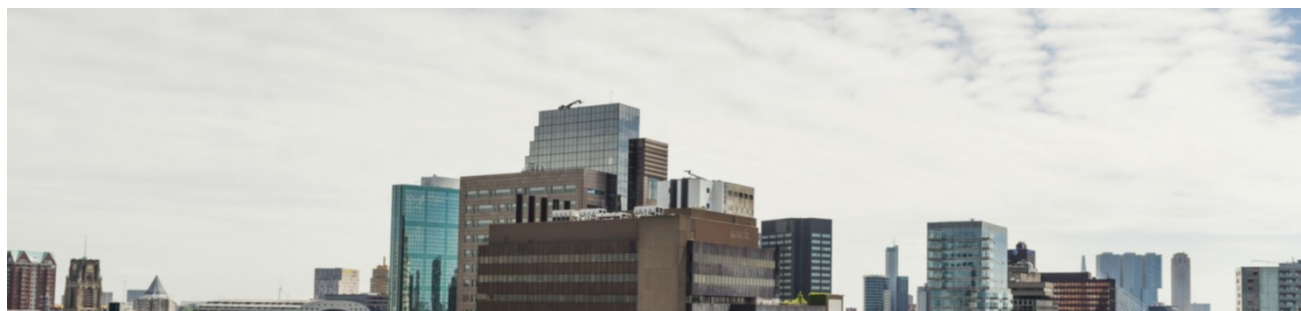
De professionele ondersteuning aan Rotterdammers in het kader van de Wmo en de Jeugdwet is gericht op het vergroten van zelfredzaamheid en samenredzaamheid, daarbij gebruik makend van de netwerken van bewoners, het wijk-netwerk en het welzijnsaanbod. Voor Rotterdammers die dat willen, is er onafhankelijke cliëntondersteuning beschikbaar.

In het totale stelsel van zorg en welzijn spelen nog twee andere wetten een belangrijke rol: de Zorgverzekeringswet (Zvw) en de Wet langdurige zorg (Wlz). Medisch-geneeskundige, paramedische en verpleegkundige hulp en behandeling valt onder de Zorgverzekeringswet, deze wordt uitgevoerd door de zorgverzekeraars. Ook persoonlijke verzorging en verpleging in de thuissituatie is hiermee

onderdeel van de Aanspraak wijkverpleging binnen de Zorgverzekeringswet (Zvw). Voor jeugdigen vallen GGZ-behandeling en gespecialiseerde zorg (jeugd lvb, j-ggz), jeugdbescherming en jeugdreclassering onder de Jeugdwet. Wie permanent 24 uren zorg in de nabijheid nodig heeft, kan voor zorg in een instelling of thuis een beroep doen op de Wet langdurige zorg.

De gemeente is niet verantwoordelijk voor uitvoering van de Wlz en de Zvw, maar veel inwoners zijn wel afhankelijk van de zorg die hen vanuit deze wettelijke kaders wordt geboden.

Uitgangspunt bij de inrichting van het nieuwe stelsel is om de kwaliteit van de zorg te verbeteren, zorg en ondersteuning zo dicht mogelijk bij burgers te regelen en de zorg in tijden van vergrijzing en chronische aandoeningen toegankelijk en betaalbaar te houden.

6.6 Voorzieningengebruik

Bijna 45 duizend cliënten hadden in december 2017 een maatwerkvoorziening. Het gaat daarbij in totaal om bijna 68 duizend voorzieningen (één cliënt kan meerdere voorzieningen hebben).

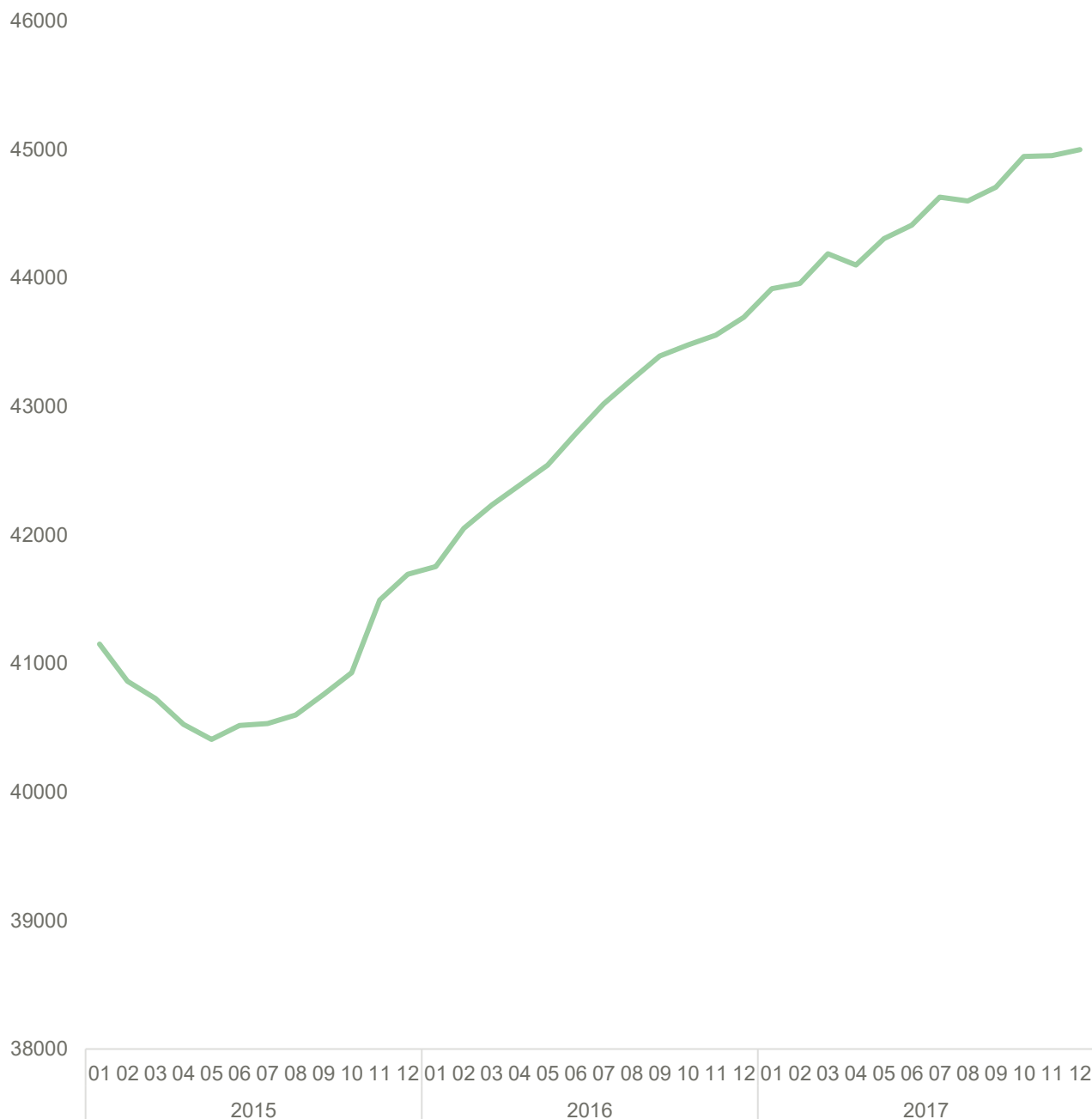
Tabel 6.2. Gebruik WMO-maatwerkvoorziening, peildatum

Maatwerkvoorziening WMO	jan-15	jan-16	jan-17	dec-17
Totaal cliënten	41.151	41.754	43.917	44.998
Totaal voorzieningen	67.762	67.444	67.164	67.911

Bron: Socrates, gemeente Rotterdam-cluster MO

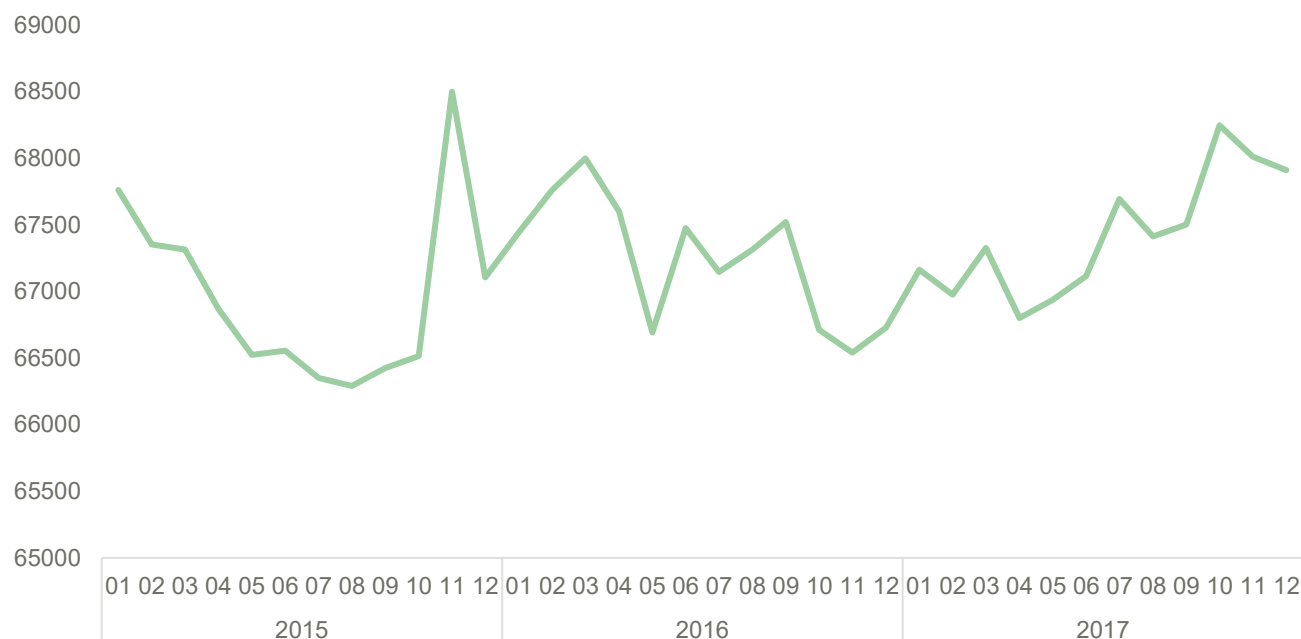
Er is in de periode 2015 - 2017 sprake van een duidelijke toename in het gebruik van WMO maatwerkvoorzieningen in Rotterdam.

Figuur 6.5 Aantal cliënten met WMO-maatwerkvoorziening in Rotterdam, periode 2015-2017

Bron: Socrates, gemeente Rotterdam-cluster MO

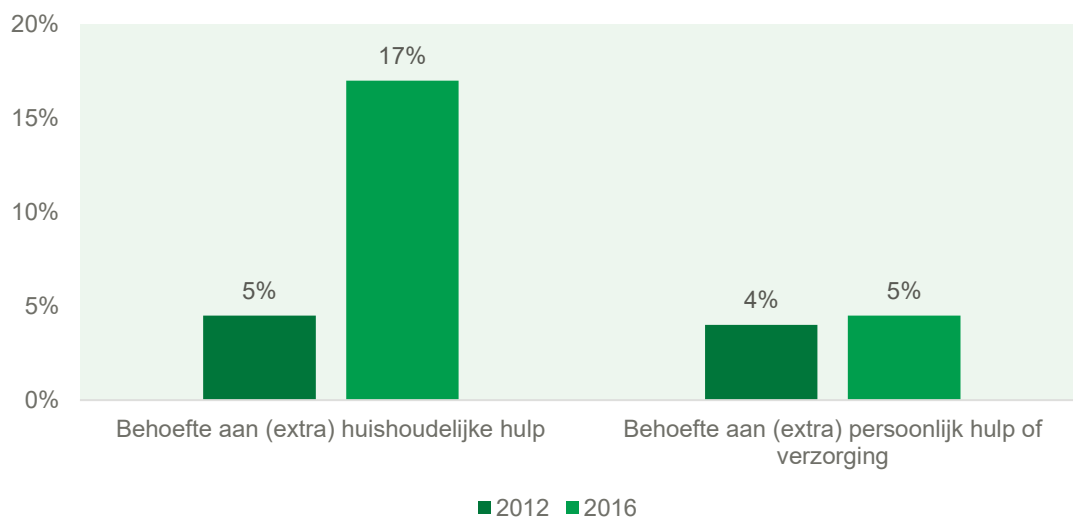
Figuur 6.6 Aantal WMO-maatwerkvoorzieningen in Rotterdam, periode 2015-2017

Bron: Socrates, gemeente Rotterdam-cluster MO

De behoefte aan (extra) huishoudelijke hulp onder de Rotterdamse 65-plussers is toegenomen van 5% in 2012 naar 17% in 2016.

Figuur 6.7 Behoeftte aan (extra) hulp of zorg bij Rotterdamse 65-plussers

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM.

De tevredenheid van cliënten over de geboden ondersteuning, is hoog.

Figuur 6.8 Tevredenheid Rotterdamse cliënten met geboden WMO-ondersteuning (% helemaal eens)

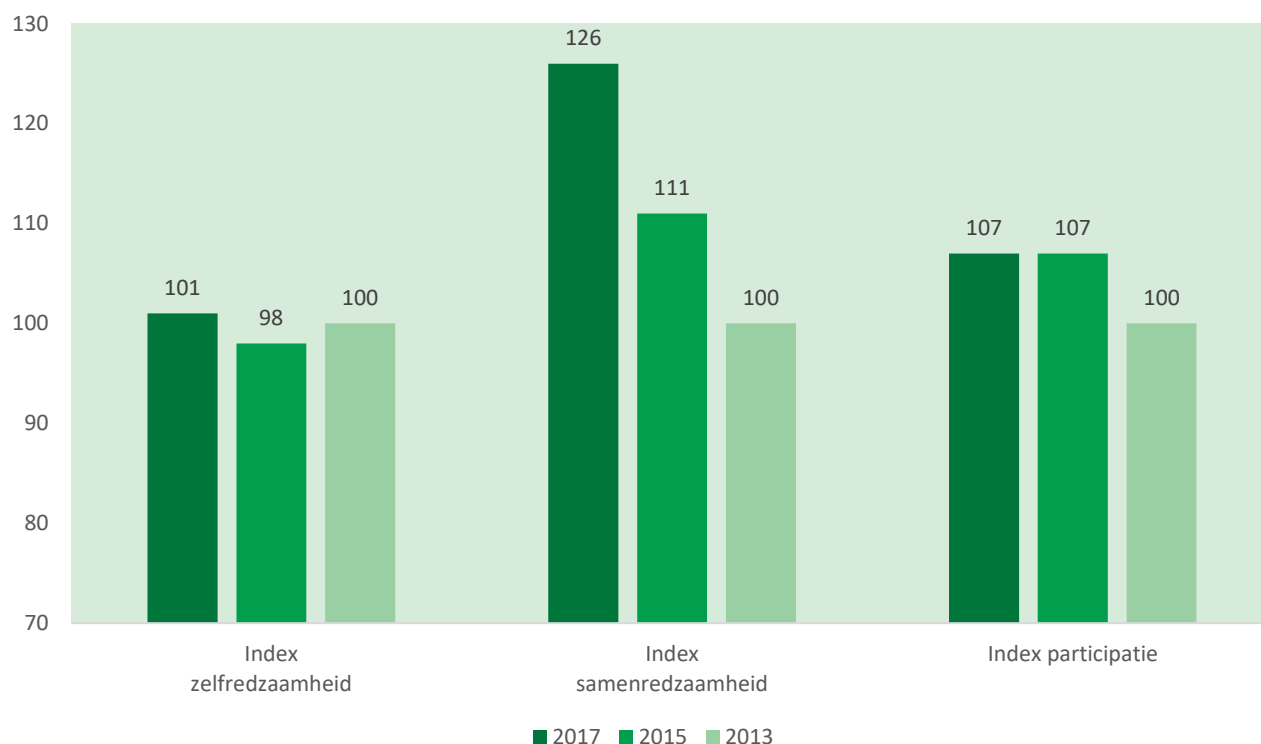

Bron: Cliëntervaringsonderzoek Wmo 2017, gemeente Rotterdam-cluster MO

6.7 Outcome: zelfredzaamheid, samenredzaamheid en participatie¹⁷.

Het blijkt dat de samenredzaamheid in Rotterdam flink is toegenomen, de mate van participatie en zelfredzaamheid zijn constant.

Figuur 6.9. Indexcijfers zelfredzaamheid, samenredzaamheid en participatie in Rotterdam

Bron: Gemeente Rotterdam, Wijkprofiel

De stijging geldt voor beide onderliggende dimensies van samenredzaamheid: zowel voor de dimensie 'condities voor samenredzaamheid' en de dimensie 'deelname samenredzaamheid'. Daarbij gaat het om vrijwilligerswerk, mantelzorg, burenhulp, alsmede deelname aan bewoners-initiatieven en beleidsparticipatie. Bij de "condities voor samenredzaamheid" gaat het om de bereidheid om zorg te geven, de publieke vertrouwdheid (vertrouwen in buurtbewoners bijvoorbeeld) en het vertrouwen in de gemeente en in professionals.

Wanneer we mantelzorg even apart nemen dan blijkt dat in Rotterdam het percentage inwoners dat mantelzorg verleent gestegen, ook in vergelijking met de andere grote steden (bron VNG monitor Sociaal Domein). Volgens het VTO onderzoek voor trends is één op de tien inwoners van R'dam mantelzorger; van hen is 15% overbelast door het geven van mantelzorg.

¹⁷ De grafieken geven de stedelijke ontwikkeling weer met behulp van indexcijfers op de drie kernthema's voor de jaren 2013, 2015 en 2017. Zoals te zien is, vormt het jaar 2013 het ijkpunt; de indexen zijn voor dat jaar op 100 gesteld. Bron: Outcome Monitor Sociaal Domein, derde meting. Rotterdam: gemeente Rotterdam, OBI.

De *participatie*-index overall is stabiel, maar de onderliggende dimensies laten verschillende ontwikkelingen zien. De economische participatie laat een dalende trend zien, terwijl de maatschappelijke participatie en sociale participatie licht stijgen. De maatschappelijke participatie van 65-plussers is volgens het VTO in Rotterdam met 49% iets lager dan het regionale gemiddelde van 56%. In Rotterdam doet één op de vijf inwoners vrijwilligerswerk.

De *zelfredzaamheid* is gedurende de peiljaren stabiel. Nader beschouwd is er bij de psychologische, culturele en sociale hulpbronnen een, voorzichtige, lichte toename waar te nemen. Dat betekent dat (iets) meer mensen rapporteren regie over het eigen leven te hebben. Daarnaast is een lichte afname te zien van het aandeel mensen dat niet over een startkwalificatie beschikt. Voorts is er sprake van een lichte stijging in het aandeel mensen dat stelt over sociale steun te kunnen beschikken, alsmede het aandeel mensen dat deelneemt aan organisaties of georganiseerde activiteiten.

De economische hulpbronnen in totaal zijn stabiel te noemen. Echter, we onderscheiden twee soorten economische hulpbronnen: de arbeidsmarktpositie en de “financiële redzaamheid” en beide laten een verschillende ontwikkeling zien. Enerzijds een verslechtering van de arbeidsmarktpositie, anderzijds een verbetering van de “financiële redzaamheid”.

Er zijn duidelijke verschillen in de ontwikkeling tussen de verschillende buurten.

Nieuw Crooswijk blijkt op elk van de drie indexen tot de buurten te behoren die zich het sterkst in positieve zin hebben ontwikkeld. Het Nieuwe Westen behoort op de indexen zelfredzaamheid en samenredzaamheid tot de buurten met de meeste ontwikkeling. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich de buurten die een negatieve ontwikkeling hebben doorgemaakt. Overigens kan ten aanzien van de indexen samenredzaamheid en participatie, gezien de kleine verschillen, eerder worden gesproken van stagnatie. Op de index zelfredzaamheid laat de buurt Heijplaat een flinke daling zien. Bijna alle hulpbronnen laten een afname zien in deze buurt. Daarbij springt de afname van de sociale hulpbronnen nog meer in het oog; minder bewoners rapporteren de beschikbaarheid van sociale steun, de variatie van netwerken neemt af, evenals de deelname aan organisaties.

Tabel 6.3. Zelfredzaamheid, samenredzaamheid en participatie voor een aantal opvallende buurten

Zelfredzaamheid		Samenredzaamheid		Participatie	
NoordKethel/Schieveen/Zestienhoven	22	Nieuw Crooswijk	64	Nieuw Crooswijk	40
Nieuw Crooswijk	16	Schiebroek	51	Struisenburg	22
Nieuwe Westen	15	Nieuwe Westen	45	Kralingseveer	21
Oosterflank	-16	Kop van Zuid-Entrepot	0	Zuidwijk	-11
Zuiderpark en Zuidrand	-18	Zuidwijk	-6	Groot IJsselmonde-Zuid	-11
Heijplaat	-29	Zuidplein	-4	Feijenoord	-13

De buurten die de meeste dynamiek hebben laten zien, hetzij positief, hetzij negatief, zijn niet per se dezelfde buurten die in 2017 bovenaan of onderaan de rangorde geplaatst zijn – op een of meer van de drie indexen. Het blijkt dat 5 buurten op elk van de hoofdindexen in de top-tien staan: Kralingen Oost, Strand en Duin, Molenlaan-kwartier, Terbregge en Noordkethel/ Schieveen/ Zestienhoven. In vergelijking met de vorige meting is Hillegersberg-Zuid uit deze ‘kopgroep’ verdwenen.

Drie buurten behoren op elk van de kernthema’s tot de 10 laagst scorende buurten: Hillesluis, Zuidwijk en Feijenoord.

In 2015 waren het Oud-Crooswijk en Lombardijen die op alle drie de indexen tot de laagst scorende buurten behoorden. Ze zijn nu in de rangorde geklommen.

In Oud-Crooswijk kan (enige) stijging worden waargenomen op alle drie de indexscores, maar in het bijzonder de samenredzaamheid is de afgelopen meetperiode sterk toegenomen. In Oud-Crooswijk is te zien dat met name de ‘condities’ van samenredzaamheid sterk zijn verbeterd. Dat betekent dat het vertrouwen in de sociale omgeving (buurt), de gemeente en in professionals flink is toegenomen.

In Lombardijen blijkt na een daling op de indexen in ’15 weer een stijging van de indexen in ’17. Vooral de toename van de samenredzaamheid is opvallend. De toename betreft zowel de condities voor samenredzaamheid (vertrouwen in de sociale omgeving, de gemeente, professionals) als de ‘deelname aan samenredzaamheid’ (vrijwilligerswerk, bewonersinitiatieven, beleidsparticipatie).

7 Economie, inclusief haven

Het economisch herstel heeft in Rijnmond geleid tot groei van het bruto regionaal product (brp) in de periode 2014-2016.

De groei was positief maar lag onder het landelijk en Europees gemiddelde. Naar verwachting komt de groei van het brp in Rijnmond in 2017 uit op 3% en in 2018 op 2,8%. Hiermee lag Rotterdam in 2017 0,1% achter het landelijk gemiddelde. Voor 2018 ligt de raming 0,3% onder het landelijk gemiddelde.

De arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar is in Rijnmond gegroeid van ruim € 85.000 in 2010 tot bijna € 96.000 in 2016. Dit ligt ruim boven het landelijk gemiddelde. Dankzij de opleving van de conjunctuur is de werkgelegenheid in Rijnmond sterk aangetrokken en zet door. De werkgelegenheid in Rijnmond zal naar verwachting in 2018 groeien met 1,4%. Vooral de vraag naar tijdelijk, flexibel en zelfstandig personeel is in de laatste jaren toegenomen.

Eind 2015 telt Rotterdam ongeveer 410.000 banen. Ongeveer 90% van deze banen betreft banen van werknemers, de overige 10% betreft zelfstandigen. Het UWV verwacht voor 2018 een verdere stijging van de werkgelegenheid in alle sectoren behalve financiële diensten.

De werkgelegenheid is groot in de zakelijke diensten, publieke diensten (waaronder zorg en onderwijs) en de logistieke sector (groothandel en transport). In de periode 2012-2016 nam in Rotterdam de werkgelegenheid relatief sterk toe in de detailhandel en horeca en in de overige diensten. In de bouw daalde de werkgelegenheid, zowel in Rotterdam als landelijk. De werkgelegenheid in de zorg zal toenemen door veranderend overheidsbeleid.

Door de aantrekkende economie verbetert het arbeidsmarktperspectief voor alle opleidingsniveaus. Dat geldt in het bij-

zonder voor middelbaar en hoger opgeleiden. De extra vraag naar deze groep is afkomstig uit verschillende bedrijfstakken. Lager opgeleiden profiteren meer van consumptieve bestedingen aan horeca en bouw en het havenindustriële complex. De kennisintensieve diensten en groei van non-profit diensten creëren hoofdzakelijk extra banen voor hoogopgeleiden.

Het aantal vacatures in de regio Rotterdam-Rijnmond stijgt. Vooral de vacatures voor middelbaar- en hoogopgeleiden stijgen sterk. Het aantal vacatures voor lager opgeleiden stijgt, maar minder sterk.

Rotterdam trekt relatief veel logistieke bedrijven en zakelijke dienstverleners naar zich toe. Deze verplaatsingen leiden tot extra werkgelegenheid in de logistiek, detailhandel en bouw.

Daarnaast trekt Rotterdam veel bedrijven uit het maritieme cluster en kennisintensieve industrie aan. Dit leidt tot extra werkgelegenheid in het maritieme cluster, clean tech en medium tech bedrijven.

De haven van Rotterdam scoort hoog in internationale ranglijsten. De haveninfrastructuur van Nederland staat op de eerste plaats wereldwijd en Rotterdam is de best verbonden haven van Europa. In Europa is de Rotterdamse haven voor zowel rederijen als verladers de meest aantrekkelijke plaats voor logistiek.

Dit komt door de goede haventoeegang, de kwaliteit van de dienstverleners in de haven en de zeer moderne en efficiënte terminals.

De werkgelegenheid en winstgevendheid nemen toe. De haven vertegenwoordigt 14% van de totale werkgelegenheid in Rijnmond en 25% van de toegevoegde waarde van de regio. De toegevoegde waarde is gestegen 11,7 miljard euro in 2014 tot 14,4 miljard euro in 2016. Zowel transport, overslag en industrie groeien. De investeringen in productiecapaciteit en nieuwe bedrijfsmiddelen nemen toe.

De werkgelegenheid is tevens toegenomen tot 98.500 banen in 2016. De meeste werkgelegenheid is in het vervoer en hier heeft ook groei plaatsgevonden.

De werkgelegenheid groeide het sterkst in de dienstverlening ten behoeve van het vervoer en de industrie.

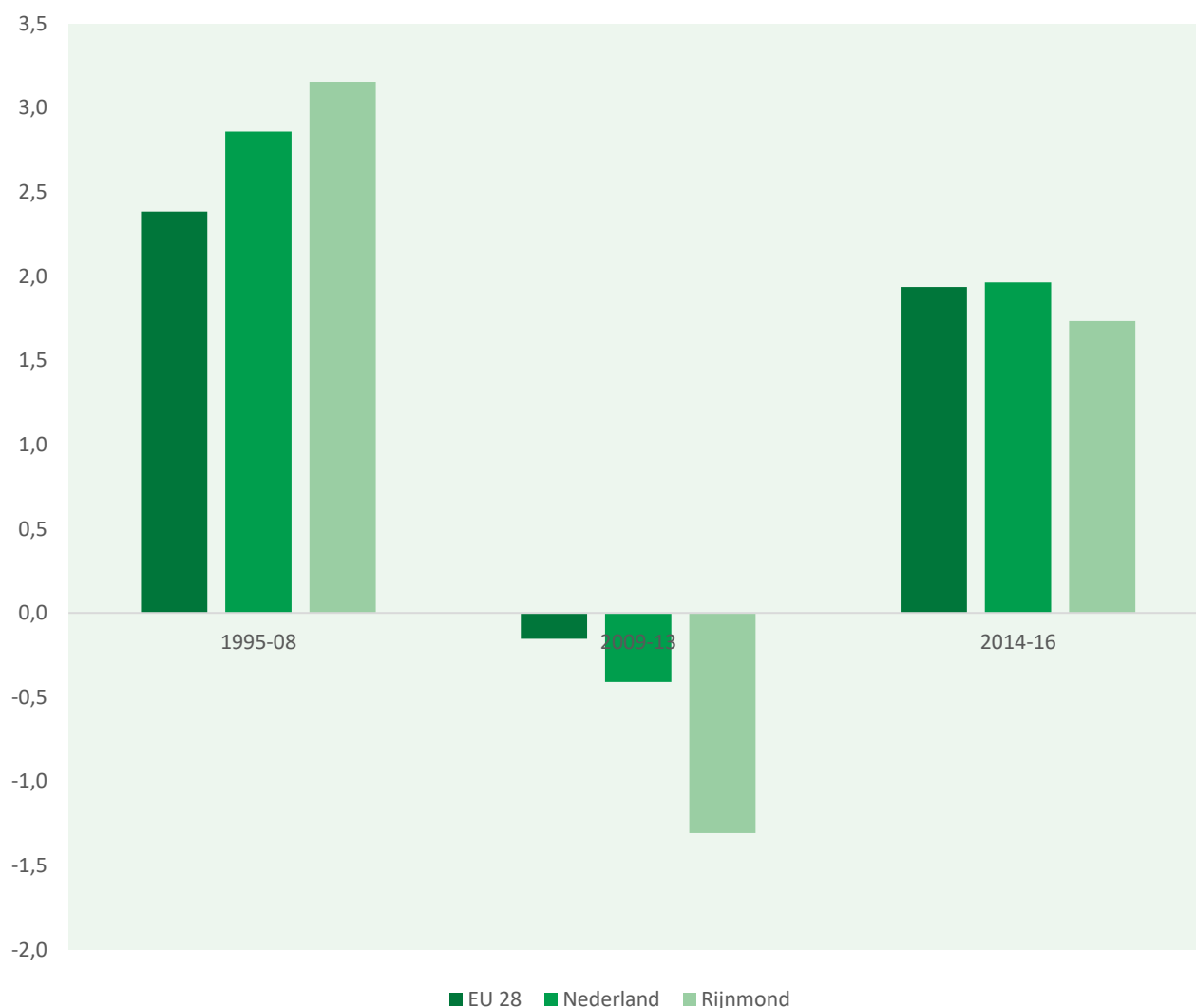

7.1 Bruto regionaal product

Het economisch herstel heeft in Rijnmond geleid tot groei van het bruto regionaal product (brp) in de periode 2014-2016. De groei was positief maar lag onder het landelijke en Europees gemiddelde. Naar verwachting komt de groei van het brp in Rijnmond in 2017 uit op 3% en in 2018 op

2,8%. Hiermee lag Rotterdam in 2017 0,1% achter het landelijk gemiddelde. Voor 2018 ligt de raming 0,3% onder het landelijk gemiddelde. Rotterdam is de trekker van het economisch herstel in de regio¹⁸.

Figuur 7.1. Ontwikkeling bruto regionaal product (marktprijzen) Rijnmond, Nederland en de Europese Unie in procenten per jaar, 1995-2016 per deelperiode

Bron: Eurostat, EU, CBS/bewerking NEO Observatory

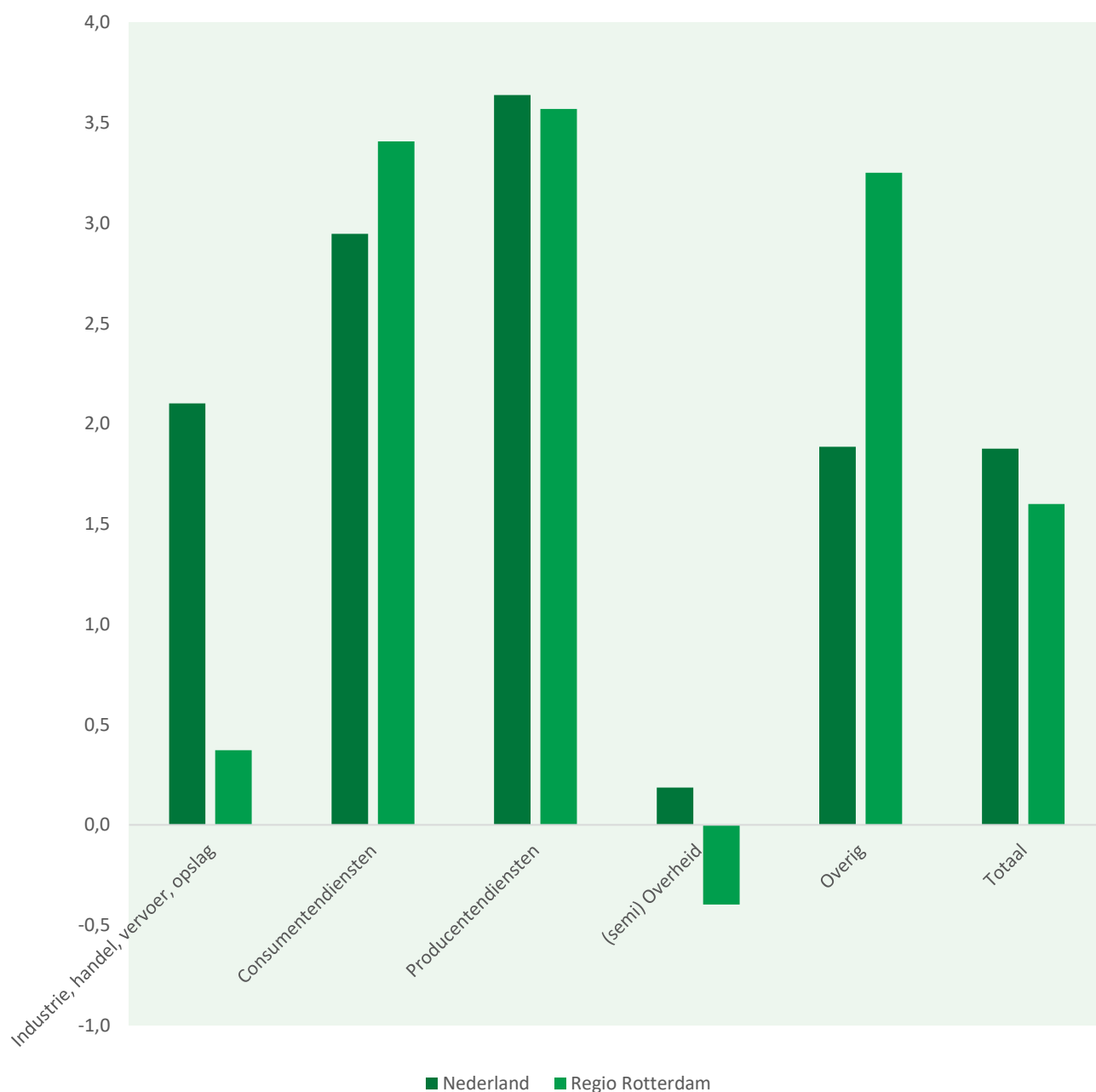
¹⁸ Bron: EVR 2018.

7.2 Toegevoegde waarde regio Rijnmond

Het complex van industrie, handel, vervoer en opslag - sectoren die overwegend afhankelijk zijn van de wereldhandel - heeft een groot aandeel (33%) in de regionale economie van Rijnmond. Het zijn binnenlandse bestedingen

aan consumentendiensten, zoals horeca, detailhandel, cultuur, sport en recreatie en producentendiensten (informatie en communicatie en specialistische zakelijke diensten) die het herstel van Rijnmond vormgeven.

Figuur 7.2. Ontwikkeling toegevoegde waarde (basisprijzen) Nederland en Rijnmond, naar grote sectoren, gemiddelde jaarlijkse groei 2014-2016

Bron: CBS/bewerking NEO Observatory

7.3 Arbeidsproductiviteit

De gemiddelde arbeidsproductiviteit per arbeidsjaar is in Rijnmond gegroeid van ruim € 85.000 in 2010 tot bijna

€ 96.000 in 2016 en ligt daarmee fors boven het gemiddelde van Nederland, de provincie en overig Groot-Rijnmond.

Tabel 7.1. Gemiddelde arbeidsproductiviteit in euro's per werknemer én zelfstandigen (in arbeidsjaar)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	2016*
Nederland	80.467	81.648	82.753	84.419	85.786	87.389	88.488
Zuid-Holland	80.265	80.827	82.105	83.371	84.538	87.590	88.991
Rijnmond	85.534	86.156	88.584	89.476	89.888	94.941	95.993
Overig Groot-Rijnmond	70.918	71.082	72.594	74.457	77.008	77.824	80.498

Bron: CBS *voorlopige cijfers

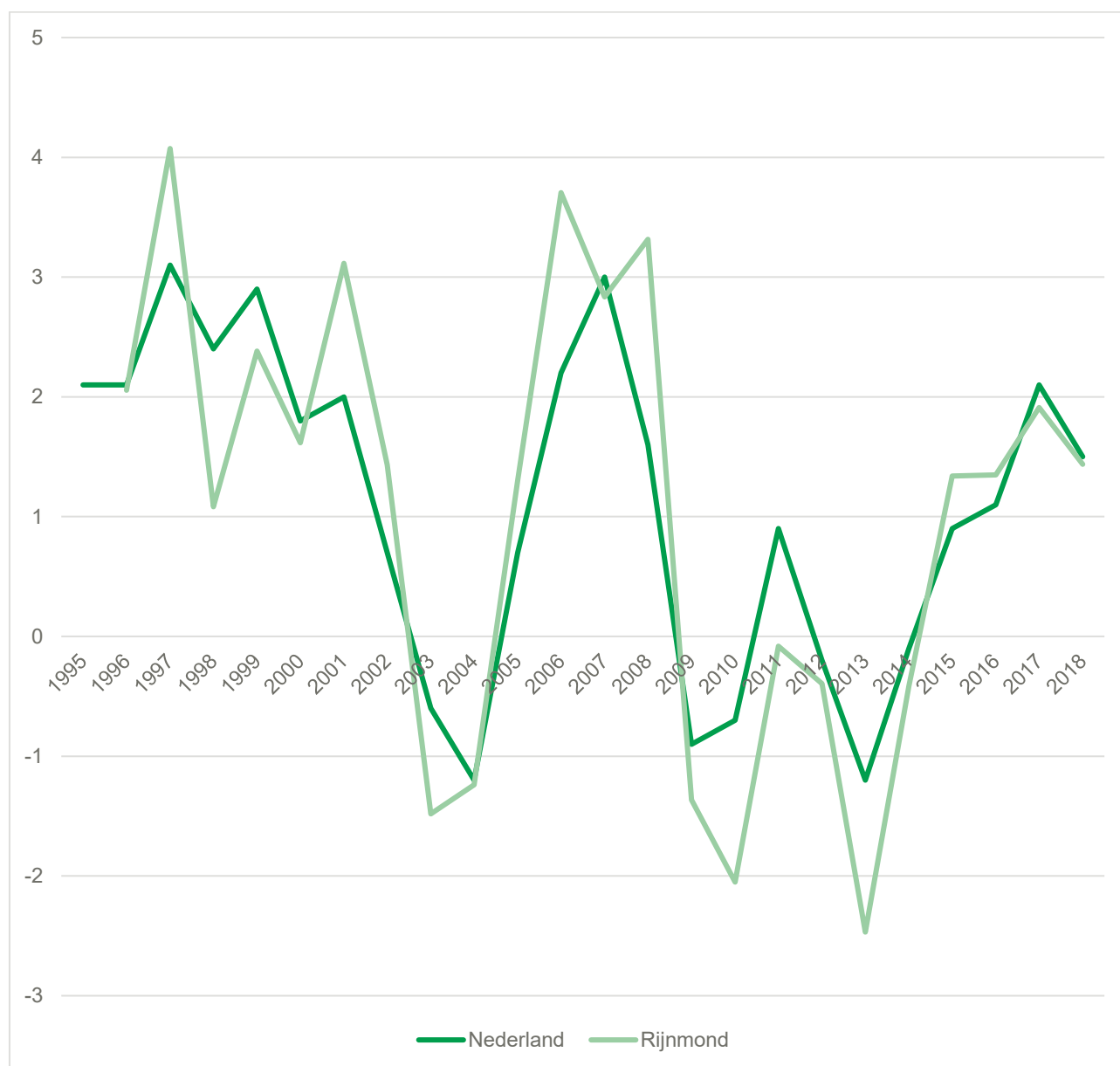
7.4 Ontwikkeling van de werkgelegenheid

Dankzij de opleving van de conjunctuur is de werkgelegenheid in Rijnmond sterk aangetrokken. Het herstel op de arbeidsmarkt zet door. In 2018 neemt de werkgelegenheid in Rijnmond naar verwachting toe met 1,4%. Vooral de vraag naar tijdelijk, flexibel en zelfstandig personeel is in de laatste jaren toegenomen.

Eind 2015 telt Rotterdam ongeveer 410.000 banen. Ongeveer 90% van deze banen betreft banen van werknemers, de overige 10% betreft zelfstandigen.

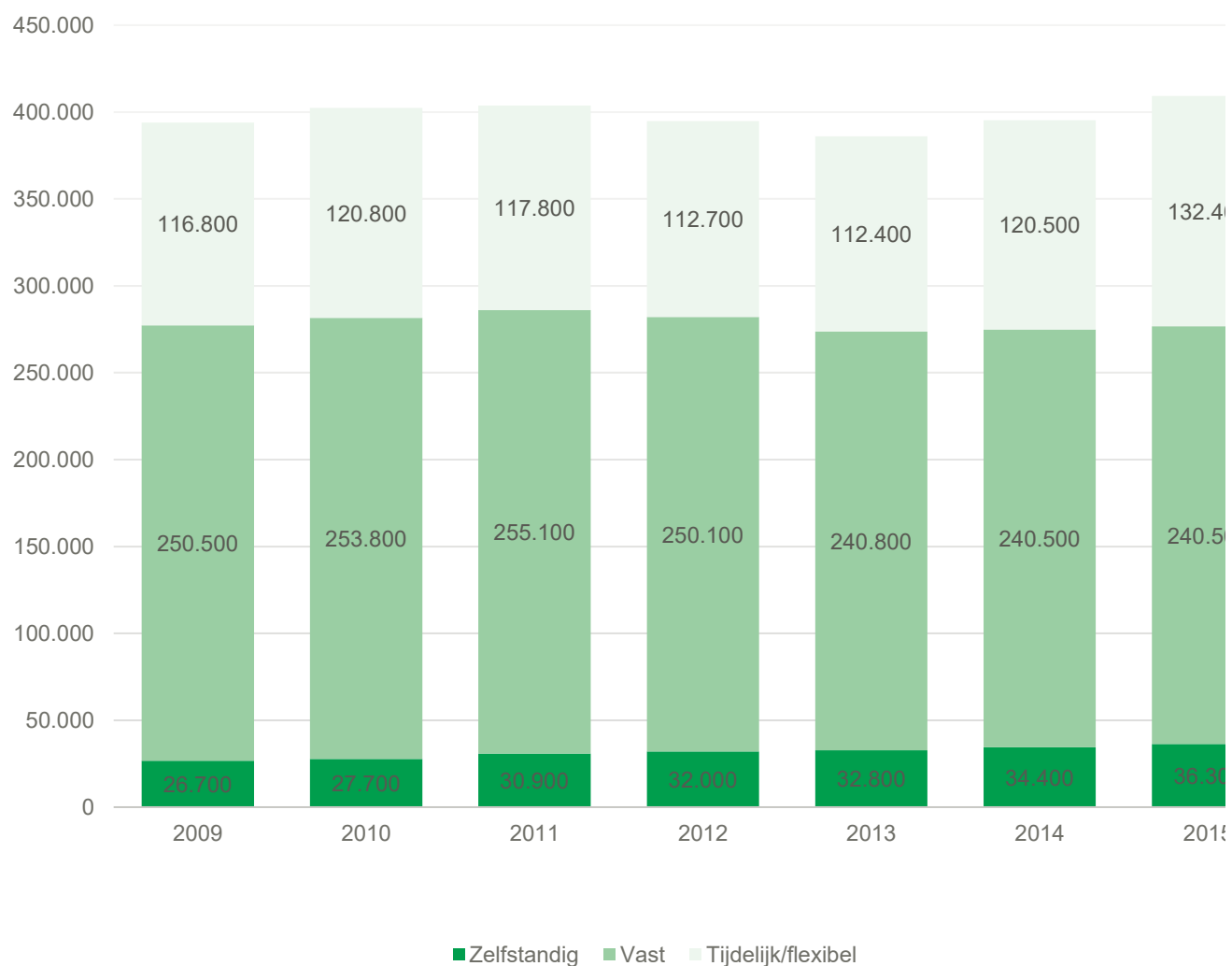
De werkgelegenheid in Rotterdam groeit sinds 2015 weer, na een aantal jaren van daling. Het aantal banen is gegroeid en het aantal vacatures stijgt snel. Het UWV verwacht voor 2018 een verdere stijging van de werkgelegenheid in alle sectoren, behalve financiële diensten.

Figuur 7.3. Groei werkgelegenheid Rijnmond en Nederland in procenten per jaar, 1995-2016, prognose 2017 en 2018

Bron: CBS, CPB/bewerking NEO Observatory

Figuur 7.4. Gemeente Rotterdam: ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen naar soort, 2009-2015

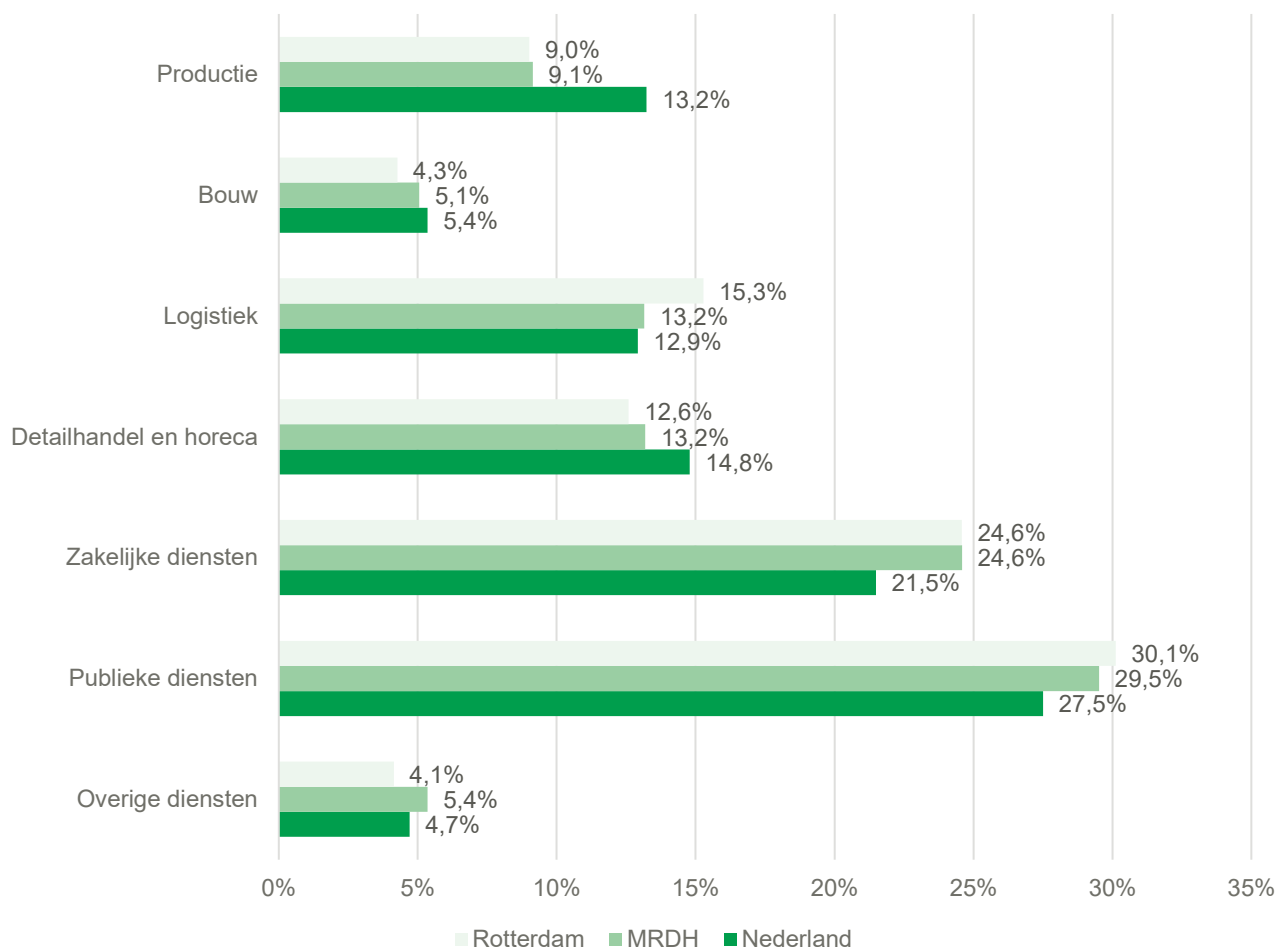
Bron: Bedrijvenregister Rotterdam Rijnmond Bron: CBS, bewerking OB

7.5 Ontwikkeling van de werkgelegenheid naar sectoren en specifieke clusters

Vergeleken met Nederland als geheel is er in Rotterdam relatief veel werkgelegenheid in de zakelijke diensten, publieke diensten (waaronder zorg en onderwijs) en de

logistiek sector (groothandel en transport). Die laatste sector is in Rotterdam ook relatief groot ten opzichte van de Metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH).

Figuur 7.5. Banen per sector (als % van de totale economie), 2016

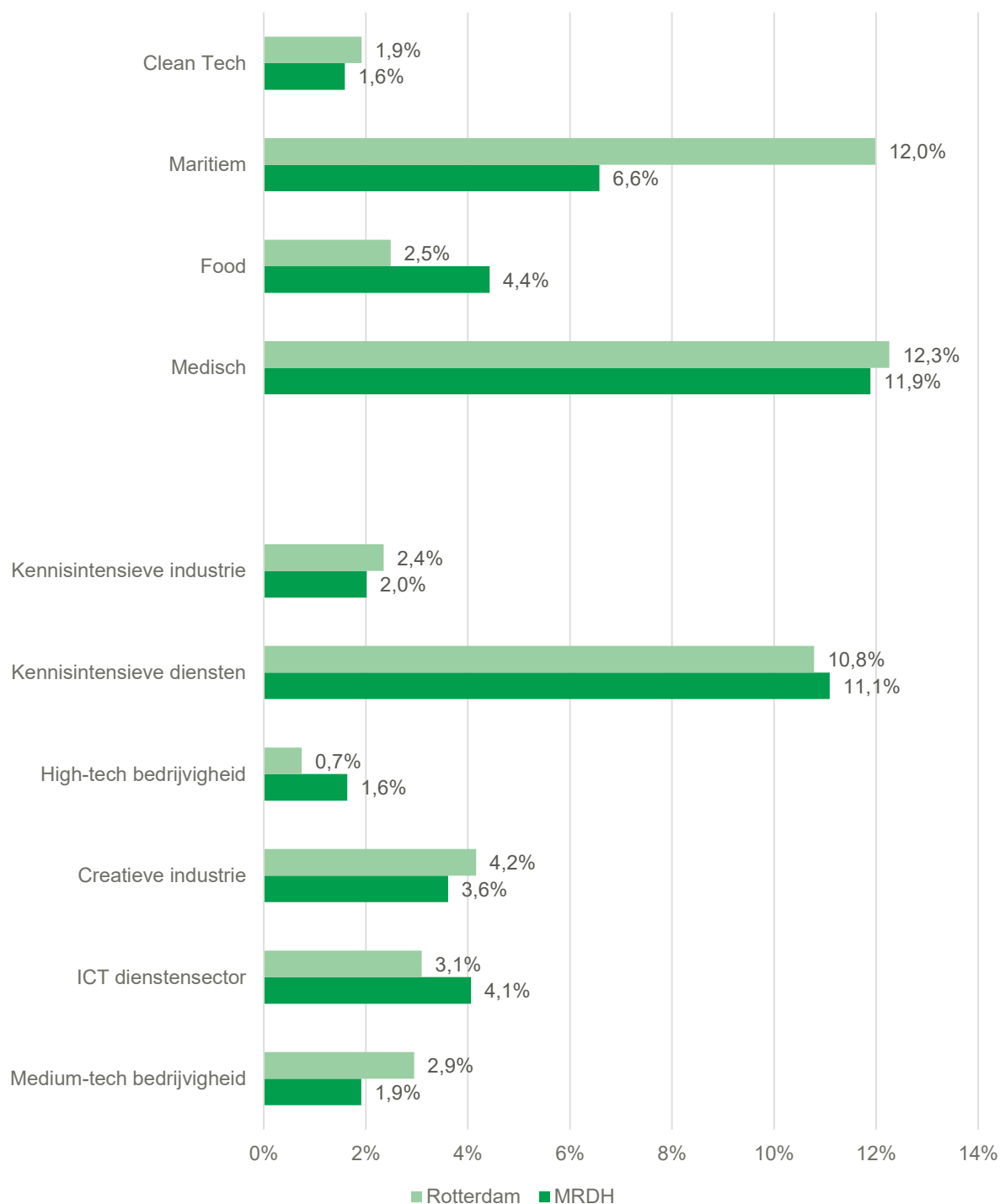

Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots beleidsadvies

Rotterdam definieert in haar economisch beleid vier kansrijke clusters, waarvan het maritieme cluster en het medische cluster de meeste werkgelegenheid omvatten (elk zo'n 12% van de banen in Rotterdam). Kijkend naar specifieke segmenten waar veel innovatie plaatsvindt, dan

valt onder andere op dat er in Rotterdam relatief veel werkgelegenheid is ten opzichte van de MRDH in de kennisintensieve industrie, creatieve industrie en medium-tech bedrijvigheid.

Figuur 7.6. Banen in specifieke clusters en segmenten (als % van de totale economie), 2016

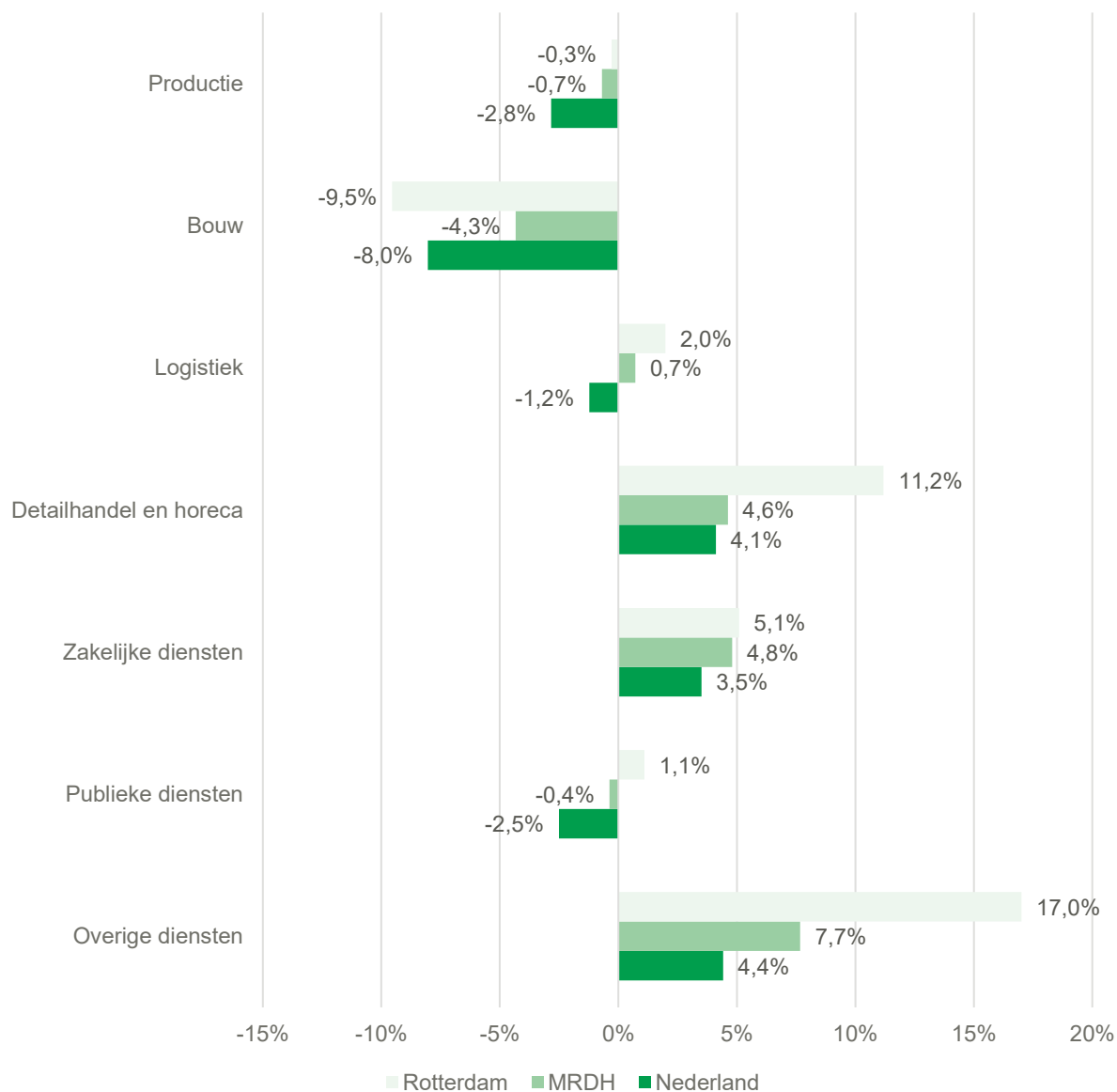
Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots beleidsadvies

7.6 Werkgelegenheidsgroei naar sectoren en specifieke clusters

In de periode 2012-2016 nam in Rotterdam de werkgelegenheid relatief sterk toe in de detailhandel en horeca en in

de overige diensten. In de bouw daalde de werkgelegenheid, zowel in Rotterdam als landelijk.

Figuur 7.7. Ontwikkeling aantal banen per sector, 2012-2016

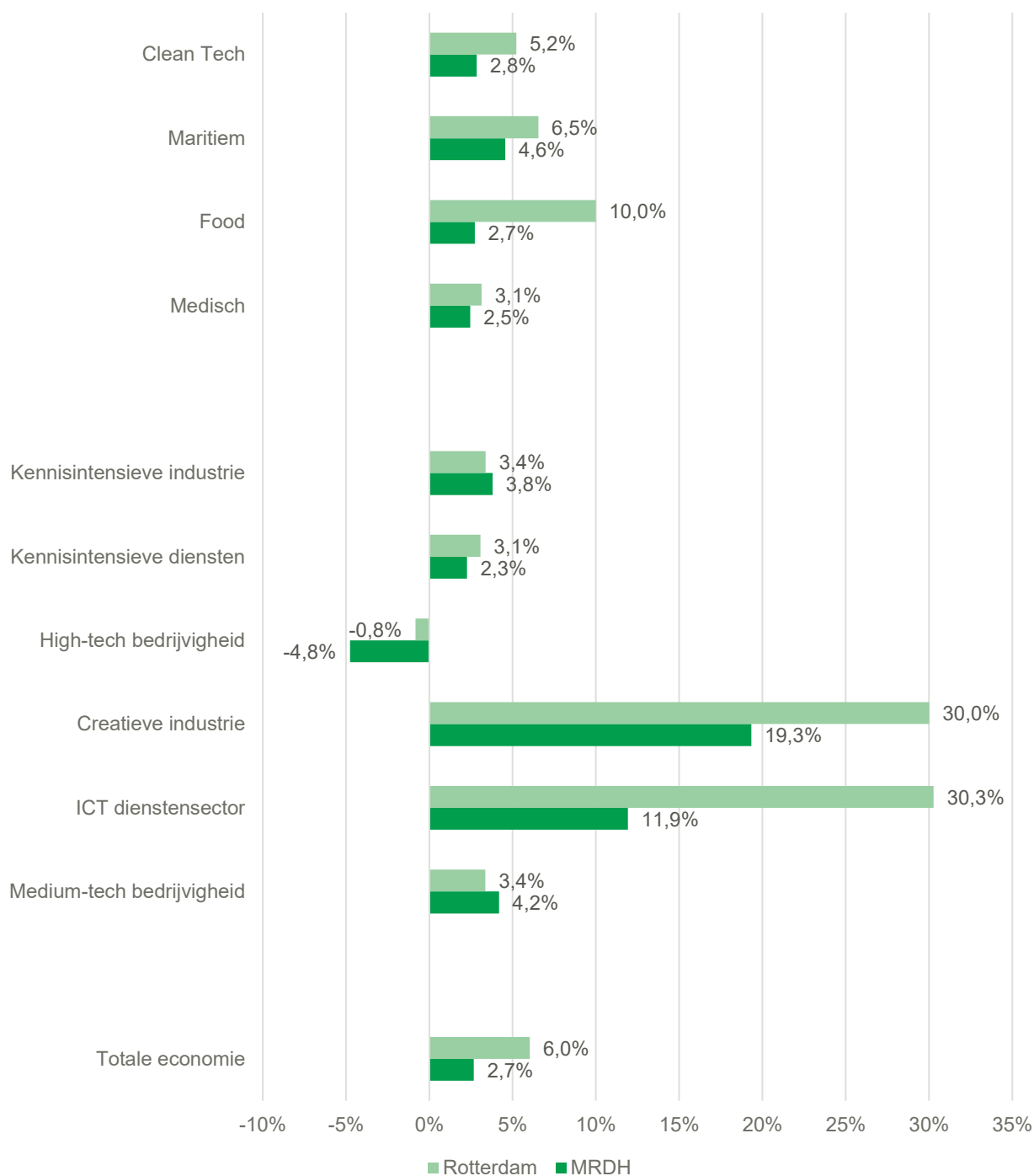

Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots beleidsadvies

In de periode 2012-2016 groeide de werkgelegenheid in Rotterdam in alle vier de kansrijke clusters. De groei was relatief het sterkst in het foodcluster. Opvallend is daarnaast de sterke groei van de werkgelegenheid in creatieve

industrie en ICT-diensten, ook ten opzichte van de MRDH als geheel.

Figuur 7.8. Ontwikkeling aantal banen in specifieke clusters en segmenten, 2012-2016

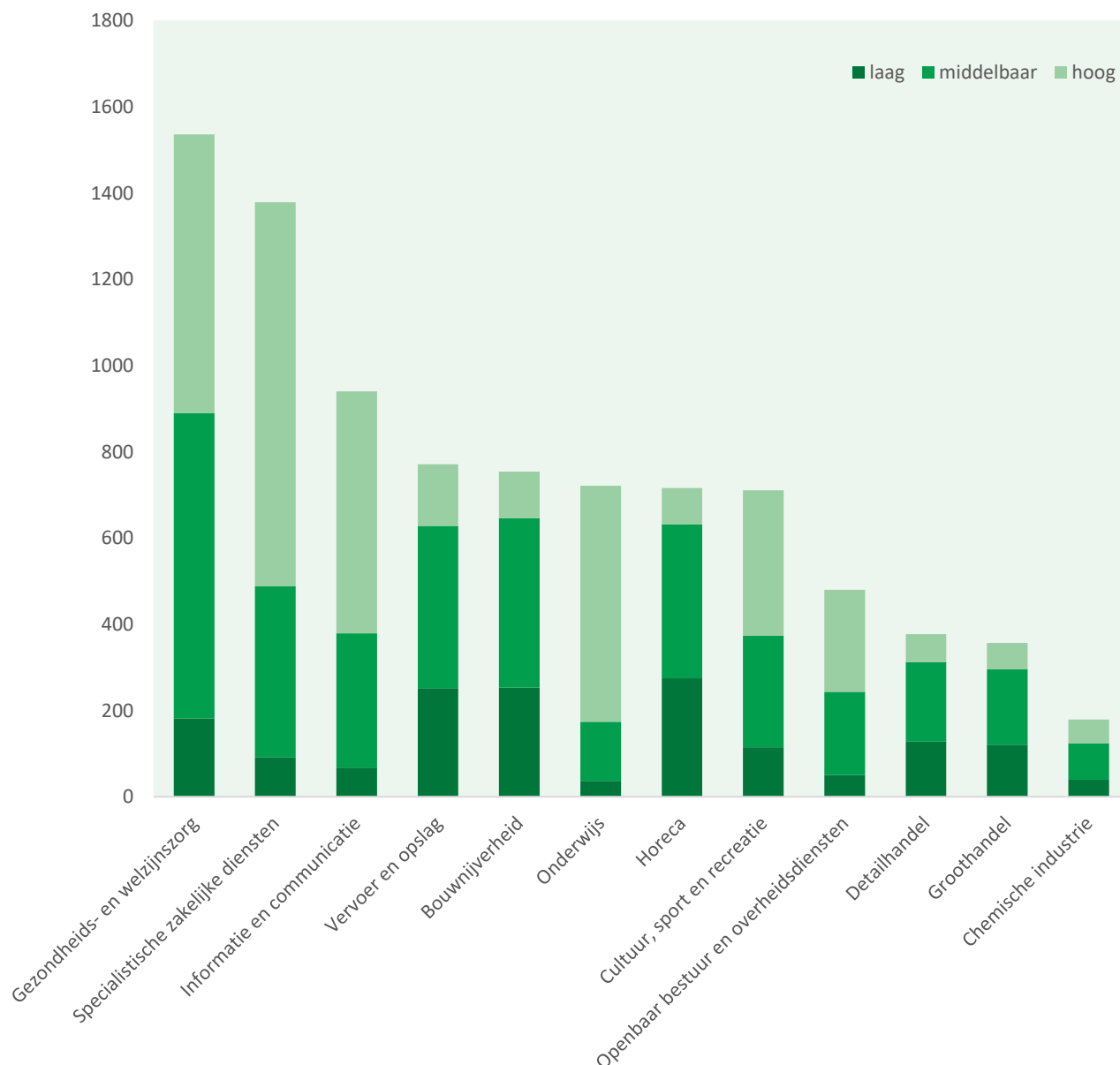
Bron: Gemeente Rotterdam en LISA, bewerking Roots beleidsadvies

7.7 Werkgelegenheidsgroei naar opleidingsniveau en sector

Het arbeidsmarktperspectief verbetert voor alle opleidingsniveaus door de aantrekkende economie. Dat geldt in het bijzonder voor middelbaar en hoger opgeleiden in verschillende bedrijfstakken. Lager opgeleiden profiteren meer van

consumptieve bestedingen aan horeca en bouw en het havenindustrieel-complex. De kennisintensieve diensten en groei van non-profit diensten creëren hoofdzakelijk extra banen voor hoogopgeleiden.

Figuur 7.9. Banengroei in aantallen per sector 2016-2017 in Rotterdam, opgedeeld naar laag, middelbaar en hoogopgeleiden

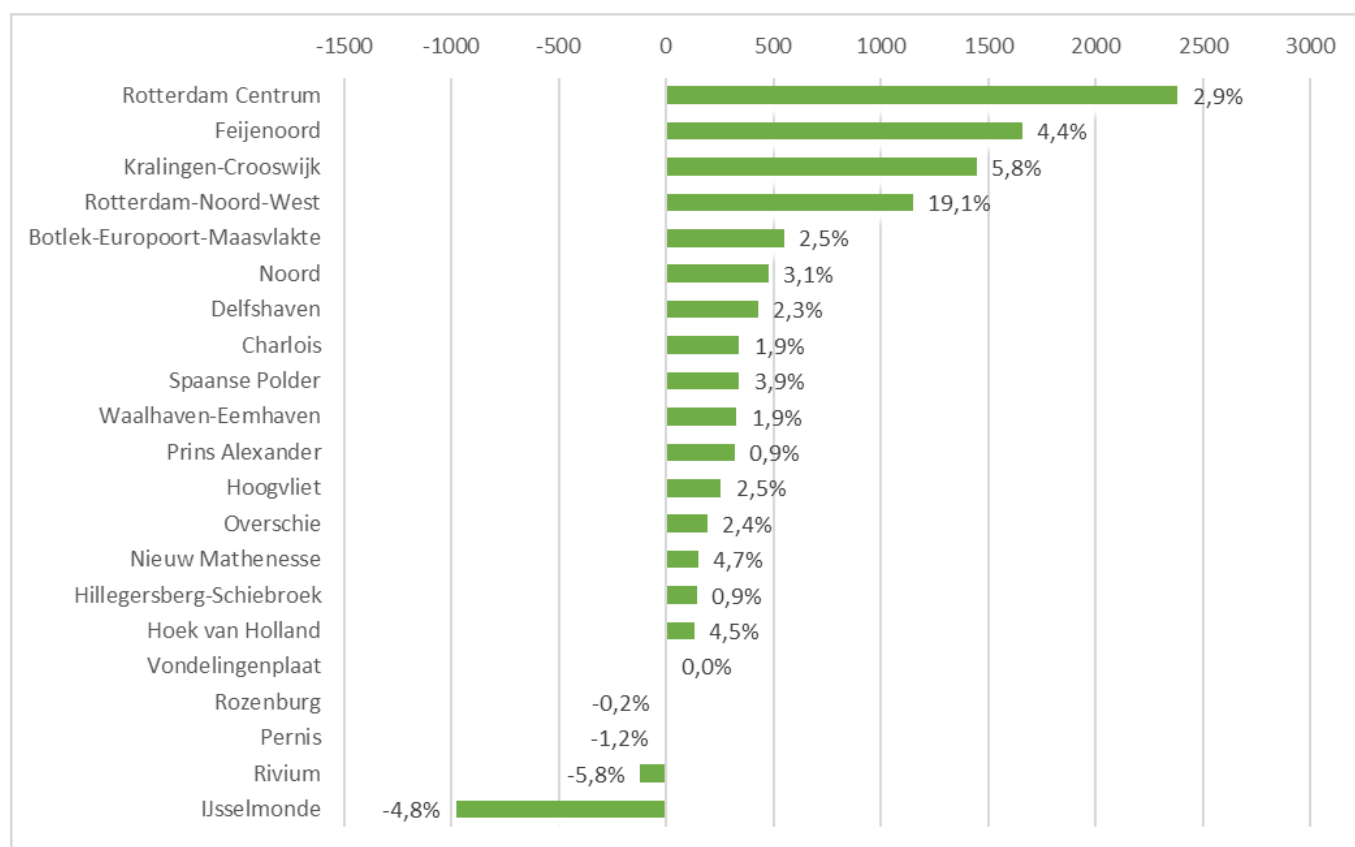
Bron: BRZ, bewerking NEO Observatory/EUR

7.8 Werkgelegenheidsgroei naar gebied

Van de verschillende Rotterdamse wijken (gebieden) kent Rotterdam Centrum de grootste banengroei, gevolgd door Feijenoord en Kralingen-Crooswijk. In Rotterdam Centrum concentreert zich de groei van kennisdiensten en zorg.

In Feijenoord, met de Kop van Zuid en Katendrecht, groeien kennisdiensten, maar ook de overheidsdiensten en groothandel. In Kralingen-Crooswijk is het aantal banen in de bouw en overheidsdiensten sterk toegenomen.

Figuur 7.10. Banengroei 2016-2017 in Rotterdamse wijken (in absolute aantallen en procenten)

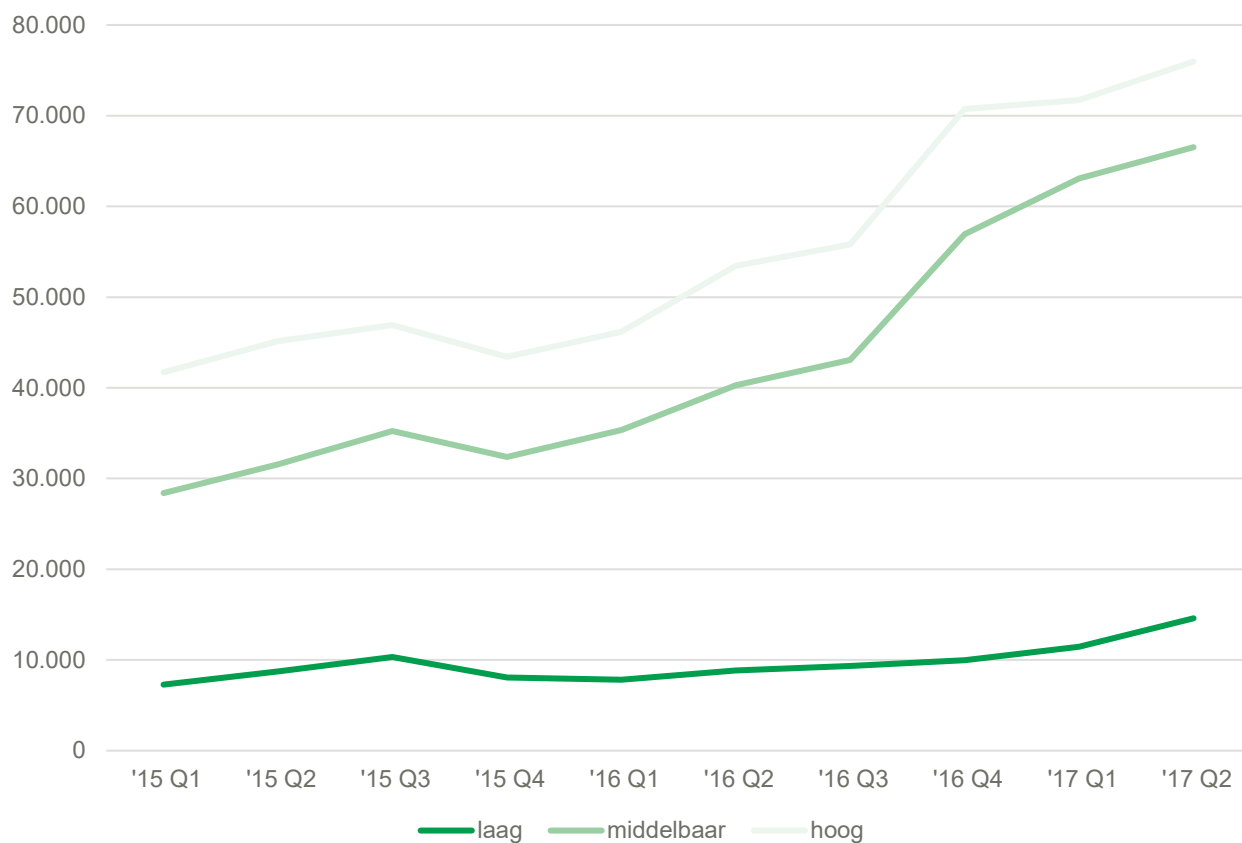

Bron: BRZ, bewerking NEO Observatory/EUR

7.9 Vacatures

Vanaf januari 2015 tot halverwege 2017 is het aantal vacatures in Rotterdam (Rijnmond) voor middelbaar en hoogopgeleiden sterk gegroeid. Het aantal vacatures voor lager opgeleiden is ook gegroeid, maar veel minder sterk.

Figuur 7.11: Vacatureontwikkeling Rijnmond 2015 - 2017, naar opleidingsniveau

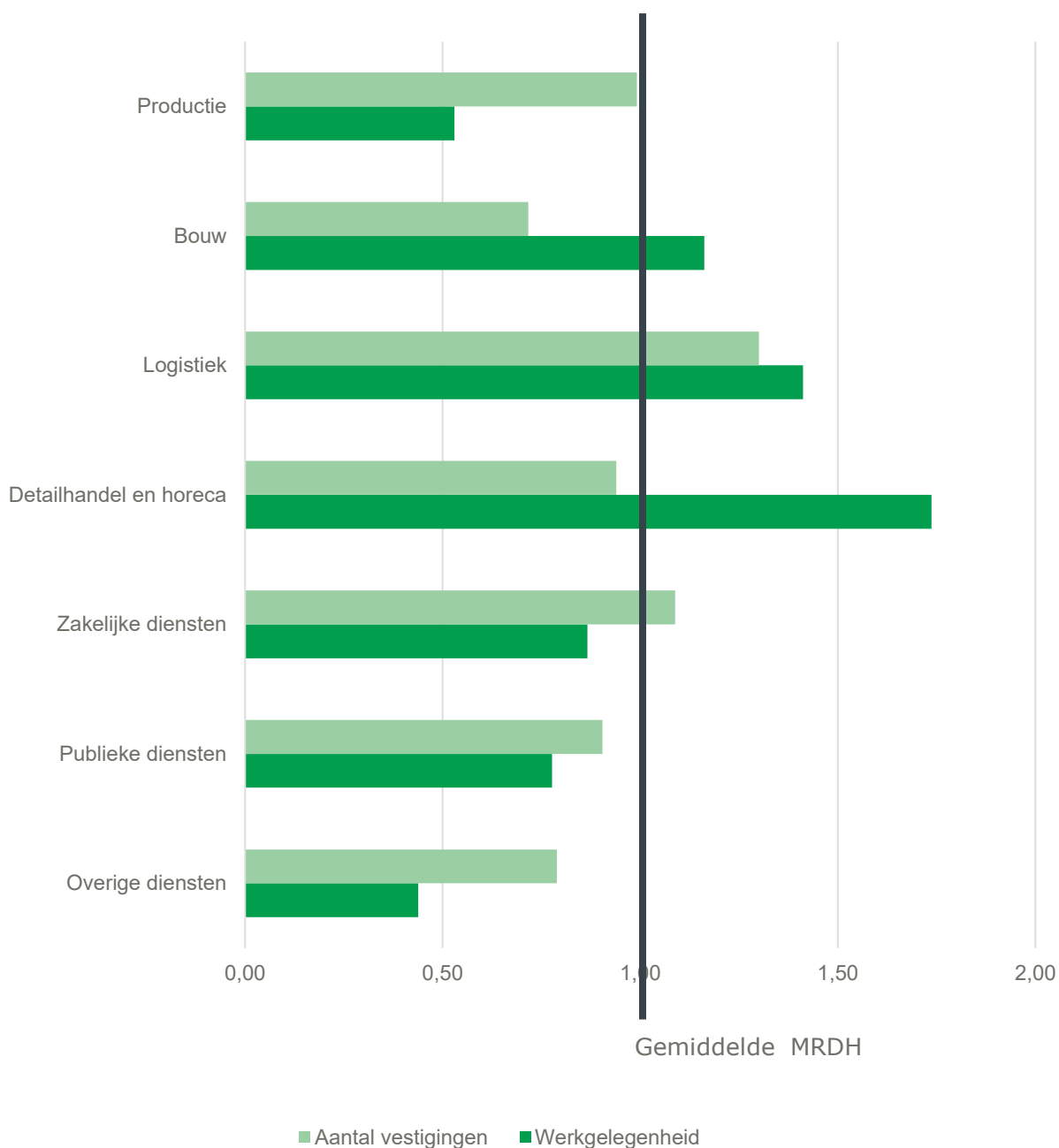
Bron: Economisch Dashboard (Tempo-Team)

7.10 Vestigingsklimaat

In termen van het aantal vestigingen trekt Rotterdam, vergeleken met de MRDH als geheel, relatief veel logistieke bedrijven en zakelijke dienstverleners naar zich toe.

Verplaatsingen naar Rotterdam leiden in bovengemiddelde mate tot extra werkgelegenheid in de detailhandel, logistiek en bouw.

Figuur 7.12. Verplaatsingen van vestigingen en werkgelegenheid per sector naar Rotterdam, ten opzichte van gemiddelde MRDH (index: MRDH = 1,00), 2010-2017

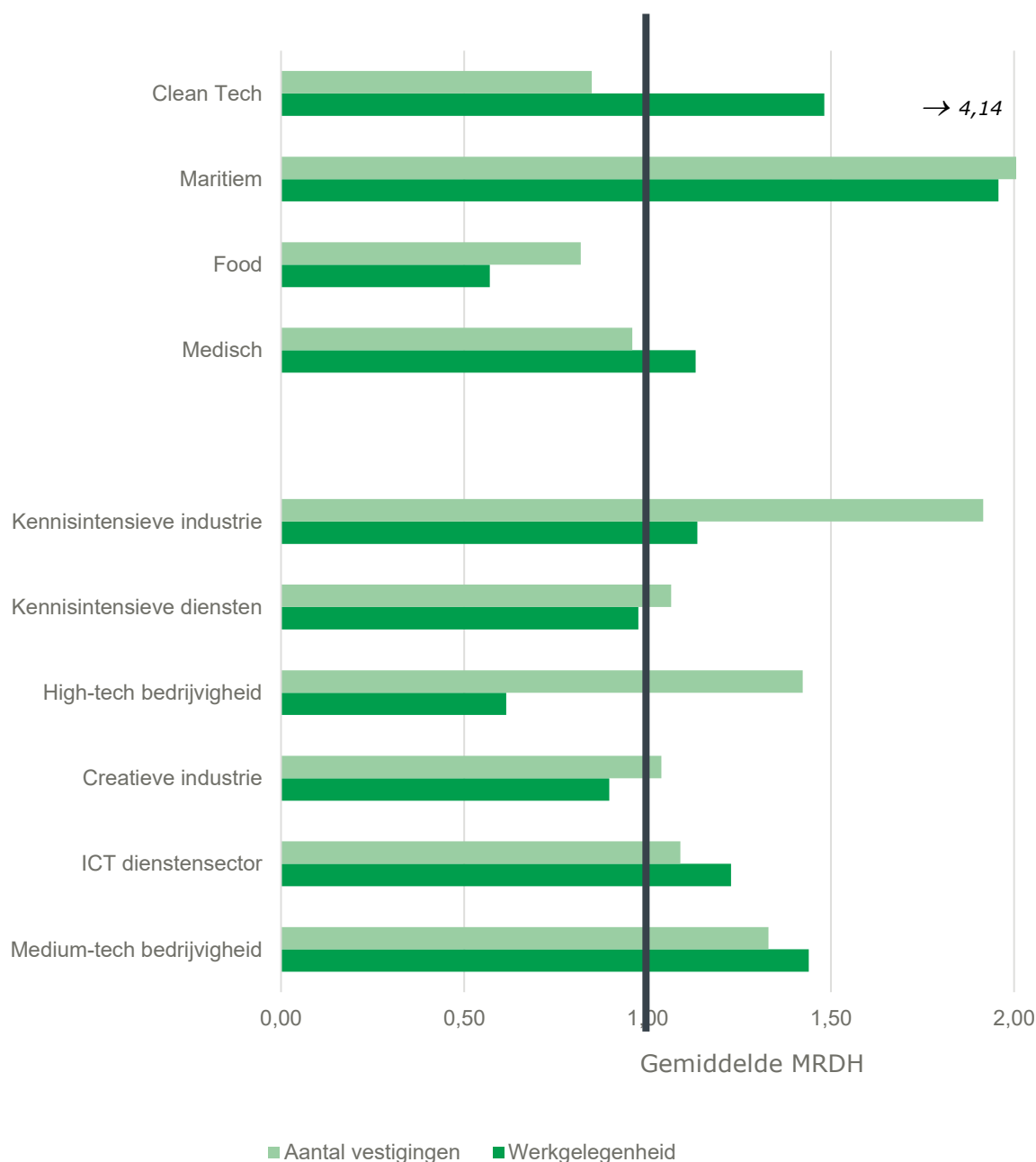

Bron: KVK en Gemeente Rotterdam, bewerking Roots beleidsadvies

Ten opzichte van het MRDH-gemiddelde trekt Rotterdam opvallend veel vestigingen uit het maritieme cluster en de kennisintensieve industrie aan. De verplaatsingen leiden tot bovengemiddeld veel extra werkgelegenheid in vooral

de clean tech (o.a. biobased economy en duurzame energie) en maritieme clusters en in de medium-tech bedrijvigheid.

Figuur 7.13. Verplaatsingen van vestigingen en werkgelegenheid in specifieke clusters en segmenten naar Rotterdam, ten opzichte van gemiddelde MRDH (index: MRDH = 1,00), 2010-2017

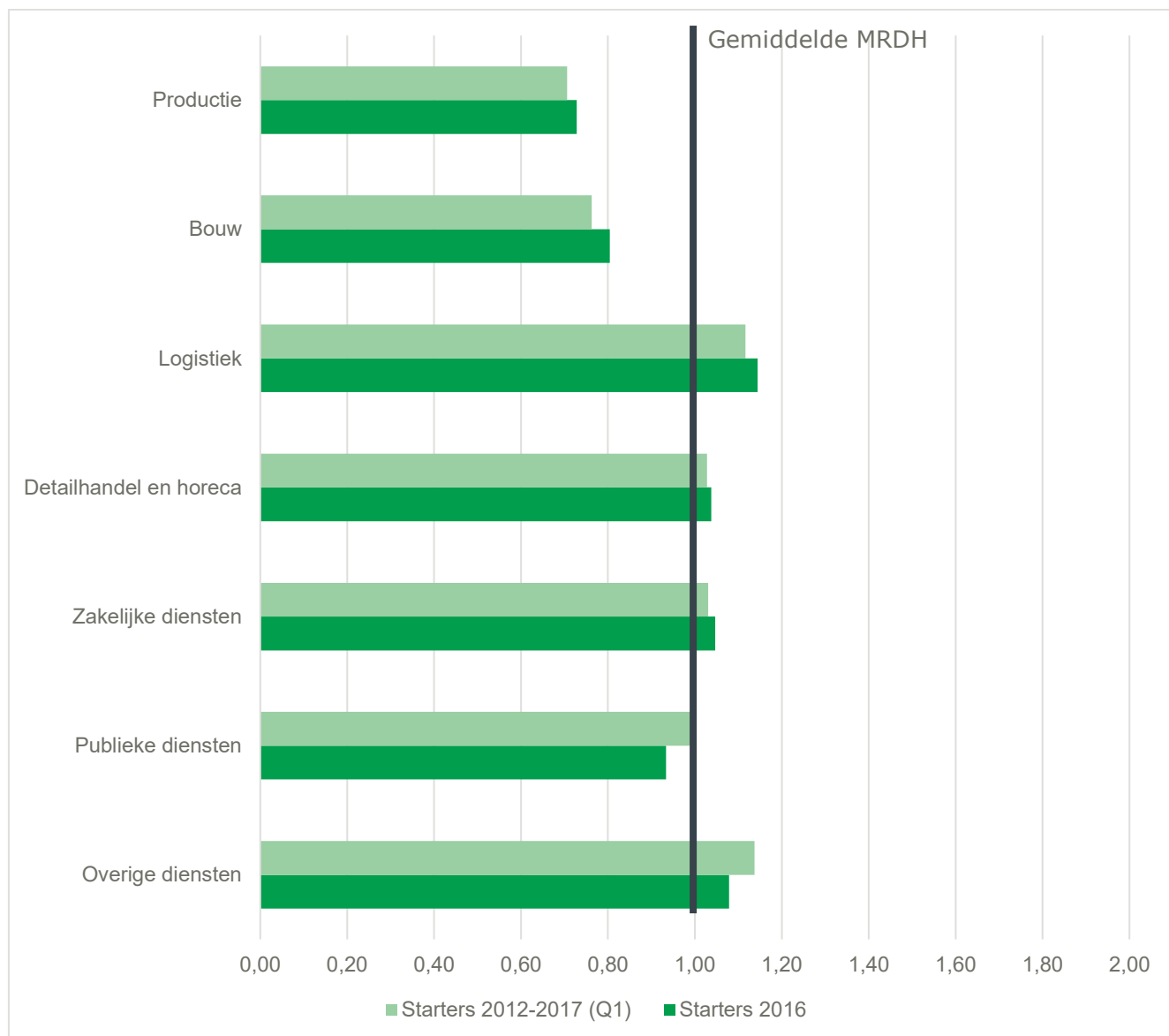
Bron: KVK en Gemeente Rotterdam, bewerking Roots beleidsadvies

7.11 Starters

In de periode 2012-2017 zijn in Rotterdam, verhoudingsgewijs ten opzichte van de MRDH als geheel, veel bedrijven gestart in de logistieke sector en overige diensten (waaronder kunst & cultuur en sport & recreatie). Ook zien

we in Rotterdam een bovengemiddeld aantal starters in de horeca (in de detailhandel was het aantal starters iets beneden gemiddeld) en de zakelijke diensten (waaronder de financiële sector).

Figuur 7.14. Percentage starters per sector, in Rotterdam ten opzichte van gemiddelde MRDH (index: MRDH = 1,00), 2012-2017 (1^e kwartaal) en 2016

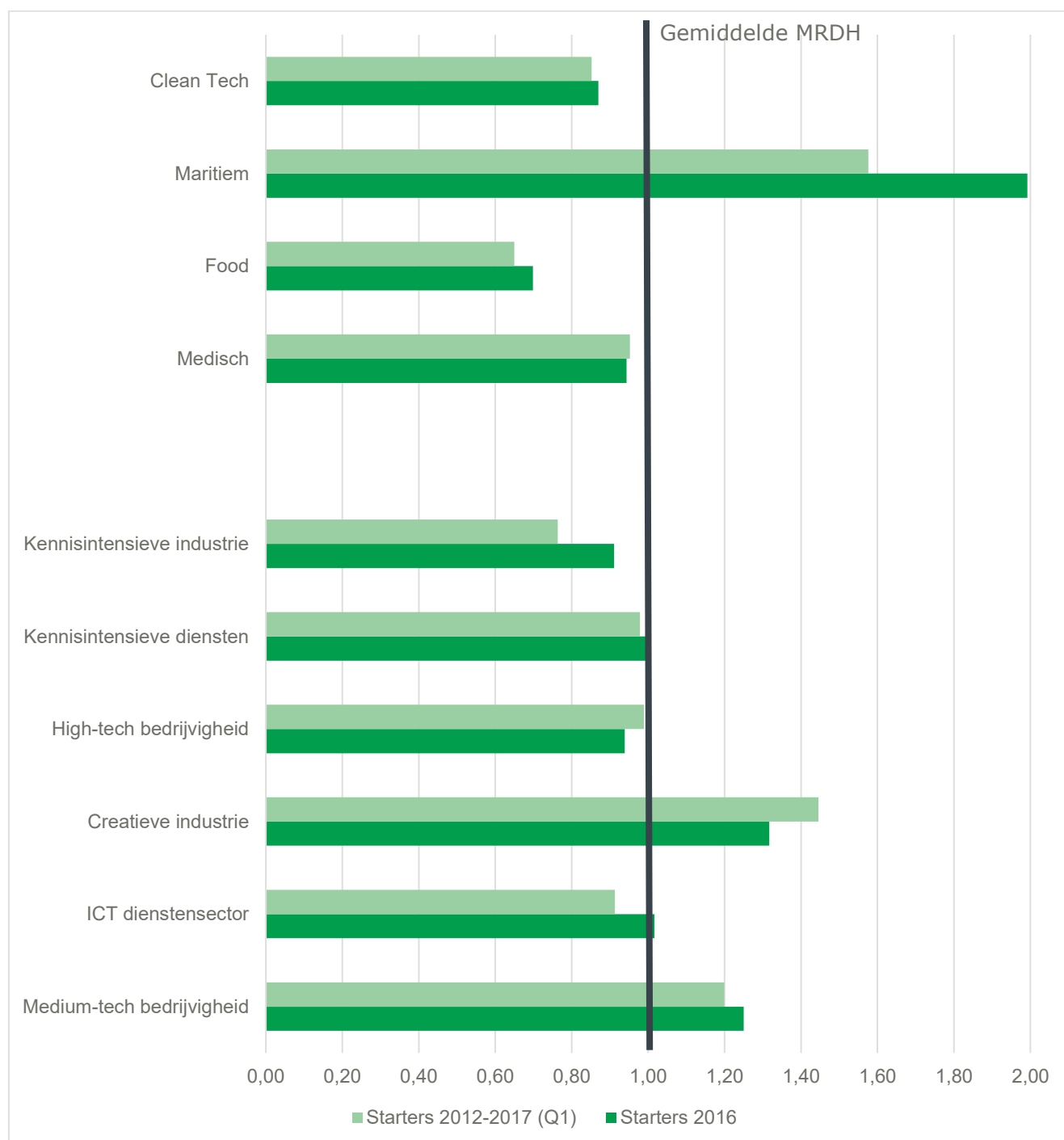

Bron: KVK en Gemeente Rotterdam, bewerking Roots beleidsadvies

Binnen de vier kansrijke clusters die de gemeente onderscheidt en de segmenten met veel innovatie, zien we ten opzichte van het gemiddelde in de metropoolregio relatief veel starters in het maritieme cluster en de creatieve

industrie. In absolute zin is in Rotterdam het aantal starters en de werkgelegenheid bij die starters in de creatieve industrie groter dan in het maritieme cluster.

Figuur 7.15. Percentage starters in specifieke clusters en segmenten, in Rotterdam ten opzichte van gemiddelde MRDH (index: MRDH = 1,00), 2012-2017 (1^e kwartaal) en 2016

Bron: KVK en Gemeente Rotterdam, bewerking Roots beleidsadvies

7.12 Haven

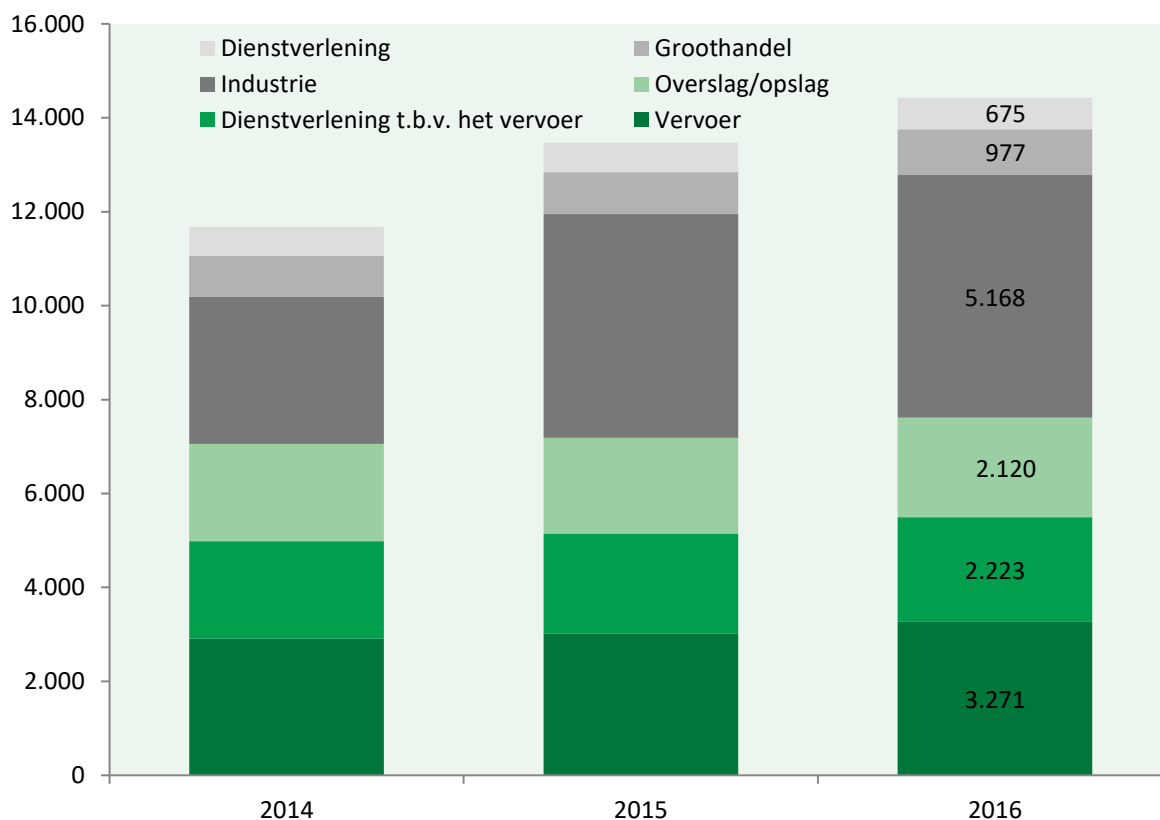
De haven van Rotterdam scoort hoog in internationale ranglijsten. Volgens het Global Competitiveness rapport van het World Economic Forum staat de haveninfrastructuur van Nederland op de eerste plaats wereldwijd. De Rotterdamse haven draagt daarmee bij aan de aantrekkelijkheid van Nederland en de Rotterdamse regio voor internationale bedrijvigheid.

Rotterdam is de best verbonden haven van Europa. In de Liner shipping Connectivity Index staat Nederland op de zesde plaats wereldwijd, als beste land buiten Azië. In Europa is de Rotterdamse haven voor zowel rederijen als verladers de meest aantrekkelijke plaats voor logistiek. Dat komt door de goede haventoeegang, de kwaliteit van de dienstverleners in de haven en de zeer moderne en efficiënte terminals.

De werkgelegenheid en winstgevendheid van de bedrijven in de haven nemen toe, blijkt uit de meest recente Havenmonitor. De haven vertegenwoordigt 14% van de totale werkgelegenheid in Rijnmond en 25% van de toegevoegde waarde van de regio. Zowel transport en overslag als de industrie in de haven groeien de afgelopen paar jaar weer en er worden investeringen gedaan in productiecapaciteit en nieuwe bedrijfsmiddelen.

De toegevoegde waarde van de havengerelateerde bedrijvigheid in de Rotterdamse regio is toegenomen van 11,7 miljard euro in 2014 tot 14,4 miljard euro in 2016. Zowel in absolute als in relatieve zin komt een groot deel van deze groei voor rekening van de industrie, waarbij de chemische industrie een belangrijke rol speelt.

Figuur 7.16. Toegevoegde waarde in Rotterdamse haven, mln euro,

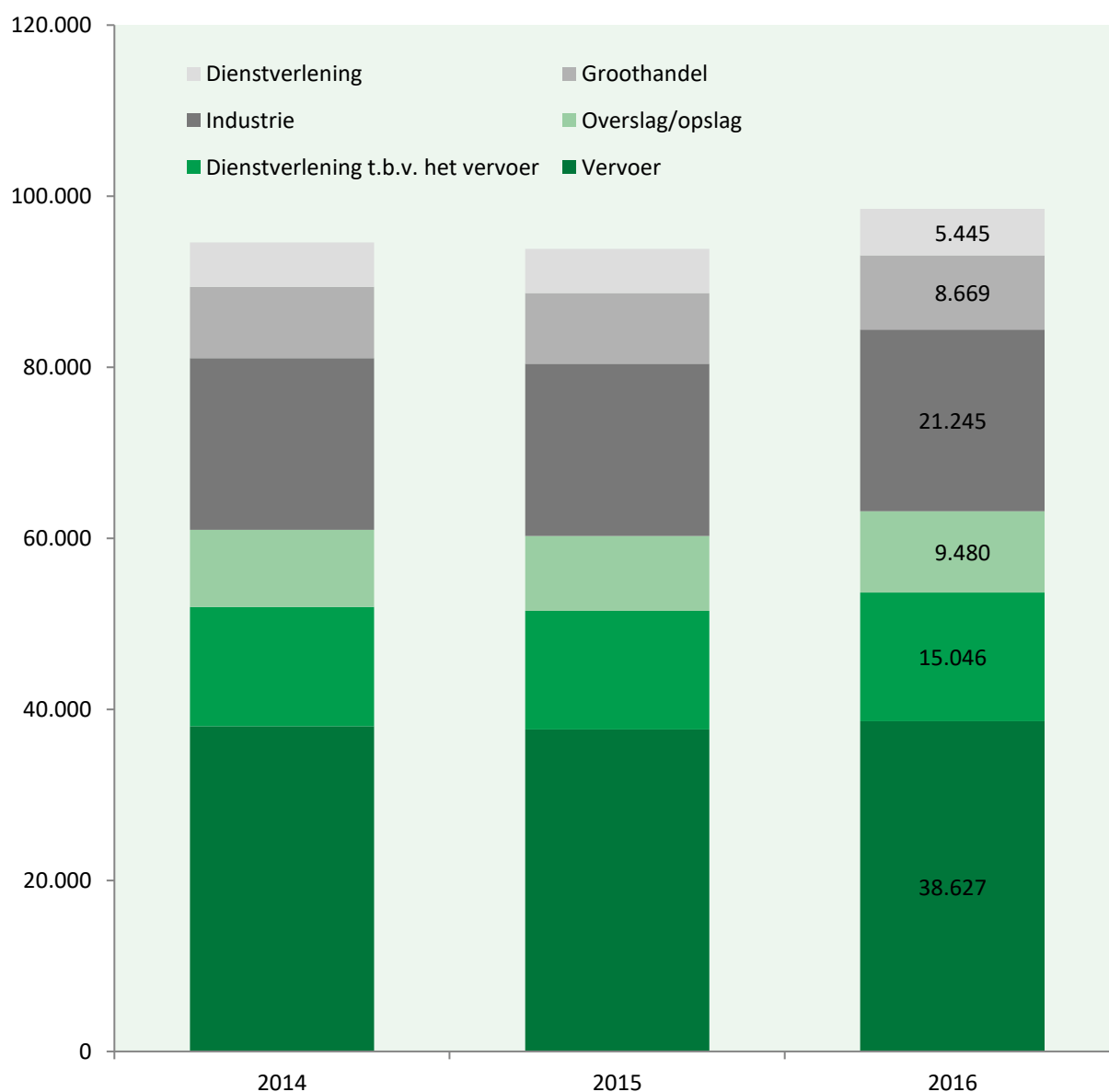

Bron: Havenmonitor/EVR

Ook de werkgelegenheid bij havengerelateerde bedrijven is toegenomen, tot ca. 98.500 banen in 2016. De meeste werkgelegenheid zit in het vervoer. Daar heeft over de langere termijn gezien ook de meeste groei plaatsgevonden.

In de periode 2014-2016 groeide vooral de werkgelegenheid in de dienstverlening ten behoeve van het vervoer en de industrie.

Figuur 7.17. Werkgelegenheid in Rotterdamse haven, arbeidsplaatsen

Bron: Havenmonitor/EVR

8 Arbeidsmarkt

Een deel van de cijfers wordt op het niveau van de arbeidsmarktregio Rijnmond gepresenteerd.

De arbeidsmarkt functioneert hoofdzakelijk regionaal en wordt daarom in verschillende beschikbare bronnen ook op regionaal niveau geanalyseerd. Voor zover beschikbaar worden cijfers op het niveau van Rotterdam gepresenteerd, soms in vergelijking met de andere steden van de G4.

De omvang van de beroepsbevolking stijgt gestaag, maar langzamer dan de overige steden van de G4. Het aandeel werkenden in de beroepsbevolking, de participatiegraad, is al ruim tien jaar stabiel en net onder de 60%.

De werkloosheid daalt sinds 2015 en was eind 2017 ruim 7%, het hoogste percentage van de G4. Het aantal verstrekte bijstandsuitkeringen is sinds 2008 sterk gestegen, maar sinds 2017 is een lichte daling zichtbaar. Vooral in de 2^e helft 2017 is een sterke daling zichtbaar en die groter is dan in de G4.

Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking stijgt langzaam, het aandeel hoogopgeleiden bedroeg in 2016 bijna 40%. Het aandeel laagopgeleiden daalt, de groep middelbaar opgeleiden is al tien jaar vrijwel gelijk van omvang.

De groei van de werkgelegenheid bestaat volledig uit verschillende vormen van flexibel werk, zonder vast contract. Met name het aantal ZZP'ers is sterk gegroeid in de periode 2009-2015. De sectoren detailhandel, horeca en overige dienstverlening zijn het meest geflexibiliseerd.

Polarisatie betekent dat vooral de vraag naar hoogopgeleiden stijgt en in mindere mate naar laagopgeleiden. In het midden-segment daalt de vraag, terwijl het aandeel middelbaar opgeleiden min of meer gelijk blijft. De arbeidsmarktpositie van middelbaar opgeleiden wordt dus kwetsbaarder.

De kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod betreft de trend dat werkgevers werknemers zoeken die op de regionale arbeidsmarkt lastig te vinden zijn. Dit betreft vooral de vraag naar werknemers in de techniek, de ICT en gespecialiseerde beroepen in de zorg. In transport, groen en horeca zijn ook tekorten, maar dit betreft volgens UWV voornamelijk tijdelijke functies.

Het aantal personen dat niet in Rotterdam woont maar er wel werkt (inkomende pendel) is toegenomen van 157.000 in 2011 tot 162.000 in 2016. De uitgaande pendel is in diezelfde periode gestegen van 73.000 tot 75.000.

8.1 Beroepsbevolking

De omvang van de beroepsbevolking stijgt gestaag, maar langzamer dan de overige G4. Het aandeel werkenden in de beroepsbevolking, de arbeidsparticipatiegraad, is al ruim tien jaar stabiel en net onder de 60%. De arbeidsparticipatiegraad van mannen is licht gedaald en van vrouwen licht gestegen.

8.2 Kerncijfers beroepsbevolking

Tabel 8.1. Ontwikkeling beroepsbevolking vier grote steden, Groot-Rijnmond en Nederland (X 1.000)

	2003	2011	2012	2013	2014	2015	2016	% toename 2003-2016
Rotterdam	285	303	311	308	310	310	307	7,70%
Groot-Rijnmond (CR)	669	711	722	720	721	720	717	7,20%
Amsterdam	374	426	440	451	456	460	475	27,00%
Den Haag	230	251	257	260	257	258	258	12,20%
Utrecht	146	180	187	190	191	195	196	34,20%
Nederland	8.178	8.714	8.846	8.913	8.874	8.907	8.942	9,30%

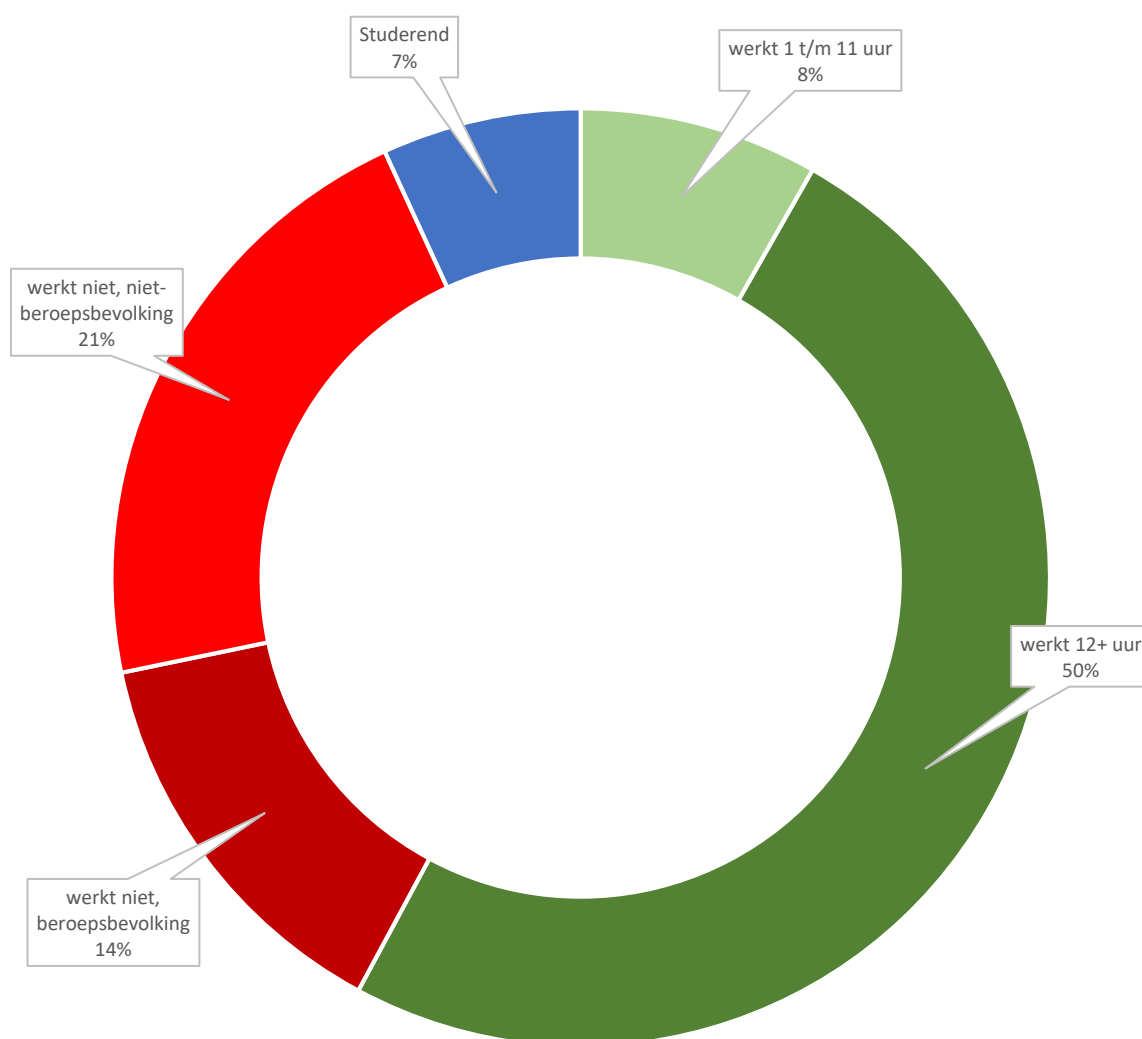
Bron: CBS, EBB

Tabel 8.2. Netto participatiegraad mannen en vrouwen in de vier grote steden (aandeel werkenden in de leeftijdsgroep 15 t/m 74 jaar)

	Totaal		Mannen		Vrouwen	
	2003	2016	2003	2016	2003	2016
Rotterdam	57%	57%	65%	63%	49%	52%
Amsterdam	61%	68%	66%	72%	55%	64%
Den Haag	62%	60%	70%	66%	55%	55%
Utrecht	66%	70%	72%	74%	61%	67%

Bron: CBS, EBB

Figuur 8.1. Participatiestatus inwoners 15-75 jaar Rijnmond

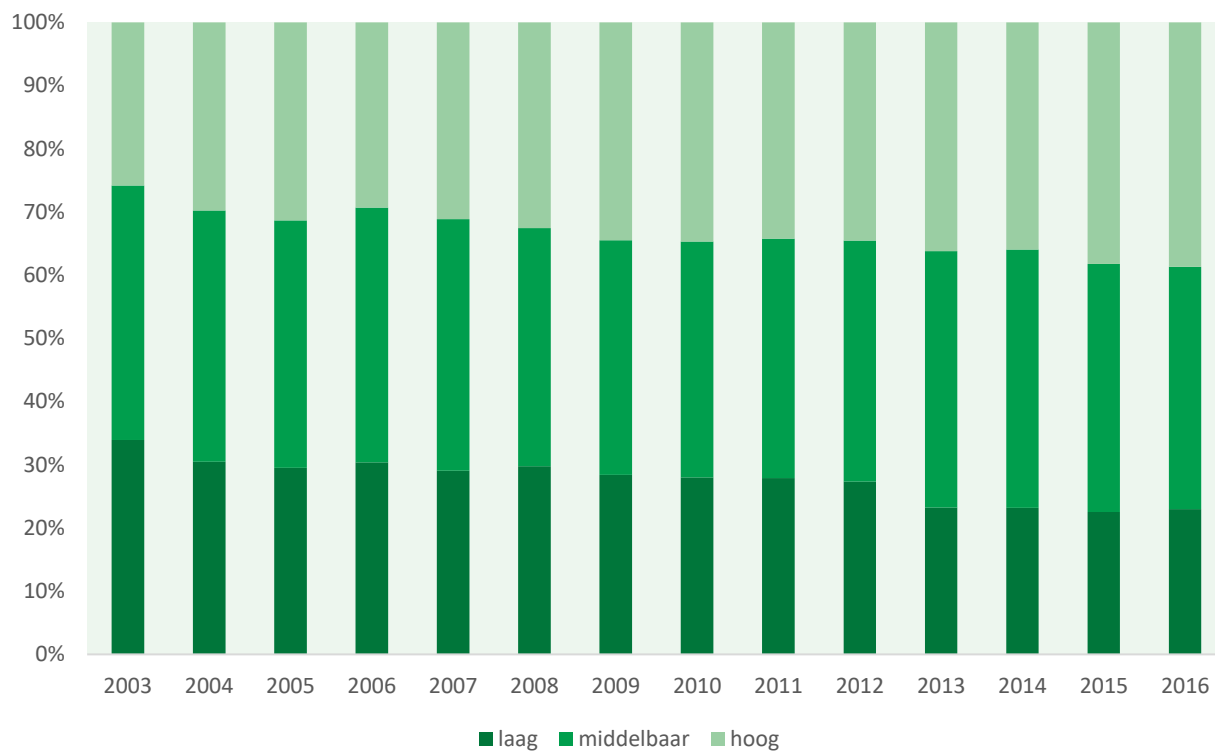
Bron: CBS, bewerking OBI

8.3 Opleidingsniveau Beroepsbevolking

Het opleidingsniveau van de beroepsbevolking stijgt langzaam, het aandeel hoogopgeleiden bedroeg in 2016 bijna

40%. Het aandeel laagopgeleiden daalt, de groep middelbaar opgeleiden is al tien jaar vrijwel gelijk van omvang.

Figuur 8.2. Opleidingsniveau beroepsbevolking Rotterdam

Bron: CBS, EBB

8.4 Werkloosheid

De werkloosheid daalt sinds 2015 en was eind 2017 ruim 7%, het hoogste percentage van de G4. Vooral de 2^e helft

2017 (Tabel 8.3) laat een sterke daling zien die groter is dan in de G4: van 11,3% naar 7,3%.

Tabel 8.3. Werkloosheidspercentage 2009-2017, Rotterdam, G4 en Groot-Rijnmond

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 Q3
Rotterdam	6,70%	8,00%	8,20%	10,50%	12,30%	12,60%	12,00%	11,30%	7,30%
Amsterdam	5,80%	6,20%	6,50%	7,30%	8,90%	8,50%	7,70%	6,70%	5,20%
Den Haag	5,50%	6,50%	7,20%	8,70%	9,90%	10,90%	10,10%	8,80%	6,40%
Utrecht	4,10%	4,90%	5,20%	5,90%	7,20%	7,60%	7,30%	6,00%	4,40%
Groot-Rijnmond (CR)	5,10%	6,00%	6,10%	7,60%	9,20%	9,40%	9,00%	8,10%	

Bron: CBS, bewerking OBI

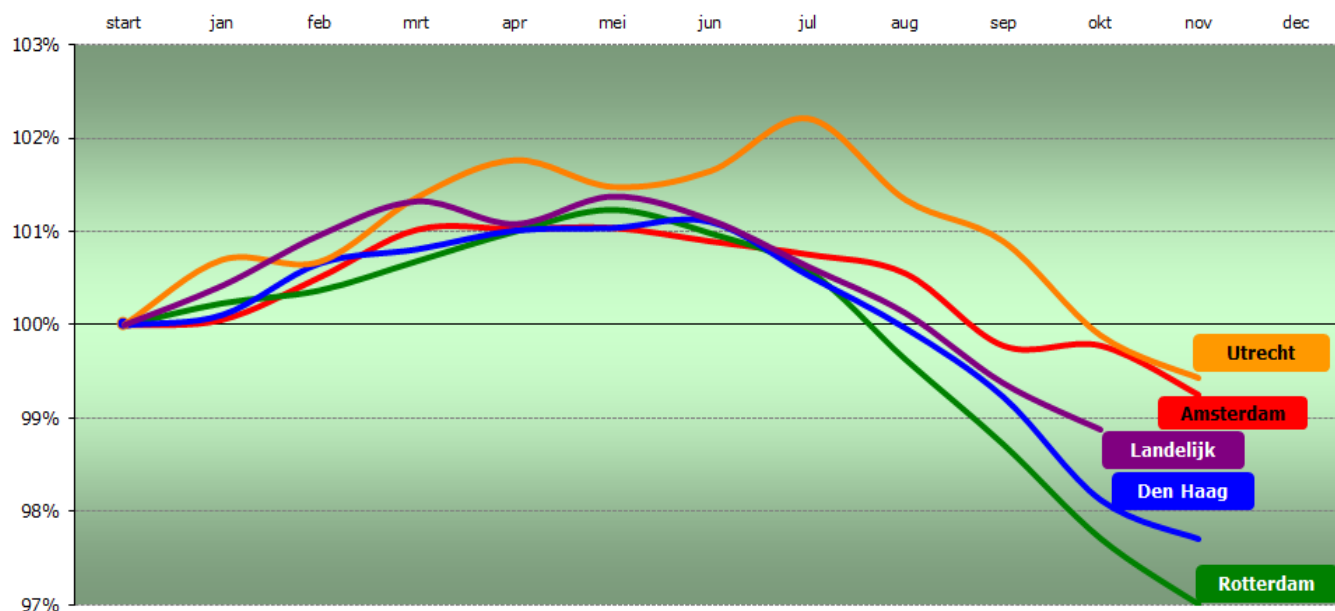
Tabel 8.4. Totaalaantal bijstandsuitkeringen (participatiewet, WWB), Rotterdam

2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
30021	29386	30027	33973	35748	37002	36993	37100

Bron: W&I, bewerking OBI

Het aantal verstrekte bijstandsuitkeringen is sinds 2010 sterk gestegen, maar sinds 2017 is een lichte daling zichtbaar (zie tabel hierboven), die vooral in de 2^e helft van 2017 sterk toeneemt (zie figuur hieronder).

Figuur 8.3. Ontwikkeling bijstandsvolume Rotterdam in 2017

Bron: Gemeente Rotterdam – W&I

8.5 Flexibilisering

De groei van de werkgelegenheid bestaat volledig uit verschillende vormen van flexibel werk, zonder vast contract. Met name het aantal ZZP'ers is sterk gegroeid in de periode 2009-2016. In de gemeente Rotterdam zijn er 28.800 banen voor uitzendkrachten.

De mate van flexibilisering verschilt per sector. Detailhandel, horeca en overige dienstverlening zijn het meest ge-flexibiliseerd.

Tabel 8.5. Gemeente Rotterdam: arbeidsplaatsen van werknemers en zelfstandigen naar soort arbeidsplaats (december 2016) in procenten, en ontwikkeling op de lange en korte termijn

	2016	Ontwikkeling 2009-2016		Ontwikkeling 2015-2016	
	Aantal	Aantal	Procent	Aantal	Procent
Zelfstandige met personeel	7.200	500	7%	200	3%
ZZP	28.000	7.000	33%	700	3%
Vaste baan	236.000	-12.400	-5%	-2100	-1%
Tijdelijke baan	84.600	10.500	14%	2.000	2%
WSW	2.200	100	7%	-100	-6%
Uitzendkracht	28.800	6.500	29%	6.500	29%
Oproepkracht	23.700	7.400	45%	2.000	9%
Stagiair(e)	6.300	2.200	53%	500	8%
Totaal	416.800	21.800	6%	9.700	2%

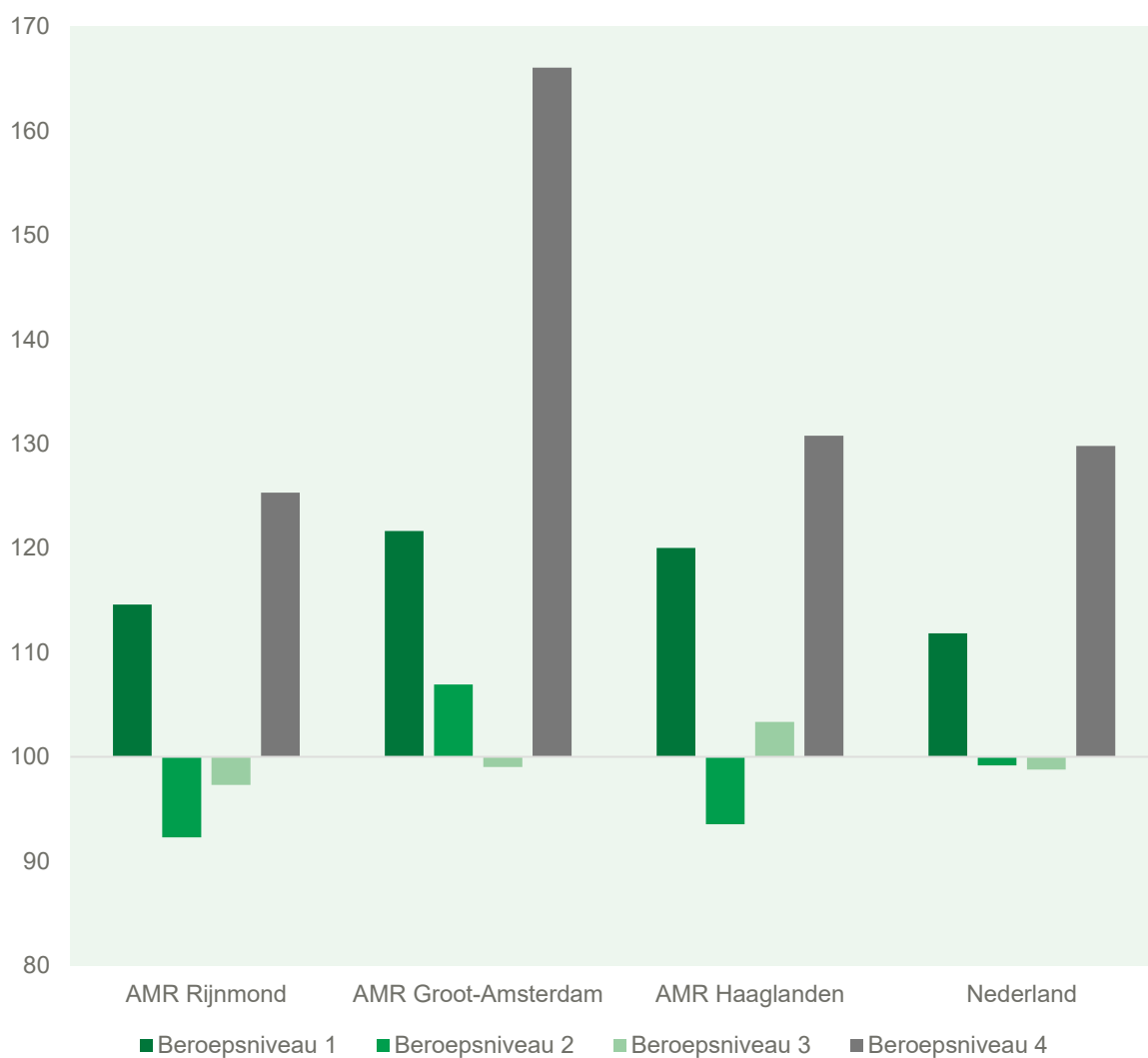
Bron: CBS

8.6 Polarisatie en mismatch

Polarisatie betekent dat vooral de vraag naar hoog-opgeleiden stijgt en in mindere mate naar laagopgeleiden. In het middensegment daalt de vraag, terwijl het aandeel middelbaar opgeleiden min of meer gelijk blijft. De arbeidsmarktpositie van middelbaar opgeleiden wordt hierdoor kwetsbaarder.

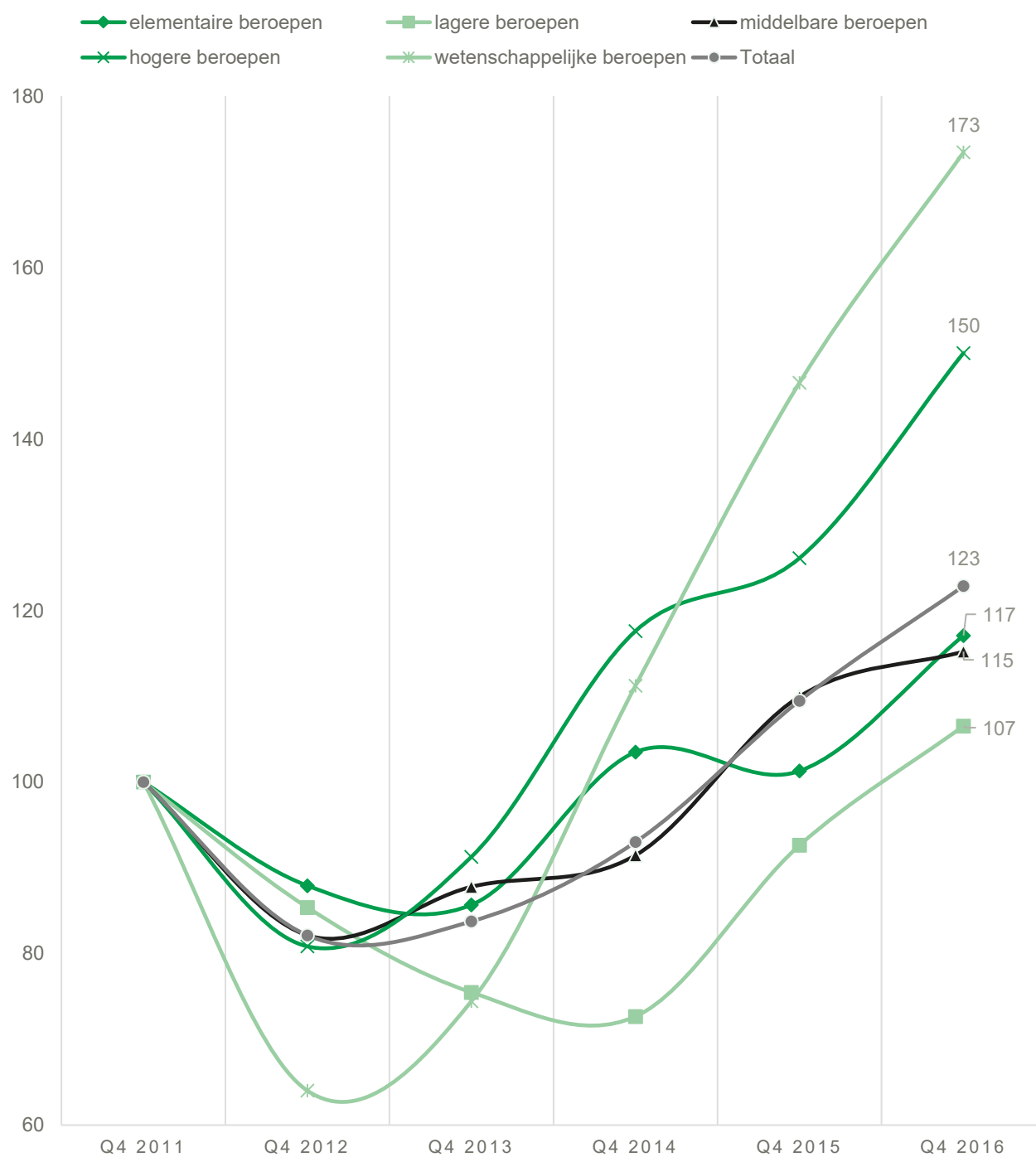
De kwalitatieve mismatch tussen vraag en aanbod betreft de trend dat werkgevers vooral werknemers zoeken die op de regionale arbeidsmarkt lastig te vinden zijn. Dit is zichtbaar in de vraag naar werknemers in de techniek, ICT en gespecialiseerde beroepen in de zorg. In transport, groen en horeca zijn er ook tekorten, maar dit betreft volgens het UWV voornamelijk tijdelijke functies.

Figuur 8.4. Arbeidsmarktregio's Rijnmond, Groot-Amsterdam en Haaglanden en heel Nederland: beroepsniveau van werknemers in de periode 2003-2016 (geïndexeerd, 2003=100)

Bron: CBS – bewerking OBI

Figuur 8.5. Ontwikkeling gevraagd beroepsniveau (vacatures), 2011-2016, index, arbeidsmarktregio Rijnmond

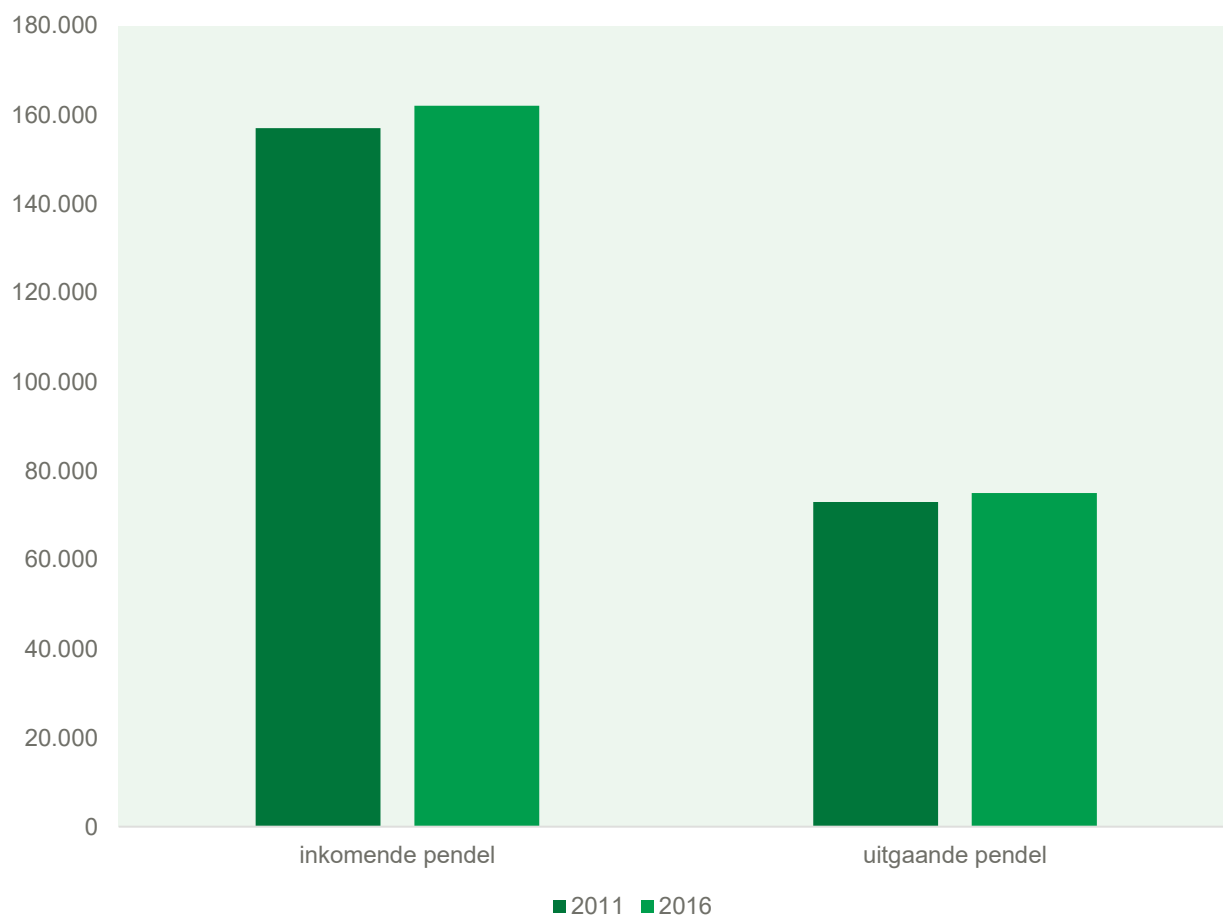
Bron: UWV, bewerking OBI

8.7 Pendel

Het aantal personen dat niet in Rotterdam woont maar er wel werkt (inkomende pendel) is toegenomen van 157.000

in 2011 tot 162.000 in 2016. De uitgaande pendel is in diezelfde periode gestegen van 73.000 tot 75.000.

Figuur 8.6. Pendelstromen in Rotterdam

Bron: CBS, EBB, bewerking gemeente Rotterdam (OBI)

9 Duurzaamheid

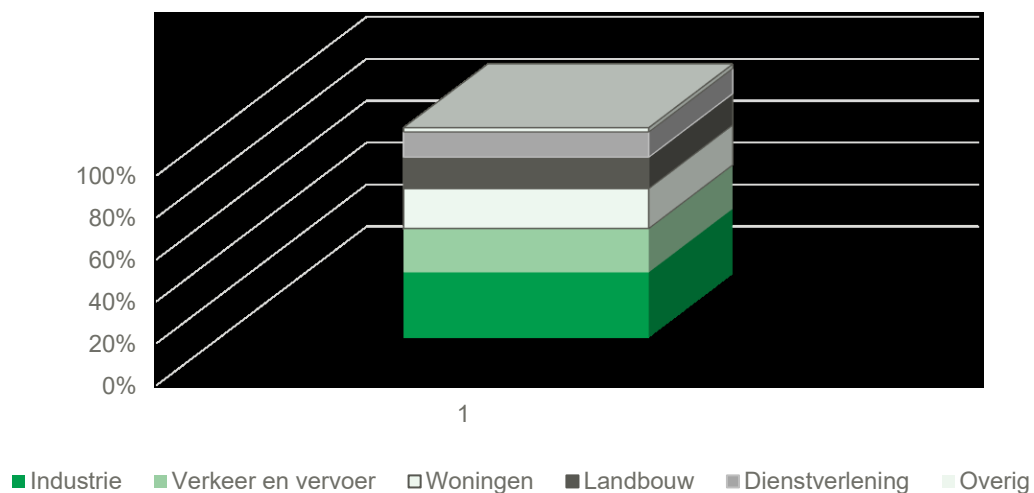
De totale energie die in Rotterdam wordt verbruikt, is voor een klein deel door de bewoners (woningen). Het aandeel hernieuwbare energie neemt toe maar is nog laag (ruim 4%). De CO₂-uitstoot neemt na een kleine afname door de crisis sinds 2013 weer toe.

De hoeveelheid restafval per Rotterdammer neemt, door meer afvalscheiding, de laatste jaren fors af. Totaal wordt een zesde deel van het afval gescheiden en dat neemt jaarlijks licht toe. Een klein deel van de Rotterdammers zegt elektrisch te rijden (8%) en laadt dan vooral op bij de 'eigen' laadpaal.

9.1 Energie¹⁹

In Zuid-Holland wordt de meeste energie verbruikt door de industrie, gevolgd door verkeer en vervoer, woningen, en landbouw.

Figuur 9.1. Energieverbruik (aandeel in totaal), 2015

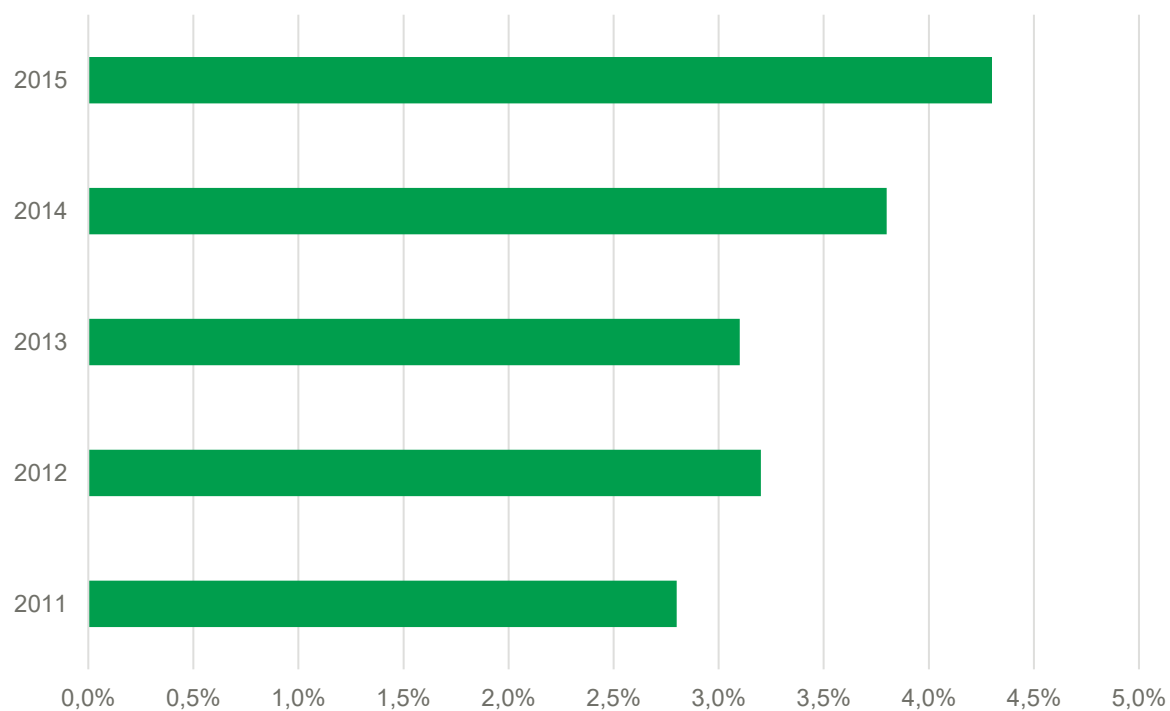
Bron: Klimaatmonitor Rijkswaterstaat/Regiomonitor 2017

Het aandeel hernieuwbare energie als percentage van de totale energieopwekking in de provincie Zuid-Holland is gestaag toegenomen van 2,8% in 2011 tot 4,3% in 2015. Het grootste deel van de hernieuwbare energie in Zuid-

Holland is afkomstig uit afvalverbranding (29%), meest ook van biomassa (26%) en wind (16%).

¹⁹ Kijk voor veel meer informatie over Rotterdam duurzaam op: https://www.persberichtenrotterdam.nl/uploads/effectrapportage_duurzaam_2016_def.pdf

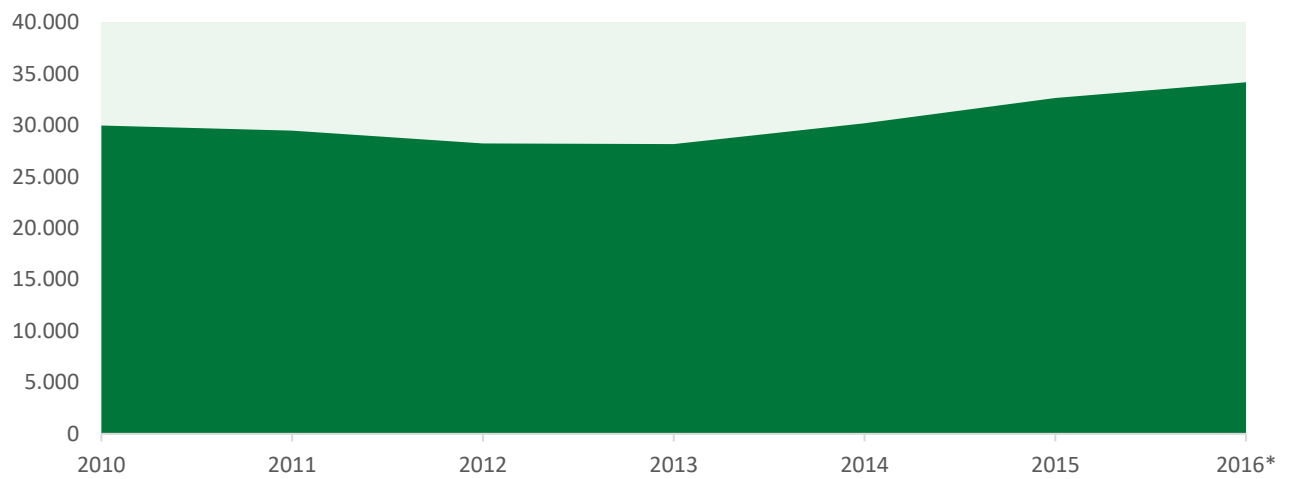
Figuur 9.2. Hernieuwbare energie (% van totale opwekking)

Bron: Staat van Zuid-Holland/Regiomonitor 2017

De CO₂-uitstoot in Rotterdam en de haven is, na een eerdere daling, sinds 2013 gestegen tot ruim 34.000 kton in 2016.

Figuur 9.3. Trend CO₂-uitstoot (kton) Rotterdam inclusief Havenindustriële complex

Bron: DCMR

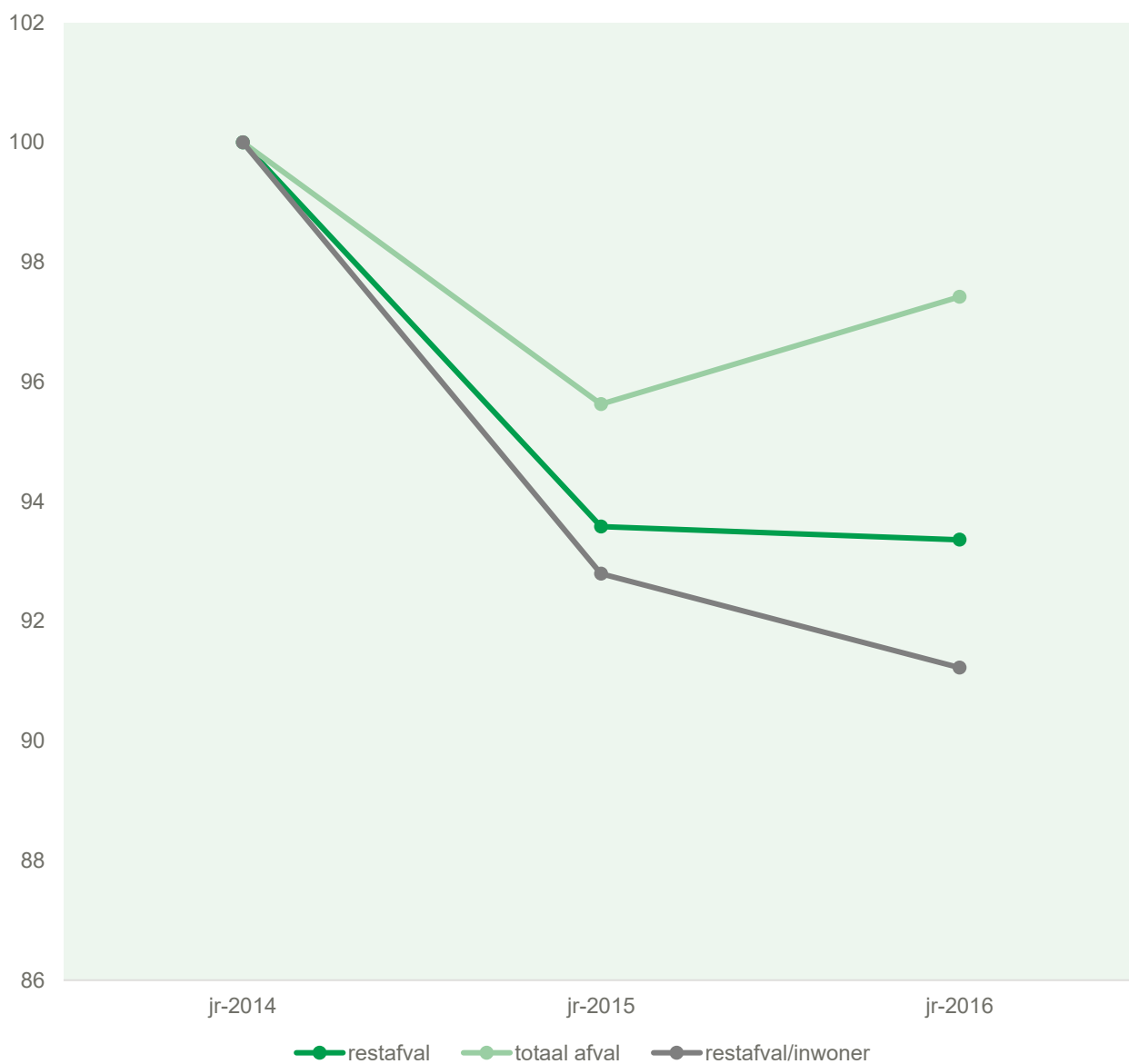

9.2 Huishoudelijk afval

De totale hoeveelheid huishoudelijk afval is in de periode 2014 tot en met 2016 met ruim 2% gedaald. Doordat steeds meer afval gescheiden wordt aangeboden, is de hoeveelheid restafval in dezelfde periode gedaald met ruim

6%. Door de bevolkingsgroei is het aantal kilo's restafval per inwoner nog sterker gedaald met bijna 9% tot 291 kilo per jaar. In 2016 werd 16,4% van het huishoudelijk afval gescheiden. In 2014 was dat 12,8%.

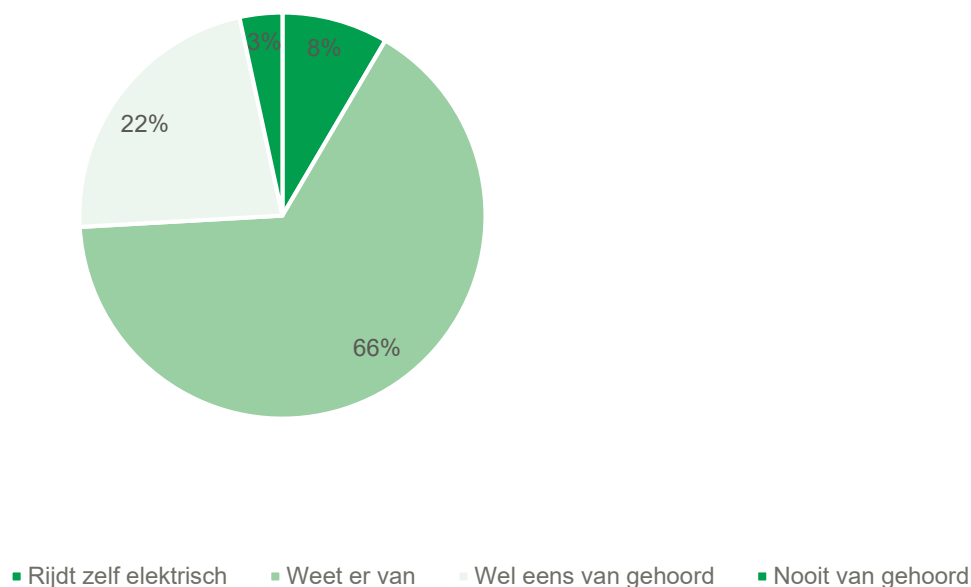
Figuur 9.4. Ontwikkeling huishoudelijk afval (indexcijfers 2014 = 100)

Bron: Gemeente Rotterdam, Stadsbeheer

9.3 Elektrisch vervoer

Figuur 9.5. Bekendheid met elektrisch vervoer; 2013-2017

Bron: Omnibus

	2013	2014	2015*	2016	2017
Rijdt zelf elektrisch	2%	5%	7%	8%	8%
Weet er van	56%	65%	62%	63%	66%
Wel eens van gehoord	35%	27%	25%	25%	22%
Nooit van gehoord	6%	4%	7%	5%	3%

* De afname van de bekendheid in 2015 komt wellicht mede doordat hier sindsdien geen bussen meer als voorbeeld worden genoemd. Omdat dat in deze context een verwarrend soort vervoer is, is deze toevoeging sinds 2015 weggelaten.

Bron: Omnibus

Tabel 9.1. Hoofdzakelijk gebruikte laadvoorziening; 2017 (indicatief gezien het kleine aantal respondenten.)

	2017
Laadpunt op eigen terrein	79%
Laadpunt in een privégarage	9%
Laadpunt in een openbare parkeergarage	0%
Laadpunt op straat	3%
Snellader	4%
Laadpunt op het werk	7%
Aantal respondenten	67

N.B.: De percentages tellen op tot méér dan 100% (voor het totaal: 103%), omdat sommige respondenten meerdere antwoordmogelijkheden hebben aangekruist.

Bron: Omnibus

Tabel 9.2. Oordeel over gemeentelijke stimulering elektrisch vervoer; 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Goede keuze	49%	53%	57%	54%	71%
Geen goede keuze	7%	7%	9%	12%	7%
Geen mening	44%	39%	35%	35%	23%

Bron: Omnibus

Tabel 9.3. Aanleg 'oplaadpunten' voor elektrische auto's bij gereserveerde parkeervakken; 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Goed	31%	35%	36%	35%	36%
Dat hangt ervan af	16%	17%	19%	21%	21%
Niet goed	7%	9%	9%	11%	11%
Geen mening	45%	39%	36%	34%	33%

Bron: Omnibus

Tabel 9.4. Binnen twee jaar zelf een elektrische auto, scooter of fiets; 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Rijdt al elektrisch	4%	3%	5%	7%	6%
Ja, een elektrische fiets	7%	9%	7%	9%	6%
Ja, een elektrische scooter	2%	2%	1%	1%	1%
Ja, een elektrische eigen auto	3%	3%	3%	3%	3%
Ja, een elektrische auto via het werk	1%	2%	3%	2%	1%
Ja, een elektrische deelauto	1% +	1% +	1% +	1% +	2% +
Subtotaal 'ja' plus 'al'	15%	17%	16%	20%	16%
Nee	41%	47%	49%	47%	47%
Weet niet	44%	35%	35%	33%	37%

Bron: Omnibus

10 Wenen

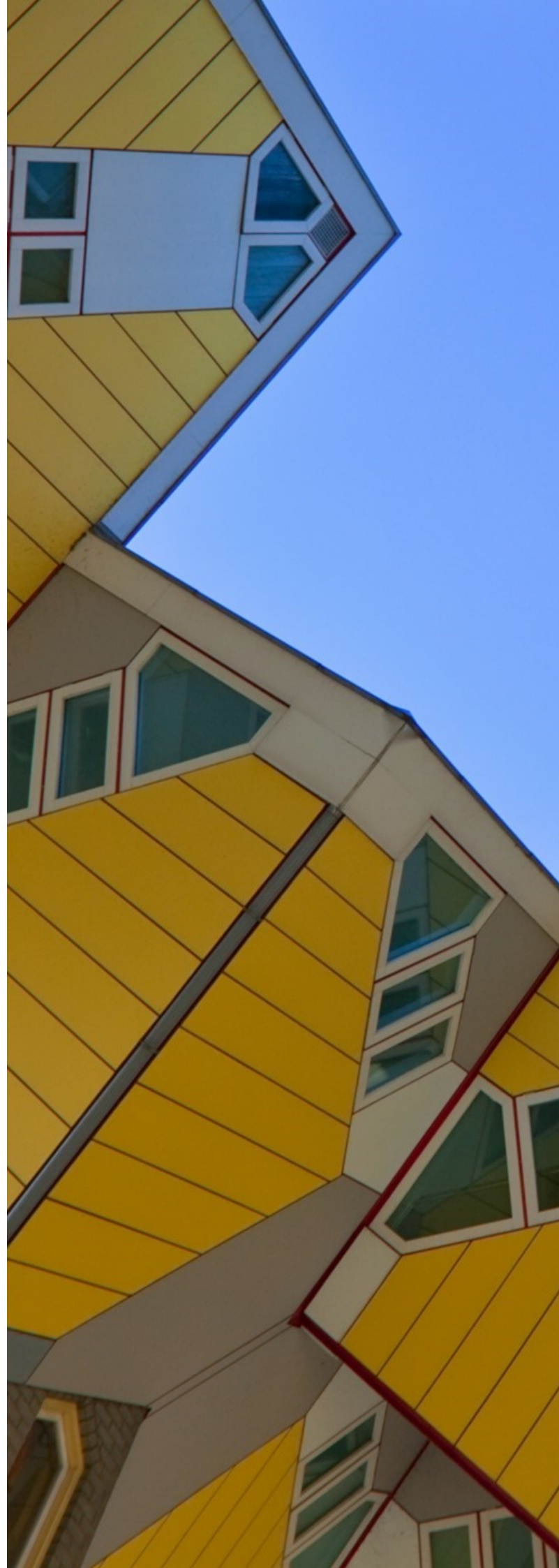

Net als in andere grote steden is de voorraad huurwoningen (ongeveer twee derde van de totale voorraad) groter dan gemiddeld in Nederland. In Rotterdam zijn zowel in de huur- als de koopsector de dure segmenten relatief minder sterk vertegenwoordigd. In vergelijking met het Nederlandse gemiddelde staan er in Rotterdam relatief veel oude woningen: bijna een derde is van vóór 1945. Rotterdam telt net als andere grote steden meer appartementen dan een-gezinswoningen.

Dat is het spiegelbeeld van de woningvoorraad in de rest van Nederland. De gemiddelde waarde van woningen, zoals bepaald ten behoeve van de Wet waardering onroerende zaken (WOZ), is in Rotterdam aanzienlijk lager dan gemiddeld in Nederland en de andere grote steden. Binnen Rotterdam heeft Hillegersberg-Schiebroek de hoogste WOZ-waarde en Charlois de laagste.

De koopwoningen vertonen na de crises, ook in Rotterdam weer een sterke stijging in verkoopprijs. Die stijging is ook sterker dan landelijk. Ook het aantal verkochte woningen is verdubbeld in de afgelopen jaren. Er staat veel druk op de koopwoningmarkt.

De gemeentelijke tarieven zijn sinds 2014 afgenomen.

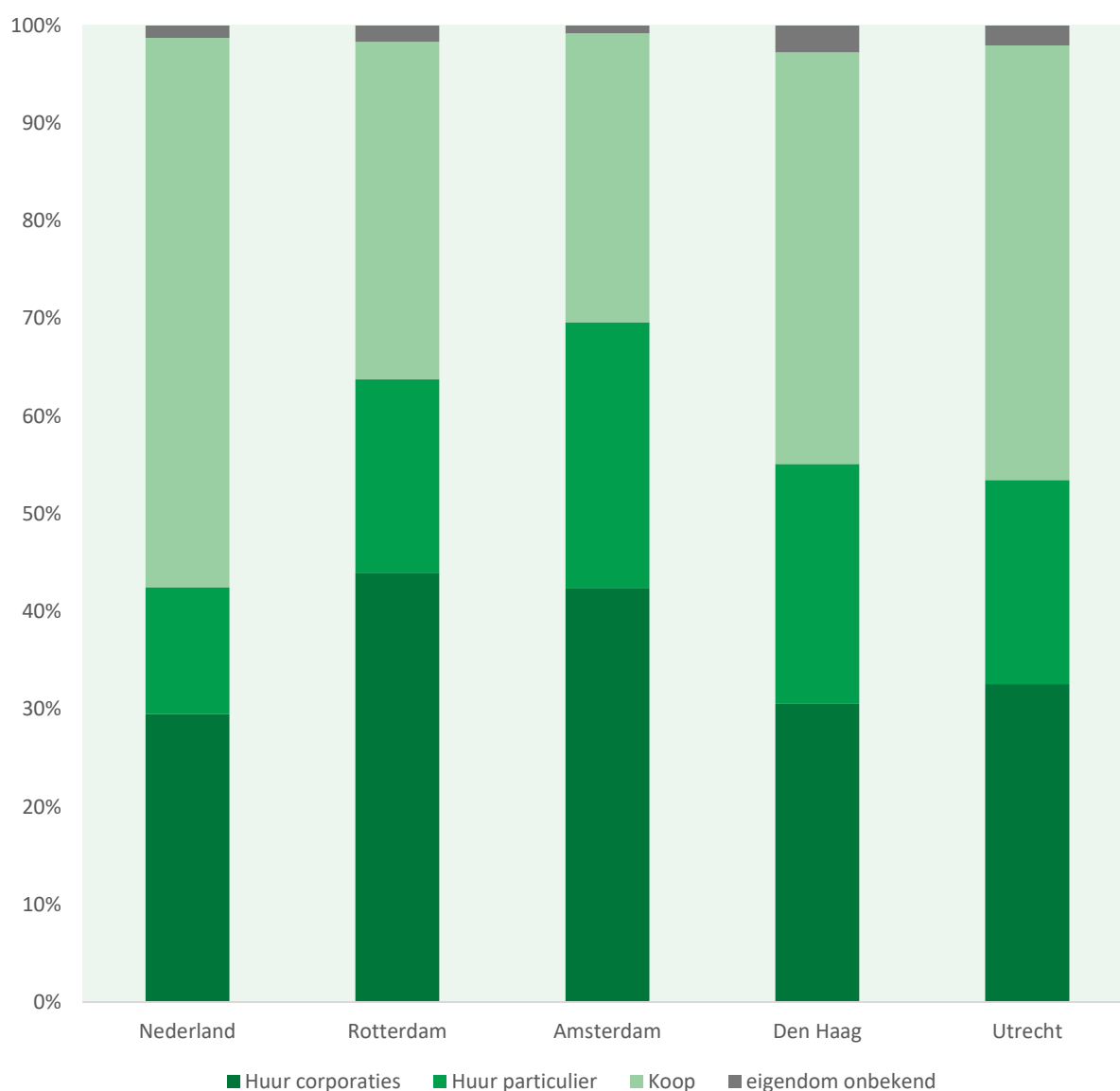
10.1 Woningvoorraad

De Rotterdamse woningvoorraad telt op 1 januari 2017 in totaal bijna 310.000 verblijfseenheden, waarvan bijna 297.000 zelfstandige woningen en zo'n 12.750 onzelfstandige wooneenheden (studentenunits, zorgunits).

De zelfstandige woningvoorraad bestaat voor 66% uit huurwoningen en voor 34% uit koopwoningen.

Net als in andere grote steden is de voorraad huurwoningen groter dan gemiddeld in Nederland.

Figuur 10.1. Woningvoorraad naar eigendom

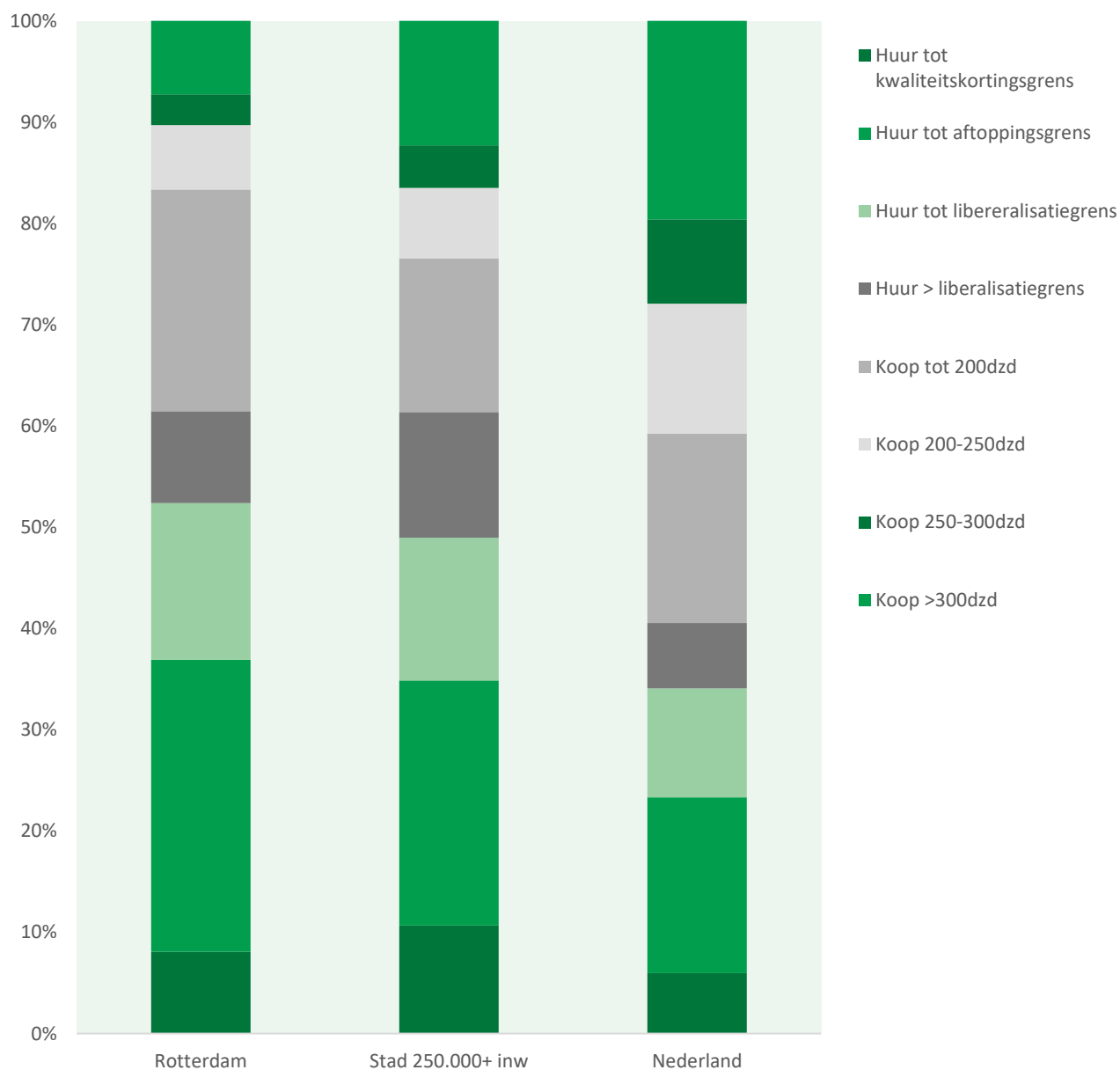
Bron: CBS

10.2 Woningvoorraad naar eigendom en prijsklasse

De Rotterdamse woningvoorraad bestaat net als in andere grote steden uit relatief veel huurwoningen en minder koopwoningen dan gemiddeld in Nederland.

In Rotterdam zijn zowel in de huur- als de koopsector de dure segmenten relatief minder sterk vertegenwoordigd.

Figuur 10.2. Woningvoorraad naar eigendom en prijsklasse, 2015

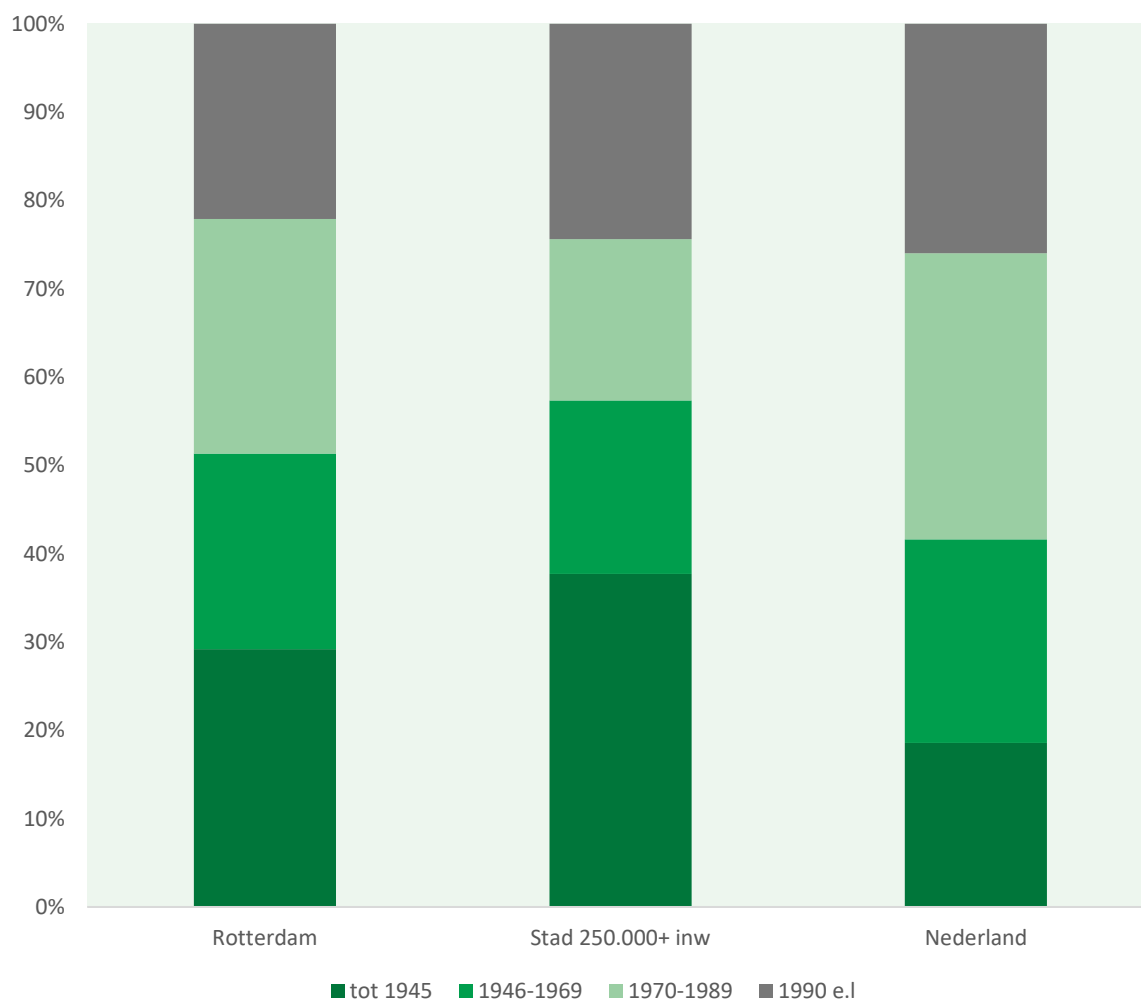
Bron: CBS

10.3 Bouwjaar

In vergelijking met het Nederlandse gemiddelde staan er in Rotterdam relatief veel oude woningen: bijna een derde is

van vóór 1945. Ruim een vijfde van de woningen is gebouwd na 1990.

Figuur 10.3. Woningvoorraad naar bouwjaarklasse, 2015

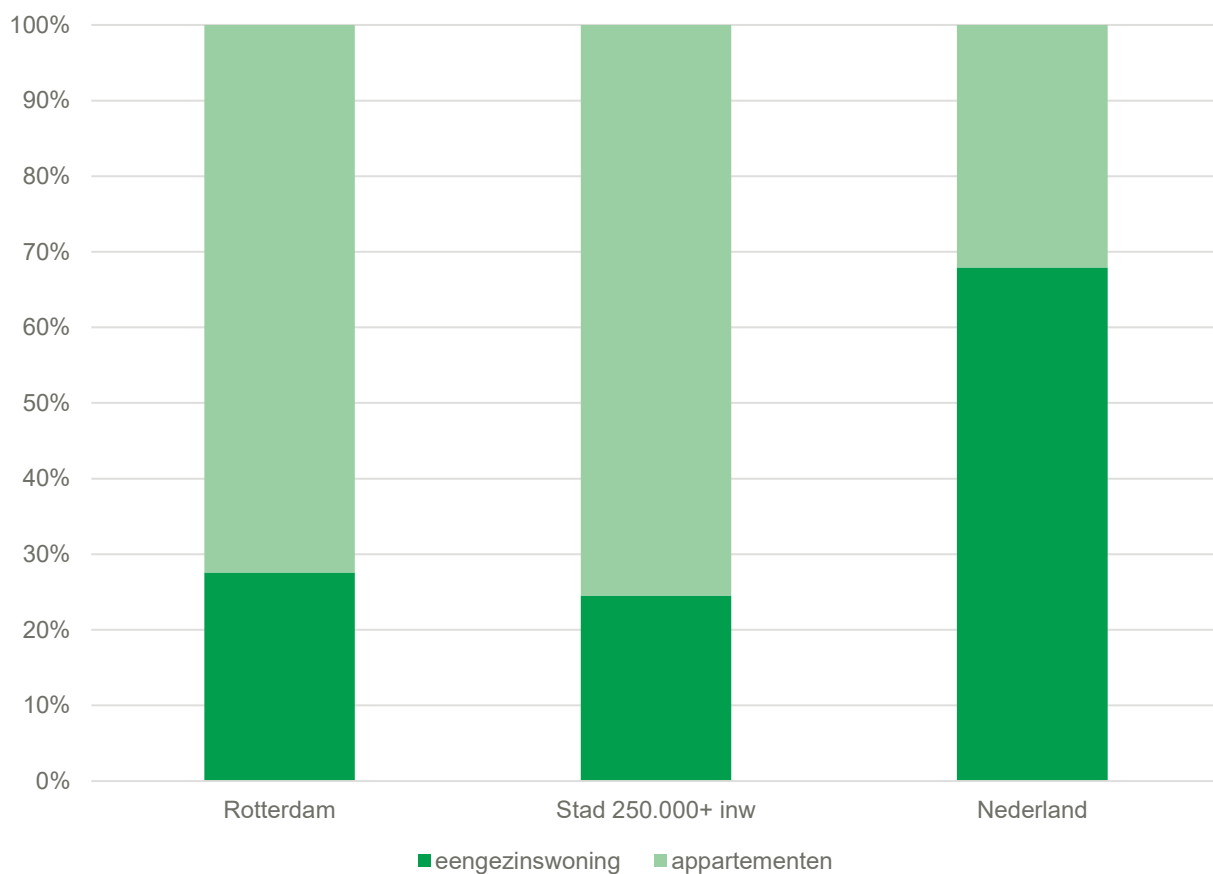
Bron: CBS

10.4 Woningtype

Rotterdam telt net als andere grote steden meer appartementen dan eengezinswoningen. Ten opzichte van Nederland als geheel is die samenstelling het 'spiegelbeeld'.

Van alle Rotterdamse appartementen is een derde voorzien van een lift en twee derde zonder lift.

Figuur 10.4. Woningvoorraad naar type, 2015

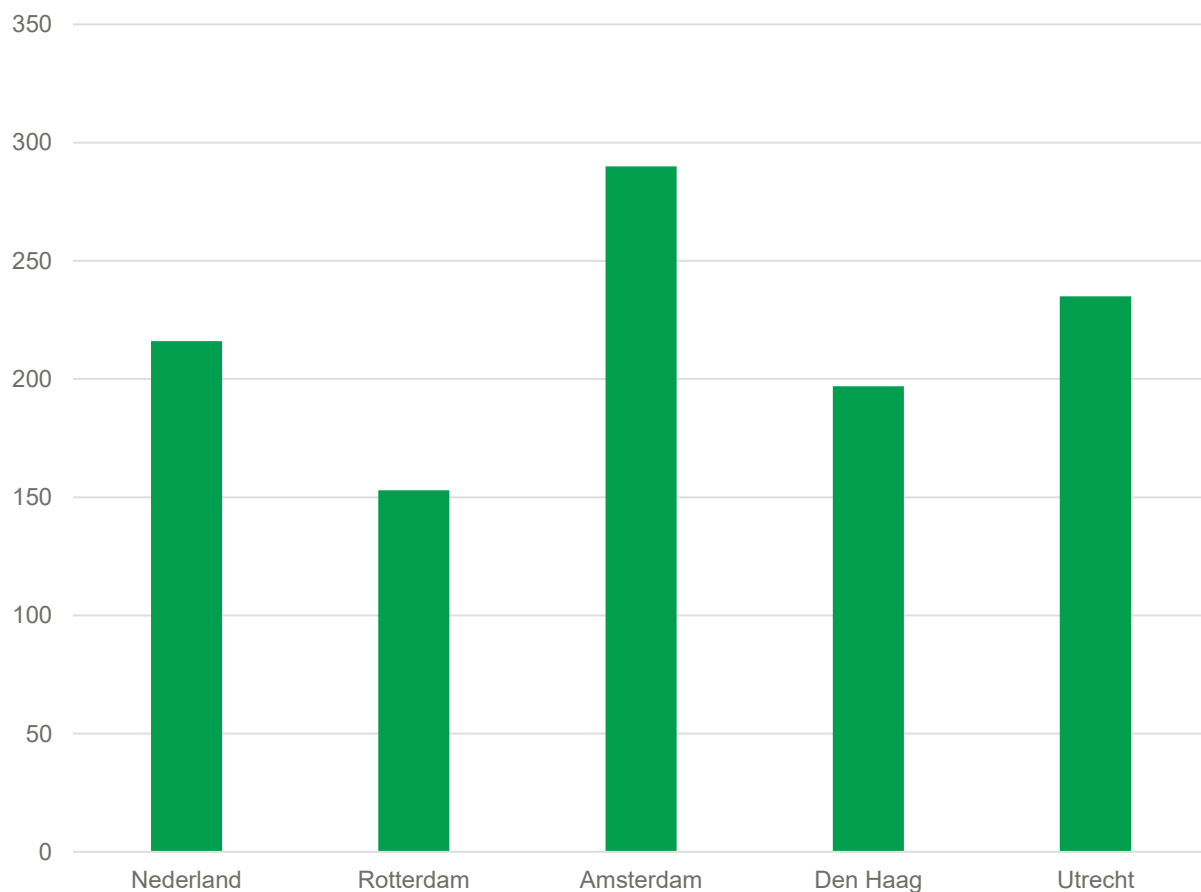
Bron: CBS

10.5 Woningwaarde

De gemiddelde waarde van woningen, zoals bepaald ten behoeve van de Wet waardering onroerende zaken

(WOZ), is in Rotterdam aanzienlijk lager dan gemiddeld in Nederland en de andere grote steden.

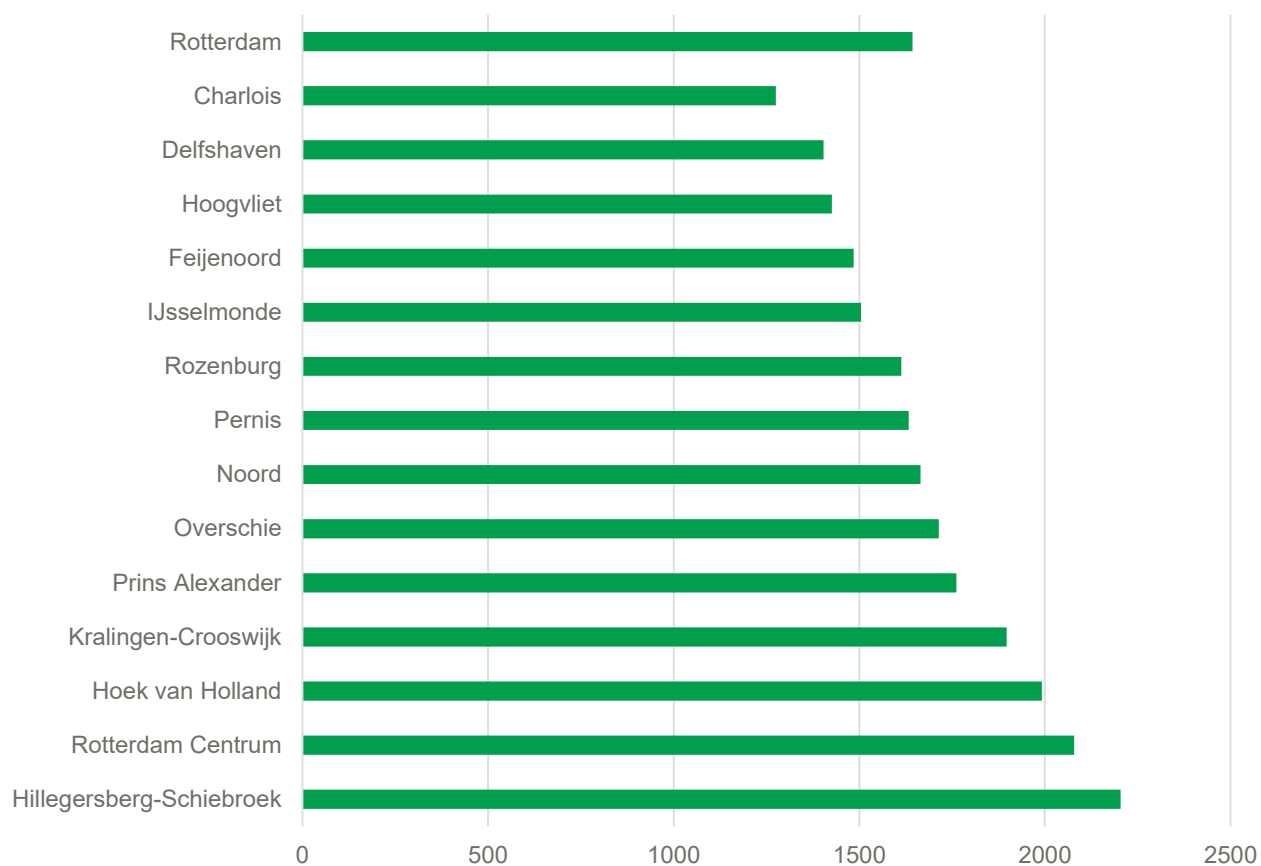
Figuur 10.5. WOZ-waarde van woningen (peildatum 1-1-2016)

Bron: CBS

In Rotterdam ligt de WOZ-waarde op € 1.644 per vierkante meter. Binnen Rotterdam heeft Hillegersberg-Schiebroek de hoogste WOZ-waarde (2.204 euro/m²) en Charlois de laagste (1.275 euro/m²).

Figuur 10.6. WOZ-waarde per m² per gebied (peildatum 1-1-2016)

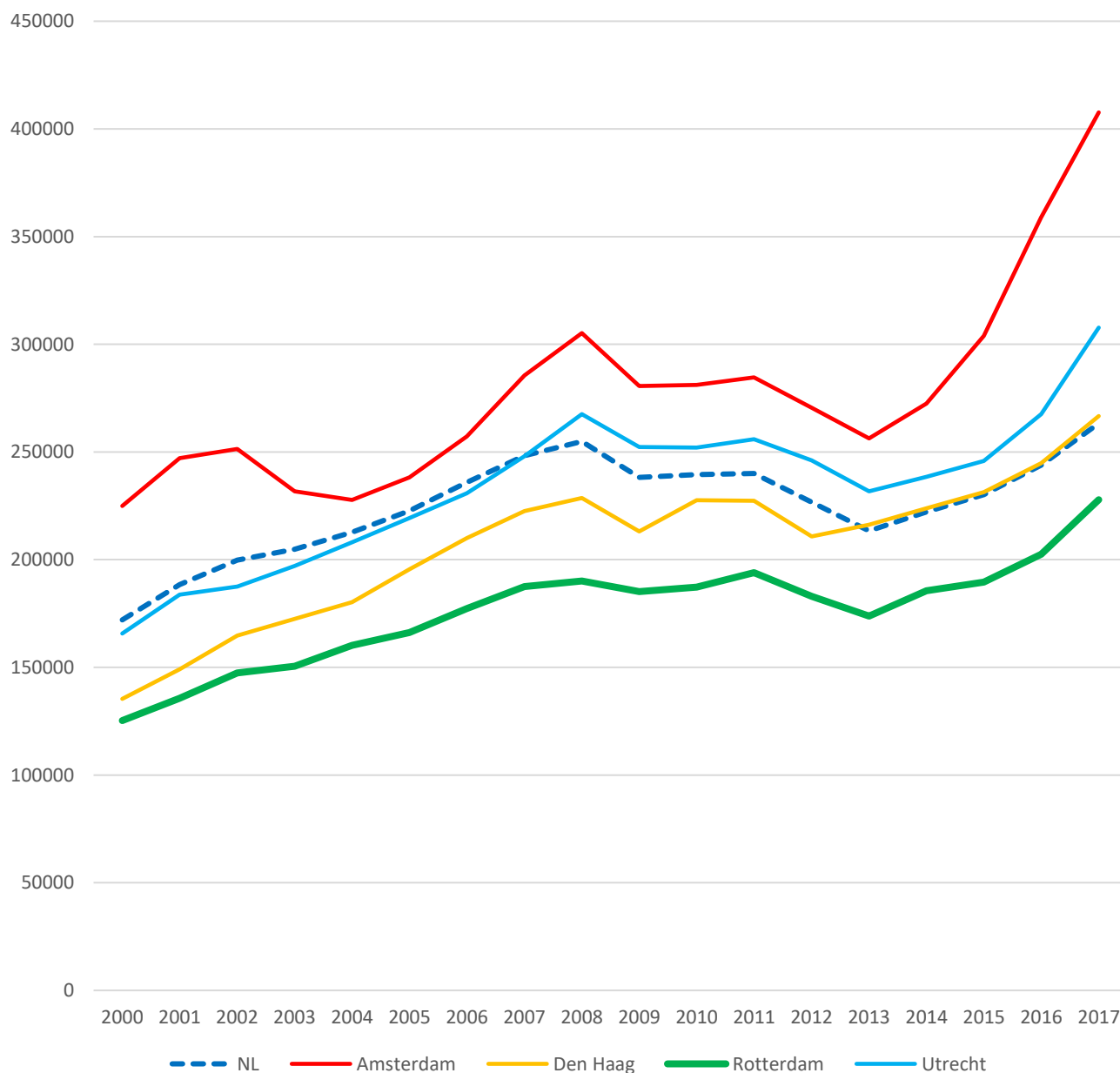
Bron: OBI

10.6 Koopwoningmarkt

Koopwoningen zijn in Rotterdam (nog) goedkoper dan gemiddeld genomen in Nederland en ook ten opzichte van de

andere grote steden. De gemiddelde verkoopprijs van een koopwoning in Rotterdam was in 2017 bijna € 228.000.

Figuur 10.7. Gemiddelde verkoopprijs bestaande koopwoningen

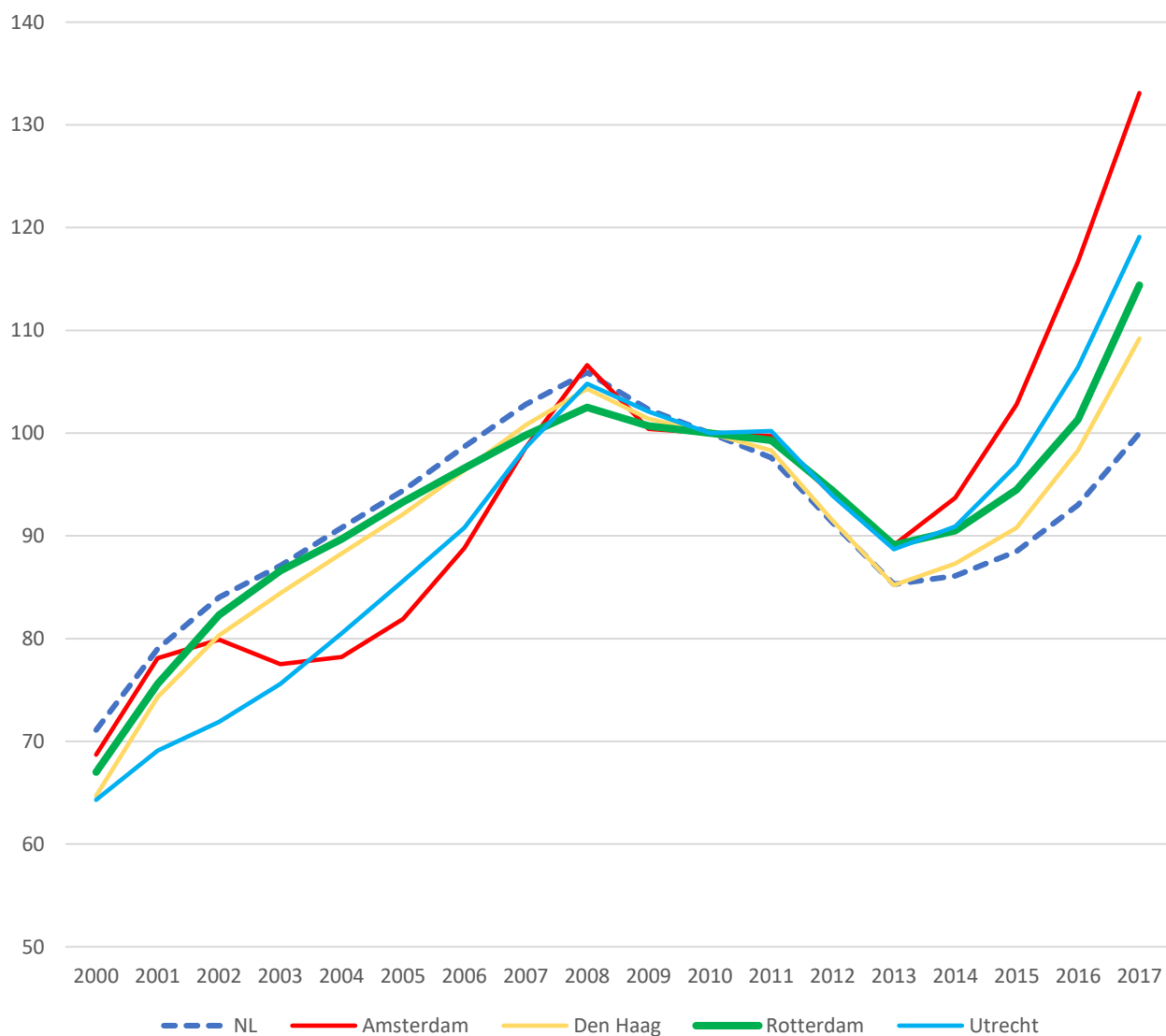

Bron: CBS

De verkoopprijzen op de koopwoningmarkt bevinden zich in Nederland weer op het niveau van vóór de crisis (2008). Aan de prijsontwikkeling kan men zien dat de grote steden weer in trek zijn. Sinds 2013 zijn de prijzen in de G4 harder gestegen dan landelijk. Ook in Rotterdam is de toename

vooral in 2017 relatief sterk. Ten opzichte van 2010 zijn de koopprijzen in Rotterdam met 14% gestegen.

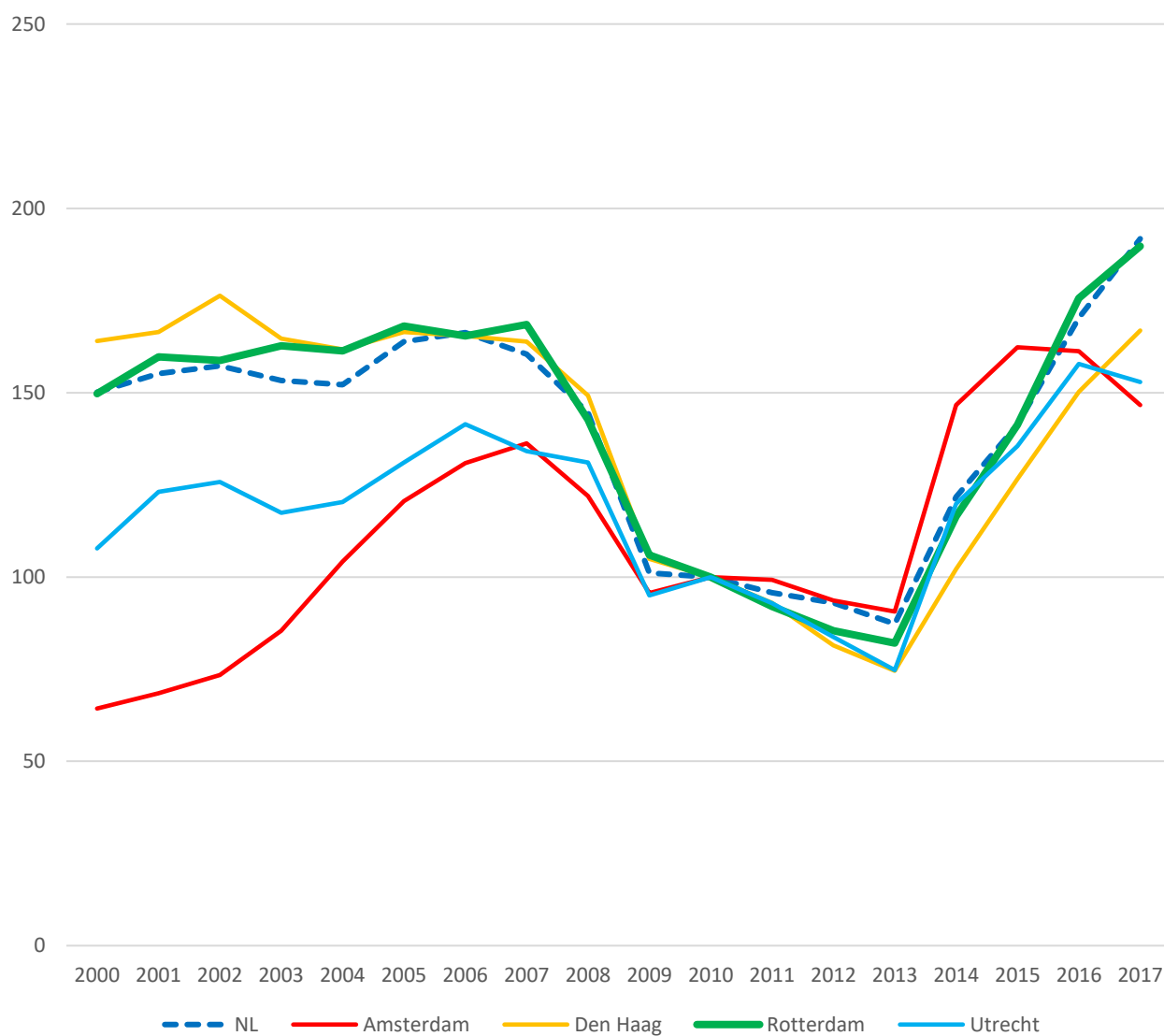
Figuur 10.8. Prijsindex bestaande koopwoningen (2010 = 100)

Bron: CBS

Het aantal verkochte woningen is de laatste vijf jaar min of meer verdubbeld. Inmiddels is de koopmarkt in Amsterdam en Utrecht aan het afvlakken ('het aanbod droogt op'), in Rotterdam en Den Haag is daarvan vooralsnog geen sprake.

Figuur 10.9. Aantal verkochte woningen (indexcijfers 2010 = 100)

Bron: CBS

10.7 Betaalbaarheid op de woningmarkt

Huurders geven relatief gezien een groter deel van hun inkomen uit aan wonen dan kopers (netto woonquote). Waar kopers ongeveer een kwart van hun inkomen aan woonlasten kwijt zijn, is dat voor huurders ruim een derde. De totale woonuitgaven van kopers zijn gemiddeld

genomen wel hoger dan van huurders, maar het gemiddeld besteedbaar inkomen van kopers is ook hoger (bijna het dubbele) dan dat van huurders. De netto woonquote voor huurders en kopers is in Rotterdam vergelijkbaar met Nederland als geheel.

Koopsector

2015

	Rotterdam	NL
Netto woonuitgaven (koop) per maand [euro]	680	670
Bijkomende woonuitgaven per maand in de koopsector [euro]	205	225
Totale woonuitgaven per maand in de koopsector [euro]	885	895
Netto besteedbaar inkomen in de koopsector [euro]	47.100	46.200
Netto koopquote (gem.) [%]	20,4	20,1
Netto woonquote in de koopsector (gem.) [%]	26,9	27,2

Huursector

2015

	Rotterdam	NL
Huurtoeslag per maand (HT-ontvangers) [euro]	190	185
Netto woonuitgaven (huur - huurtoeslag) per maand [euro]	485	500
Bijkomende woonuitgaven per maand in de huursector [euro]	170	165
Totale woonuitgaven per maand in de huursector [euro]	655	660
Netto besteedbaar inkomen in de huursector [euro]	24.000	24.800
Netto huurquote (gem.) [%]	26,9	26,7
Netto woonquote in de huursector (gem.) [%]	36,8	36

Bron: Woononderzoek Nederland 2015

De netto woonquote van huurders is tussen 2002 en 2015 gestegen, terwijl die van kopers juist is gedaald.

Tabel 10.2. Netto koop- en huurquote koopsector en huursector

	Rotterdam			NL		
	2002	2009	2015	2002	2009	2015
Koopsector						
Netto koopquote (gem.) [%]	25,3	22,4	20,4	22,9	21,2	20,1
Netto woonquote in de koopsector (gem.) [%]	31,5	29,4	26,9	29,8	29,3	27,2
Huursector						
Netto huurquote (gem.) [%]	22	22,1	26,9	21,6	21,3	26,7
Netto woonquote in de huursector (gem.) [%]	30,8	31,8	36,8	30,6	31,4	36

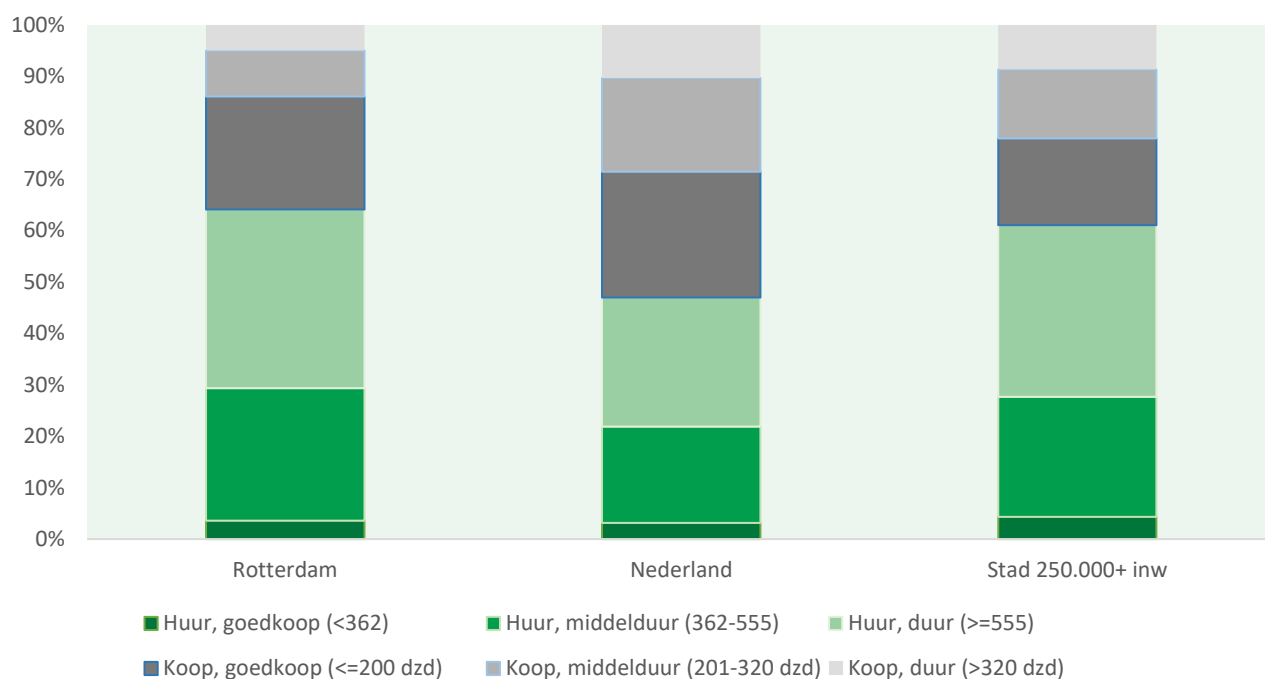
Bron: Woononderzoek Nederland 2015

10.8 Woningvraag

In Rotterdam zocht in 2015 twee derde van de verhuiscandidategenen een huurwoning, voornamelijk in het prijssegment middelduur en duur. Dat is in andere grote steden

ook het geval. Van de totale woningvraag zoekt 15% in Rotterdam een koopwoning vanaf € 200.000.

Figuur 10.10. Woonwensen van verhuiscandidategenen, 2015

Bron: Woononderzoek Nederland 2015

De laatste drie jaar is de woningmarkt onder invloed van de gunstige economische ontwikkelingen weer aanzienlijk dynamischer geworden. Eerder is al gebleken dat de koopprijzen flink zijn gestegen, wat een indicatie vormt voor de toegenomen vraag. Uit de markt klinken ook diverse signalen dat de vraag naar middeldure huurwoningen flink toeneemt.

10.9 Tarieven

Hieronder is informatie opgenomen over de gemeentelijke tarieven. Dit is de optelsom van de gemiddelde OZB-aanslag eigenaar/bewoner, de aanslag afvalstoffen- en rioolheffing. Jaarlijks maakt een onderzoeksbureau van de RUG (het COELO) deze vergelijkingen voor meerpersoonshuishoudens.

Een rangorde naar hoogte van de gemeentelijke tarieven (hoe hoger hoe duurder) is ook opgenomen in de tabel.

Het gemiddelde, gemeentelijke tarief in Nederland was in 2017: 723 euro. Rotterdam zit daar met 714 euro net onder. In de regio Rotterdam zijn er gemeenten die fors 'goedkoper' zijn (zoals Capelle a/d IJssel met 612 euro), en fors duurder (zoals Lansingerland met 878 euro). De rangorde van Rotterdam in 2016 was 151, in 2017: 137. Gegevens over 2018 zijn nog niet voor alle gemeenten bekend.

Tabel 10.3: Vergelijking woonlasten Rotterdam en regio 2017 – 2018 (in hele euro's)

	Woonlasten meerpersoons huishouden 2017	Rangorde woonlasten 2017 *	Woonlasten meerpersoons huishouden 2018
1. Capelle a/d IJssel	612	29	n.b.
2. Ridderkerk	659	73	650
3. Nisserwaard	685	95	671
4. Rotterdam	714	137	717
5. Vlaardingen	724	154	755
6. Schiedam	749	203	765
7. Barendrecht	786	271	743
8. Albrandswaard	860	358	854
9. Lansingerland	878	366	786
Gemiddelde Nederland	723		

Bronnen: COELO – Atlas Lokale Lasten 2017 (woonlasten 2017) ; websites betrokken gemeenten begroting 2018

* = betreft de landelijke rangorde gemeentelijke woonlasten voor een meerpersoonshuishouden. Nummer 1 heeft de laagste gemeentelijke woonlasten.

In Rotterdam betaalt een eenpersoonshuishouden, in 2018, 673 euro aan totale gemeentelijke lasten. Dat is sinds 2014 (739 euro) fors afgenomen.

Een meerpersoonshuishouden betaalt in Rotterdam 717 euro, in 2018. Ook dat is een afname sinds 2014.

Tabel 10.4 ontwikkeling gemeentelijke woonlasten 2014 – 2018 Rotterdam, voor eenpersoonshuishoudens (per heffingsoort)

	Tarief 2014	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	Tarief 2018
Gemiddelde aanslag OZB E/B	189,59	190,83	191,5	191,05	190,51
Afvalstoffenheffing	372,5	346,8	321,2	293,2	283,9
Rioolheffing (basistarief)	177,1	178,9	183,6	189,9	198,2
Totale gemeentelijke woonlasten	739,19	716,53	696,3	674,15	672,61

Tabel 10.5 ontwikkeling gemeentelijke woonlasten 2014 – 2018 Rotterdam, voor meerpersoonshuishoudens (per heffingsoort)

	Tarief 2014	Tarief 2015	Tarief 2016	Tarief 2017	Tarief 2018
Gemiddelde aanslag OZB E/B	189,59	190,83	191,5	191,05	190,51
Afvalstoffenheffing	372,5	359,7	346,9	332,9	328,2
Rioolheffing (basistarief)	177,1	178,9	183,6	189,9	198,2
Totale gemeentelijke woonlasten	739,19	729,43	722	713,85	716,91

Let op: in Rotterdam huurt bijna 70% van de huishoudens woonruimte. Omdat de OZB en rioolheffing alleen opgelegd wordt aan eigenaren/bewoners (de overige 30% van de huishoudens) betaalt het merendeel van de huishoudens alleen afvalstoffenheffing. Van de bijna 300.000 opgelegde aanslagen afvalstoffenheffing wordt evenwel meer dan 40.000 huishoudens kwijtschelding verleend.

Het aantal eenpersoons- en meerpersoonshuishoudens (twee of meer personen) is momenteel in Rotterdam gelijkelijk verdeeld, maar tendeert in de toekomst naar meer eenpersoonshuishoudens.

11 Verkeer

Veel Rotterdammers maken incidenteel gebruik van de auto, ‘slechts’ een derde doet dit vier dagen of meer per week.

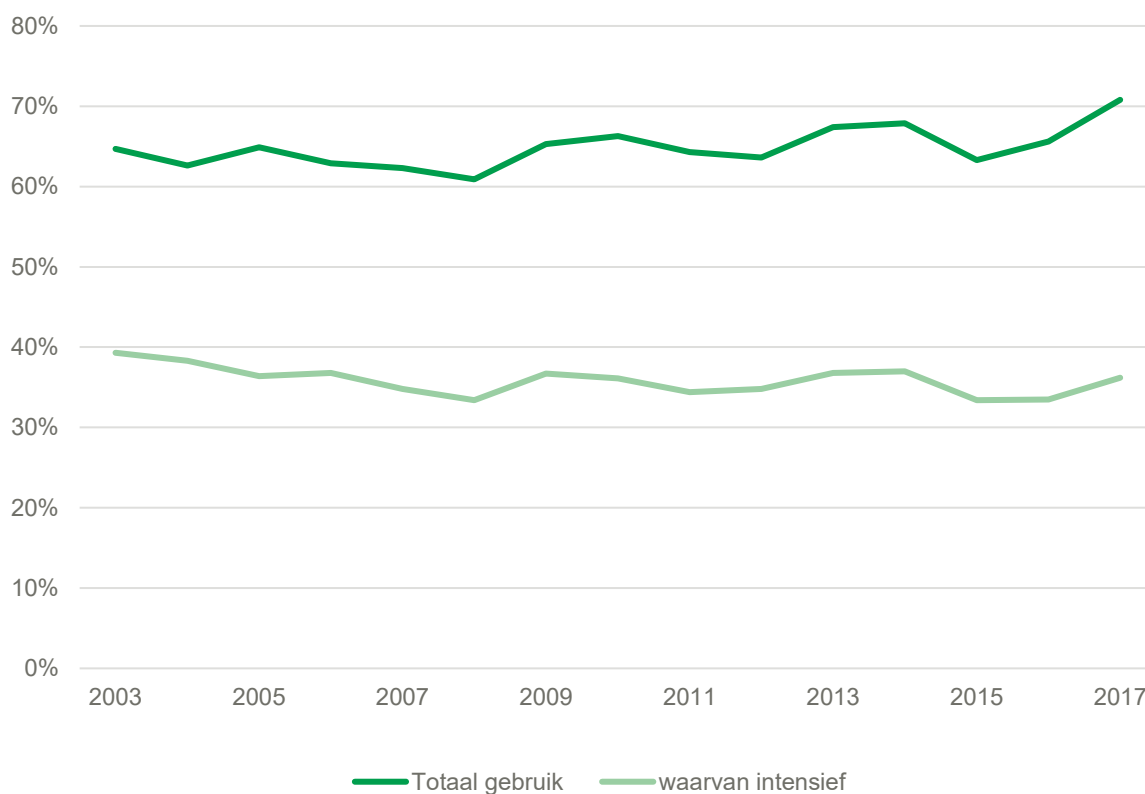
De fiets en het openbaar vervoer (ov) worden daarnaast ook vaak gebruikt. Het incidentele gebruik is zelfs fors toegenomen. Het vaakst gebruikt de Rotterdammer de auto om naar het werk te gaan en dat neemt niet af in de tijd. De Rotterdammer is in het algemeen tevreden over de bereikbaarheid, behalve bij evenementen. De verkeersveiligheid is positief en in en om het ov toegenomen.

11.2 Autogebruik

Meer dan 70% van de Rotterdammers gebruikt wel eens de auto. Ruim een derde doet dat intensief, dat wil zeggen meer dan vier dagen per week. Incidenteel gebruik stijgt

licht, intensief gebruik fluctueert jaarlijks maar kent geen echte trend.

Figuur 11.1. Autogebruik (als bestuurder en/of passagier); 2003-2017

¹⁾: Intensief = ten minste vier dagen per week.

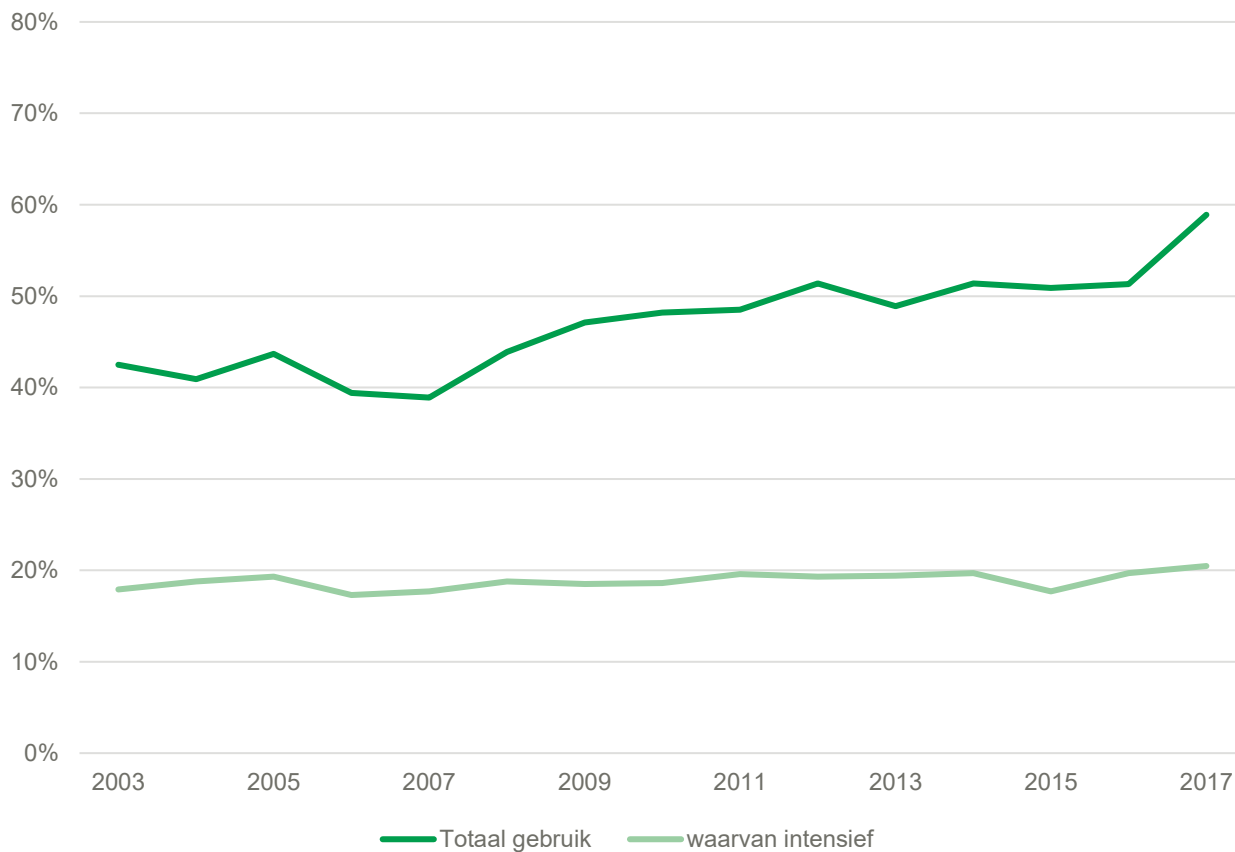
Bron: Omnibus

11.3 Gebruik OV

Bijna 60% van de Rotterdammers gebruikt wel eens het openbaar vervoer. Een op de vijf doet dat intensief, dat wil zeggen op meer dan vier dagen per week. Het totale

(incidentele) gebruik neemt toe. Het reguliere gebruik is opvallend stabiel.

Figuur 11.2. Openbaarvervoergebruik; 2003-2017

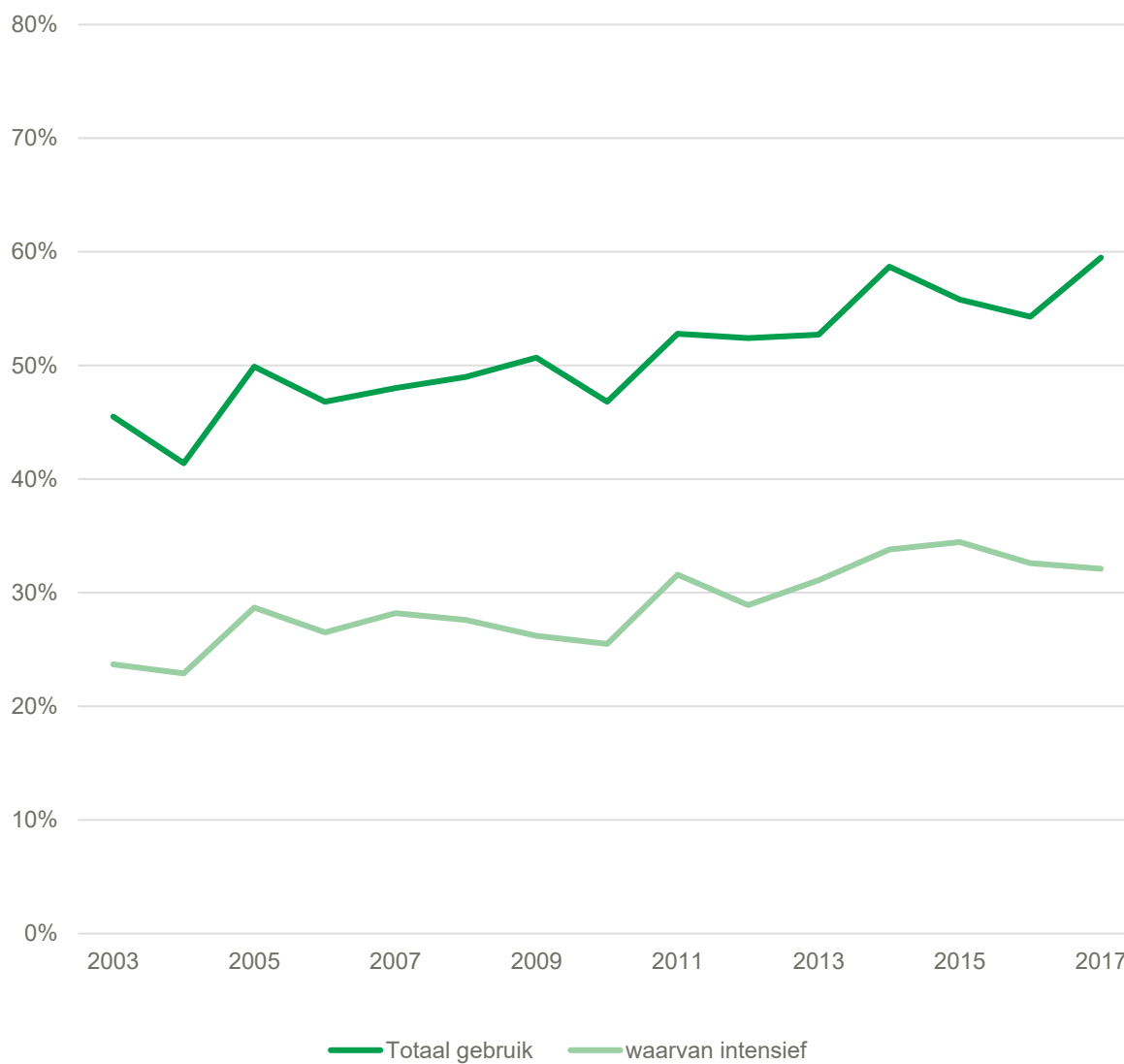

Bron: Omnibus

11.4 Fietsen

Bijna 60% van de Rotterdammers gebruikt wel eens de fiets. Bijna een derde doet dat intensief, dat wil zeggen op meer dan vier dagen per week. Beide nemen al jaren toe.

Figuur 11.3. Fietsgebruik; 2003-2017

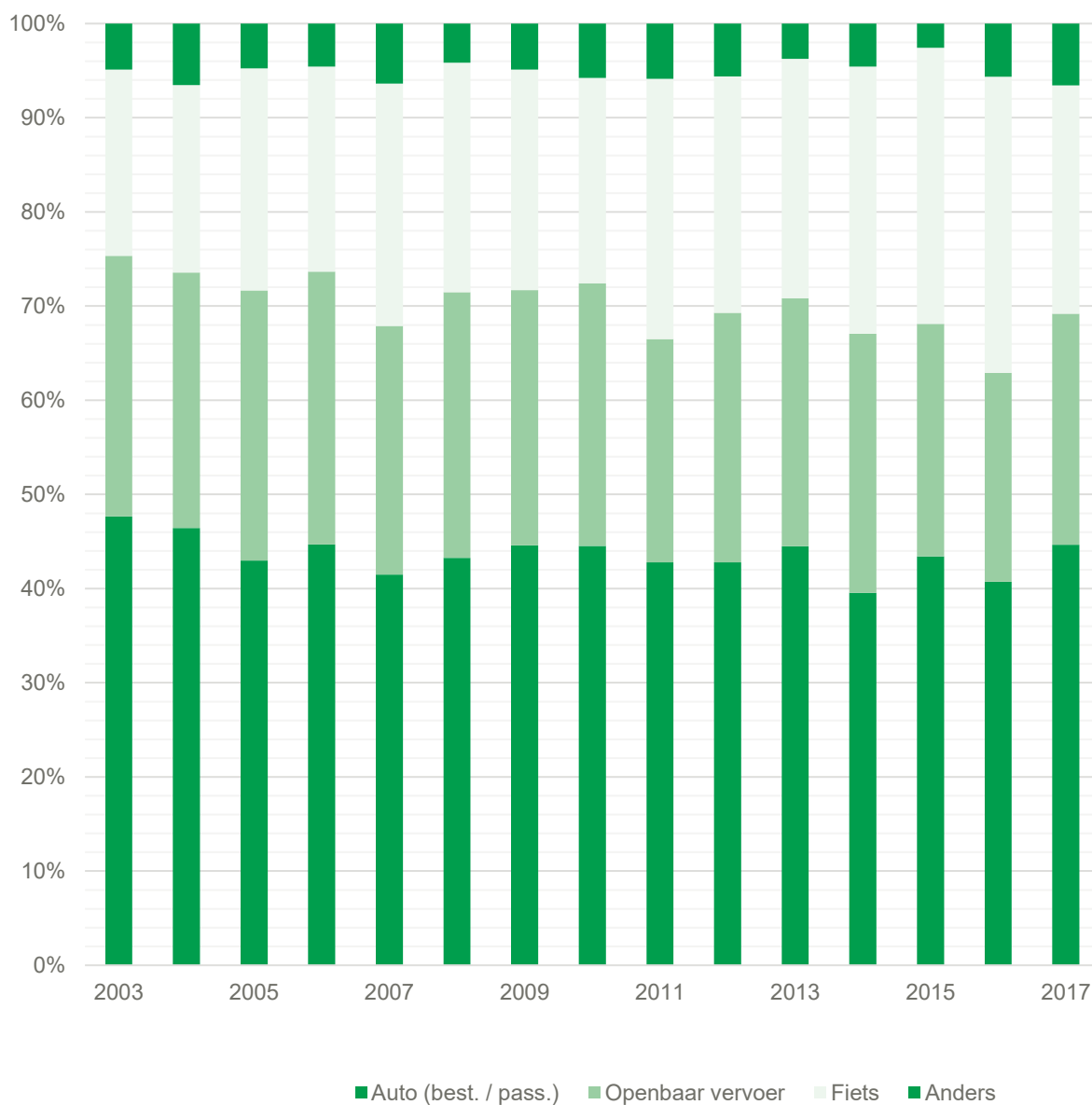
Bron: Omnibus

11.5 Woon-werk-verkeer

Zo'n 45% van de Rotterdammers gaat met de auto naar het werk, een kwart met de fiets en een kwart met het

openbaar vervoer. Dat varieert per jaar maar er is geen duidelijke trend.

Figuur 11.4. Vervoermiddelengebruik naar werk of studie (exclusief 'nooit/niet van toepassing'); 2003-2017

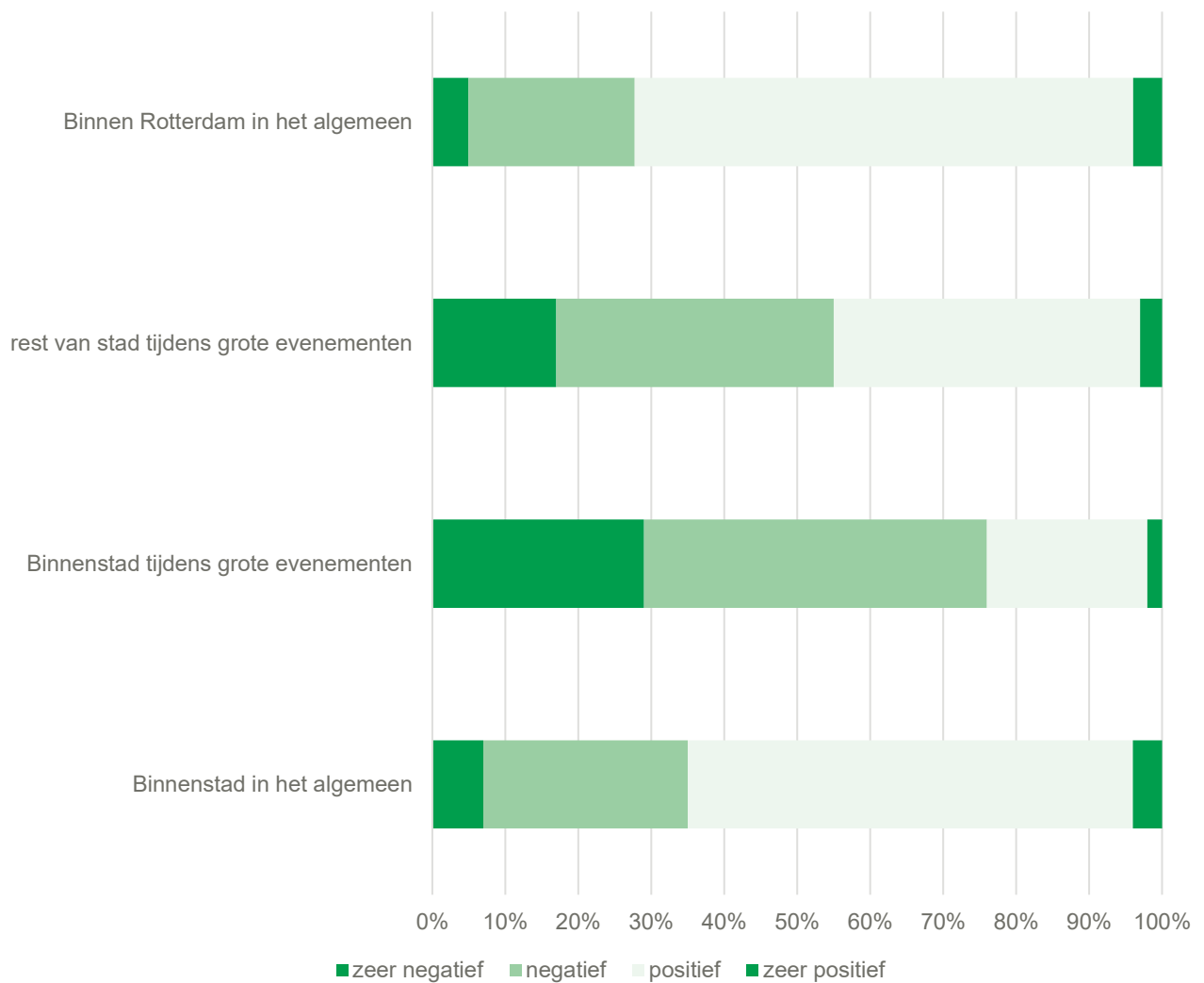
Bron: Omnibus

11.6 Bereikbaarheid

Rotterdamers zijn doorgaans positief over de bereikbaarheid per auto binnen Rotterdam in het algemeen (bijna drie kwart) en de binnenstad in het bijzonder (ongeveer twee derde). Tijdens grote evenementen is men aanzienlijk

minder positief over de bereikbaarheid per auto. Drie kwart is dan negatief over de bereikbaarheid per auto van de binnenstad en ruim de helft is negatief over de bereikbaarheid van de rest van de stad.

Figuur 11.5. Oordeel over bereikbaarheid met de auto

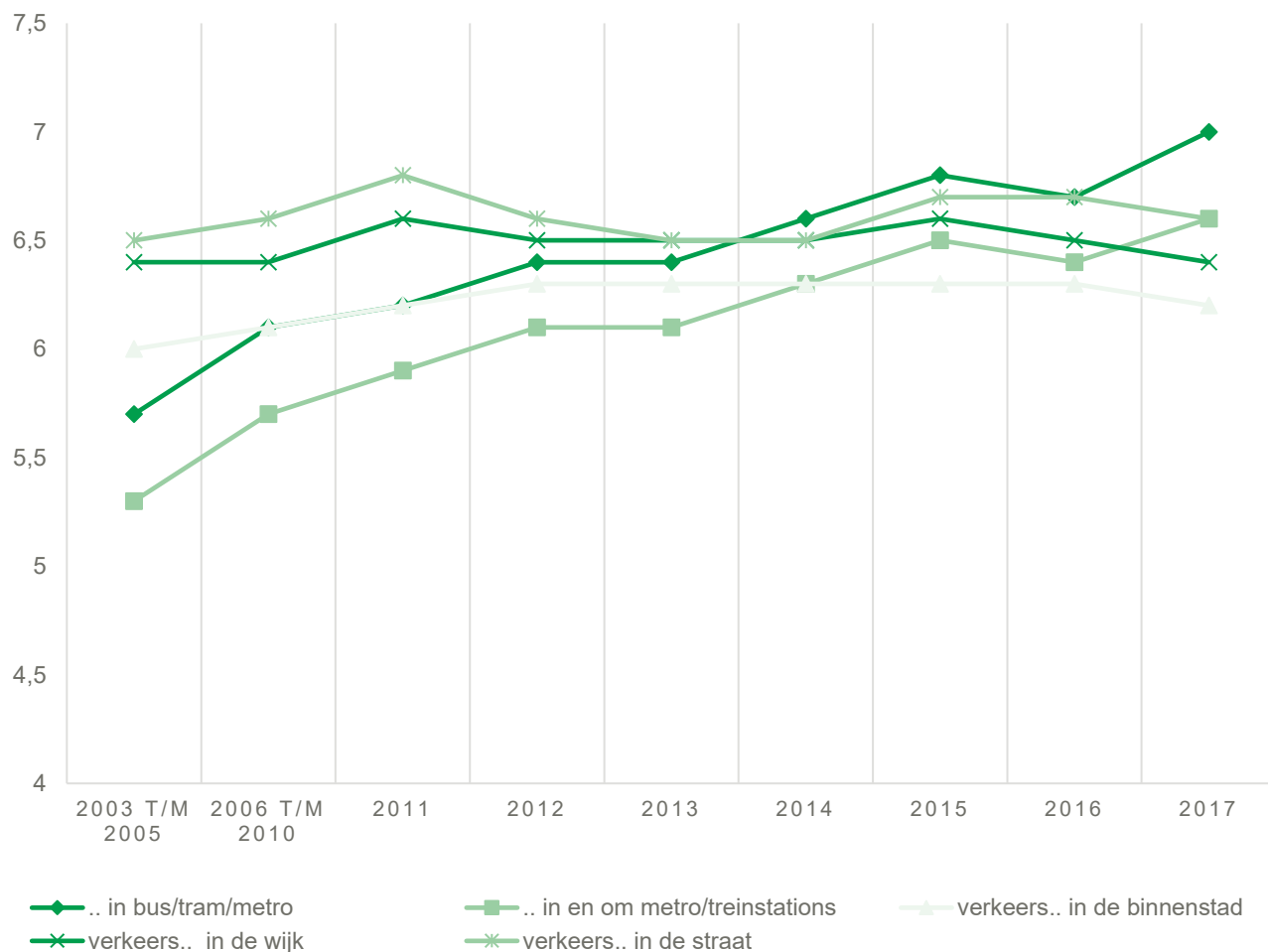
Bron: Omnibus

11.7 Veiligheid

De veiligheid in het openbaar vervoer is in vijftien jaar sterk verbeterd (rapportcijfer van 5,7 naar 7,0) evenals de veiligheid in en om metro- en treinstations (rapportcijfer van 5,3

naar 6,6). De verkeersveiligheid in de binnenstad, de eigen wijk en de eigen straat is de laatste 15 jaar vrijwel constant gebleven.

Figuur 11.6. Rapportcijfer voor (verkeers)veiligheid in...

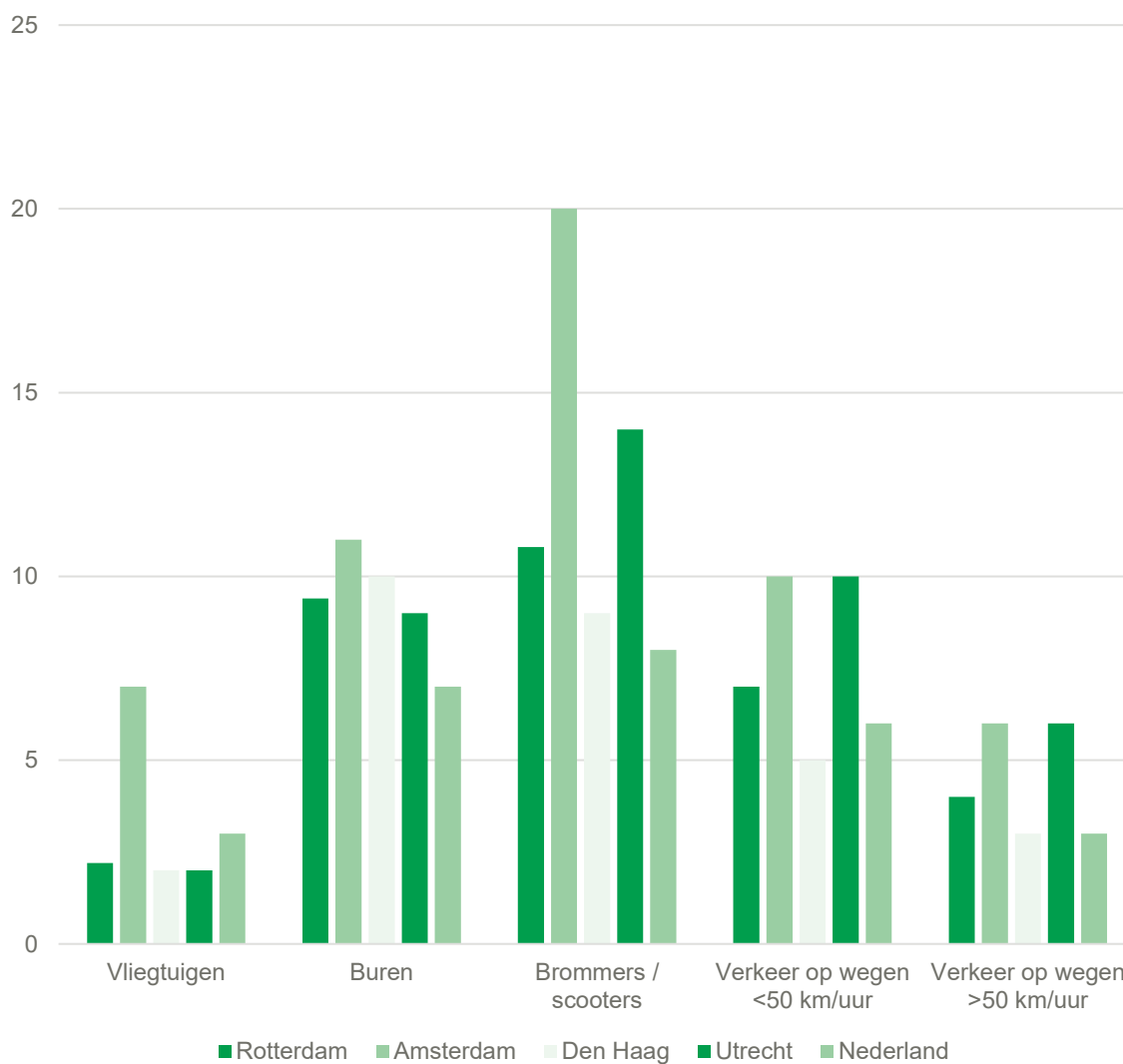

Bron: Omnibus

11.8 Geluidshinder

Rotterdamers ervaren minder geluidshinder door brommers en scooters in Rotterdam dan inwoners van Amsterdam en Utrecht.

Figuur 11.7. Ervaren ernstige geluidshinder naar bron

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2016, GGD'en, CBS en RIVM.

12 Veiligheid

De geregistreerde criminaliteit in Rotterdam neemt al jaren af, conform de landelijke trend. Rotterdam heeft minder criminaliteit dan Amsterdam maar meer dan landelijk en andere grote steden.

In grote steden voelen mensen zich vaker onveilig dan gemiddeld in Nederland. De scores voor de grote steden wijken in 2016 niet erg veel van elkaar af en de onderlinge posities wisselen nogal eens. Uit de Veiligheidsindex van Rotterdam, zoals gepubliceerd in het wijkprofiel, komt naar voren dat de veiligheid in Rotterdam de laatste jaren is verbeterd. De veiligheidsindex steeg van 100 (index 2014) naar 108 in 2018.

Het aantal verdachten van een misdrijf daalt in alle vier de grote steden, en bevindt zich, met uitzondering van Utrecht, op een vergelijkbaar niveau. Het aantal inbraken is in Rotterdam lager dan in Amsterdam en Utrecht.

12.1 Geregistreerde criminaliteit

De geregistreerde criminaliteit in Rotterdam neemt al jaren af, conform de landelijke trend. Rotterdam heeft minder

criminaliteit dan Amsterdam maar meer dan landelijk en andere grote steden.

Tabel 12.1. Geregistreerde misdrijven in de grote steden en Nederland, 2014-2016

	Totaal geregi- streerde mis- drijven			Geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners		
	2014	2015*	2016*	2014	2015*	2016*
	aantal	aantal	aantal	Per.1 000 inwoners	per 1.000 inwoners	per 1.000 inwoners
Nederland	1.025.630	978.730	928.870	60,9	57,9	54,7
Amsterdam	96.475	96.125	91.700	119	117	110
Den Haag	49.360	45.915	43.150	97	89,2	83
Rotterdam	63.105	60.465	60.715	102,1	97	96,4
Utrecht	32.155	31.110	30.140	98	93,1	88,9

* cijfers over 2015 en 2016 zijn voorlopig

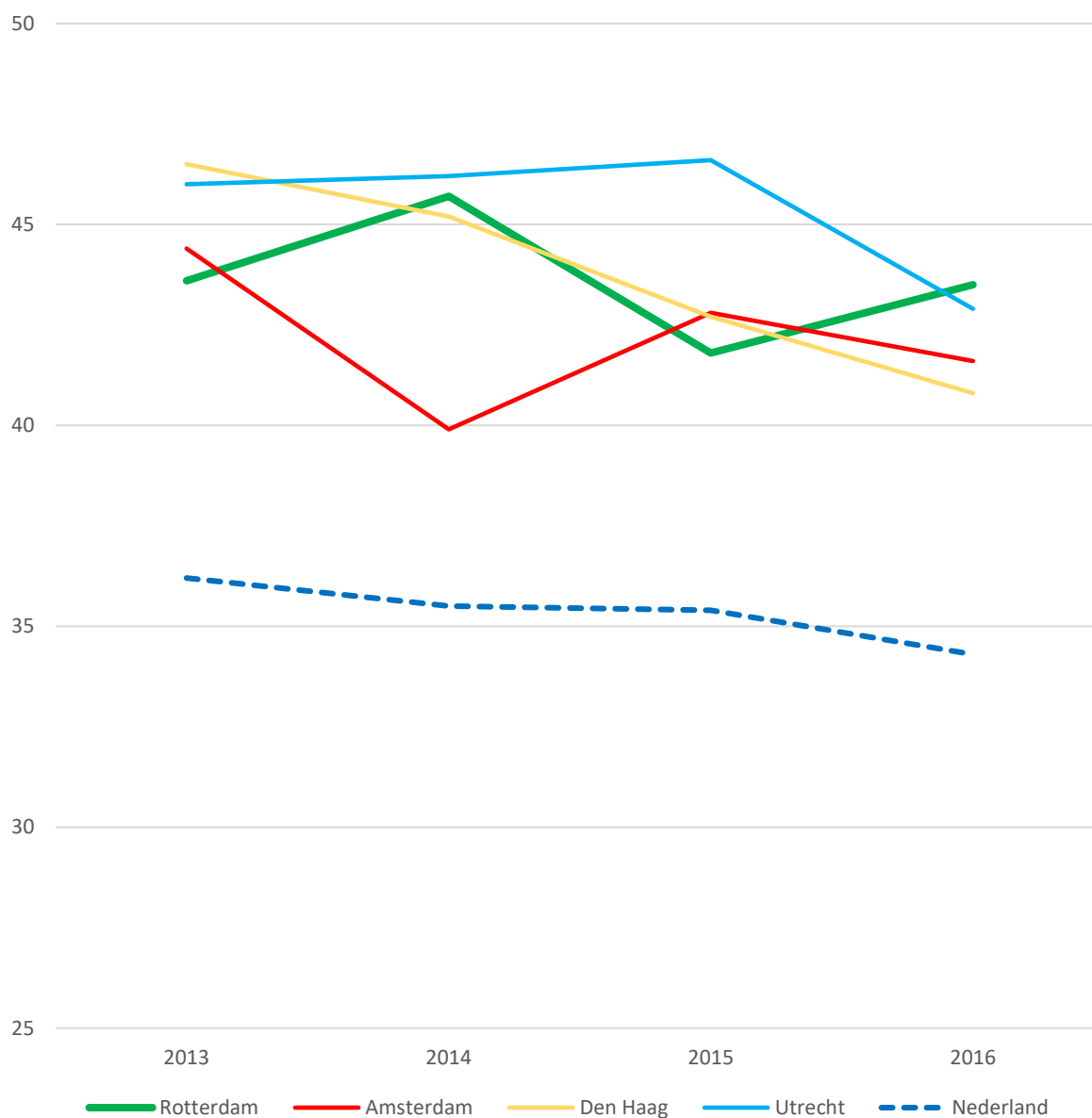
Bron: CBS Statline

12.2 Veiligheidsbeleving

In grote steden voelen mensen zich vaker onveilig dan gemiddeld in Nederland. De scores voor de grote steden wijken in 2016 (bron: CBS, Veiligheidsmonitor 2016) niet

erg veel van elkaar af en de onderlinge posities wisselen nogal eens.

Figuur 12.1. % inwoners dat zich wel eens onveilig voelt

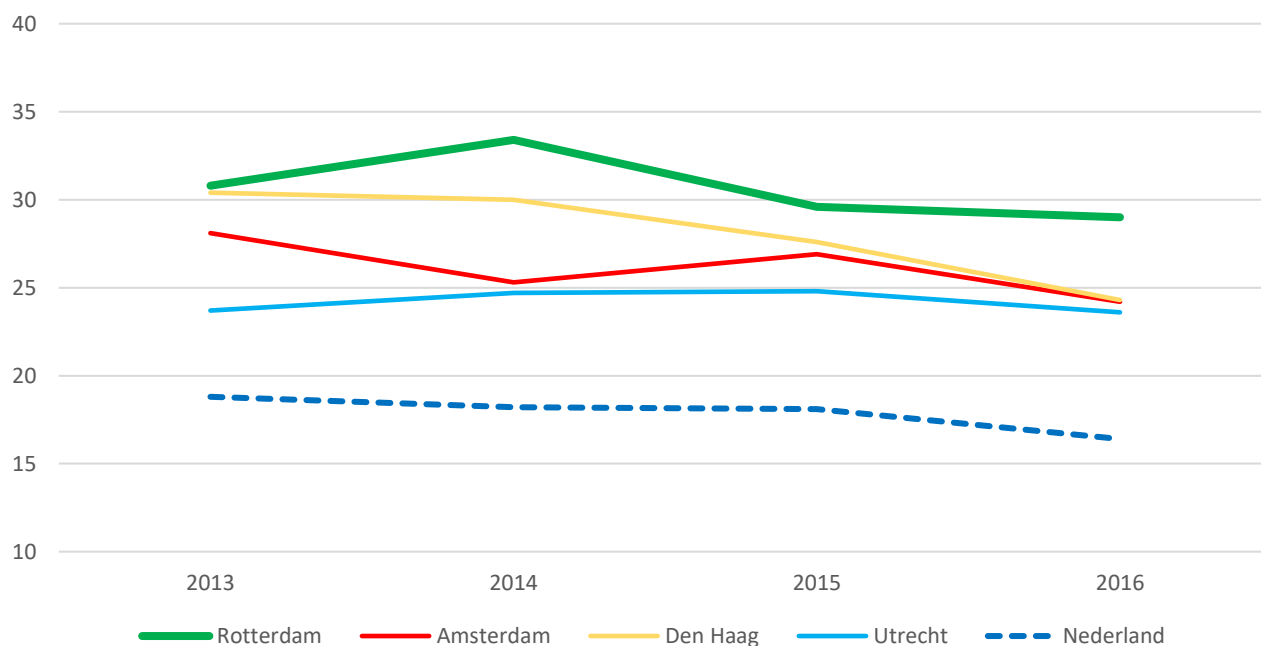

Bron: OBI, Wijkprofiel

Ook zijn de onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt in de steden groter, waarbij opvalt dat dat niveau in Rotterdam

wel steeds het hoogst is. In Rotterdam zien we de laatste jaren wel een verbetering.

Figuur 12.2. % inwoners dat zich wel eens onveilig voelt in de eigen buurt

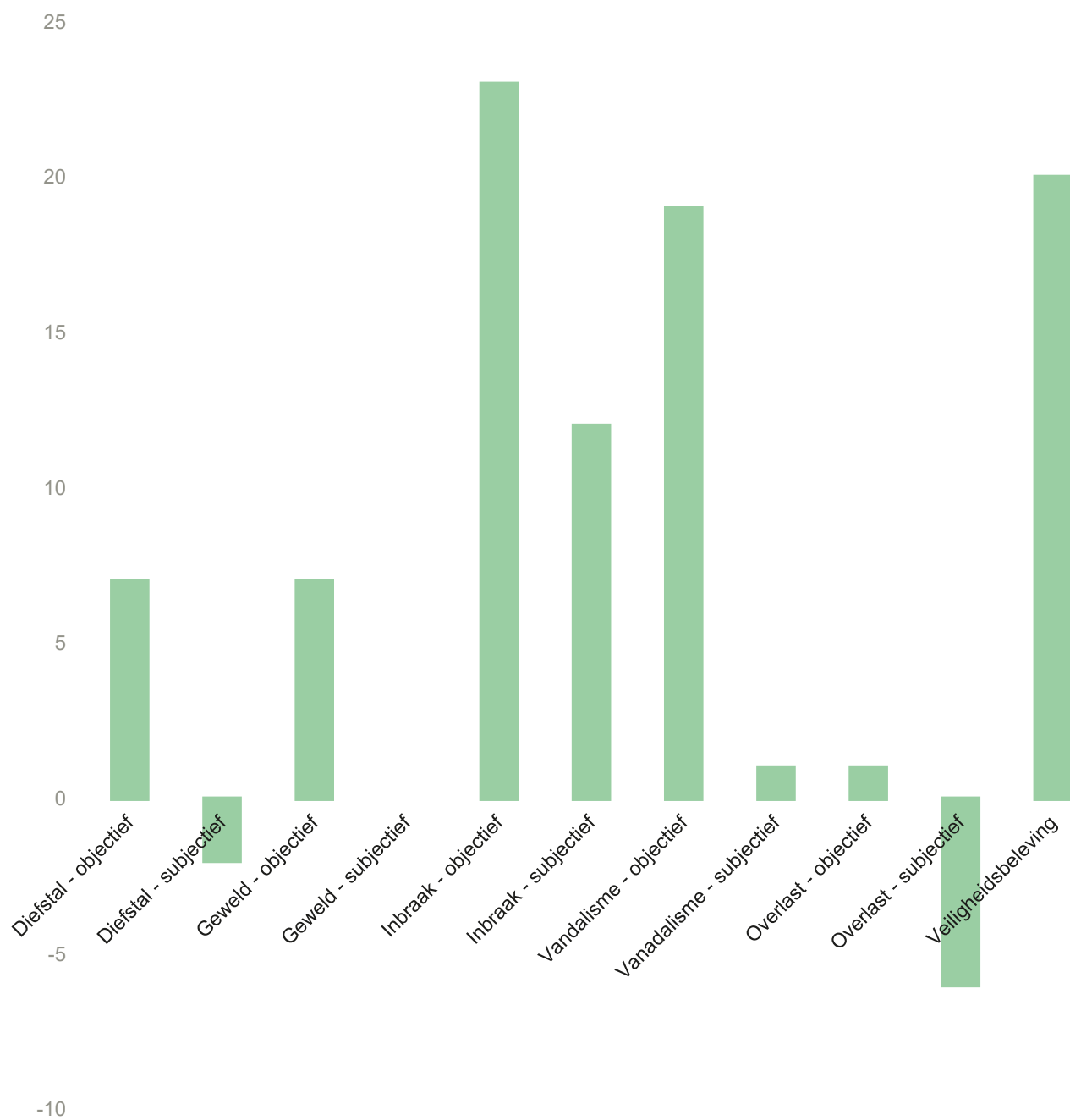

Bron: OBI, Wijkprofiel

Ook uit de Veiligheidsindex van Rotterdam, zoals gepubliceerd in het wijkprofiel, komt naar voren dat de veiligheid in Rotterdam de laatste jaren is verbeterd. De veiligheidsindex steeg van 100 (index 2014) naar 108 in 2018.

Binnen de veiligheidsindex wordt onderscheid gemaakt in objectieve veiligheid, zoals dat uit de politieregistratie naar voren komt, en subjectieve veiligheid (beleving), zoals door de Rotterdammers wordt aangegeven in een groot survey. Vergelijking tussen 2014 en 2018 laat zien dat Rotterdam er in beide opzichten op vooruit is gegaan.

Figuur 12.3. Index objectieve en subjectieve veiligheid

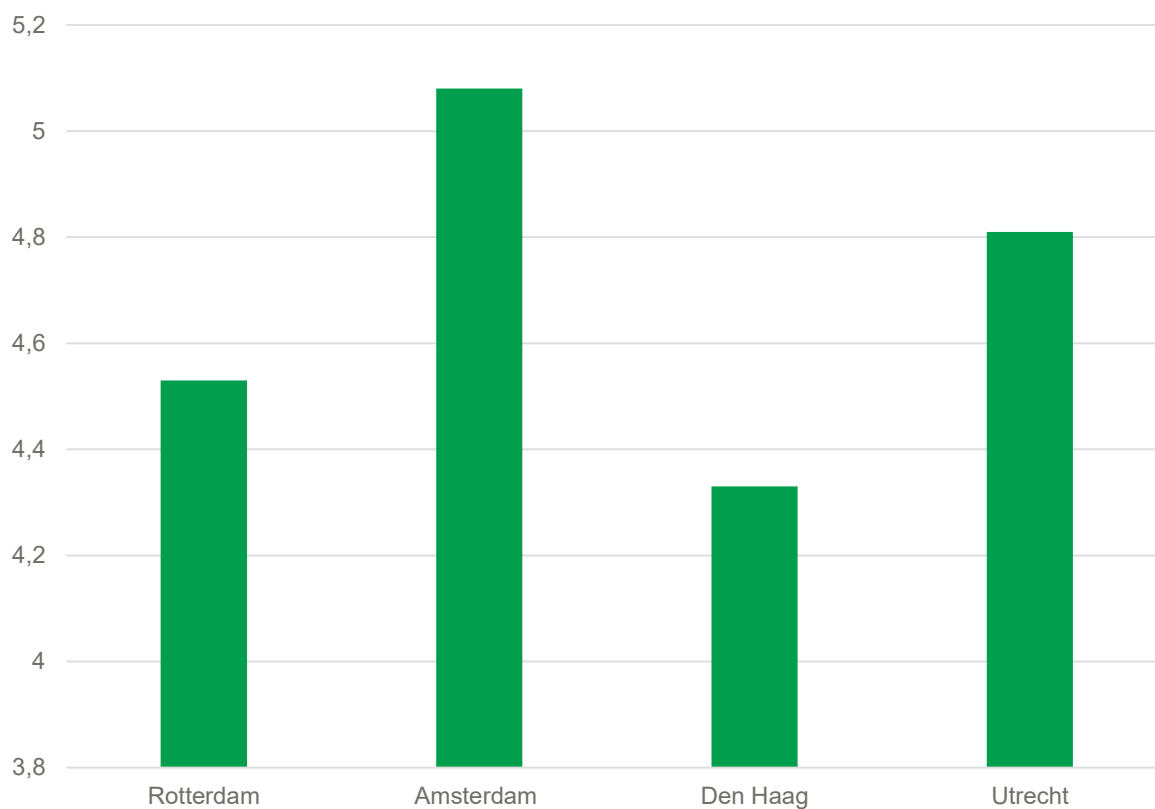
Bron: OBI, Wijkprofiel

12.3 Woninginbraak

In 2016 werd er in Rotterdam per 20.000 woningen negen keer ingebroken. Het aantal woninginbraken in Rotterdam is lager dan in Amsterdam en ook iets lager dan in Utrecht.

In Den Haag wordt relatief iets minder vaak ingebroken in woningen.

Figuur 12.4. Aantal woninginbraken per 10.000 inwoners

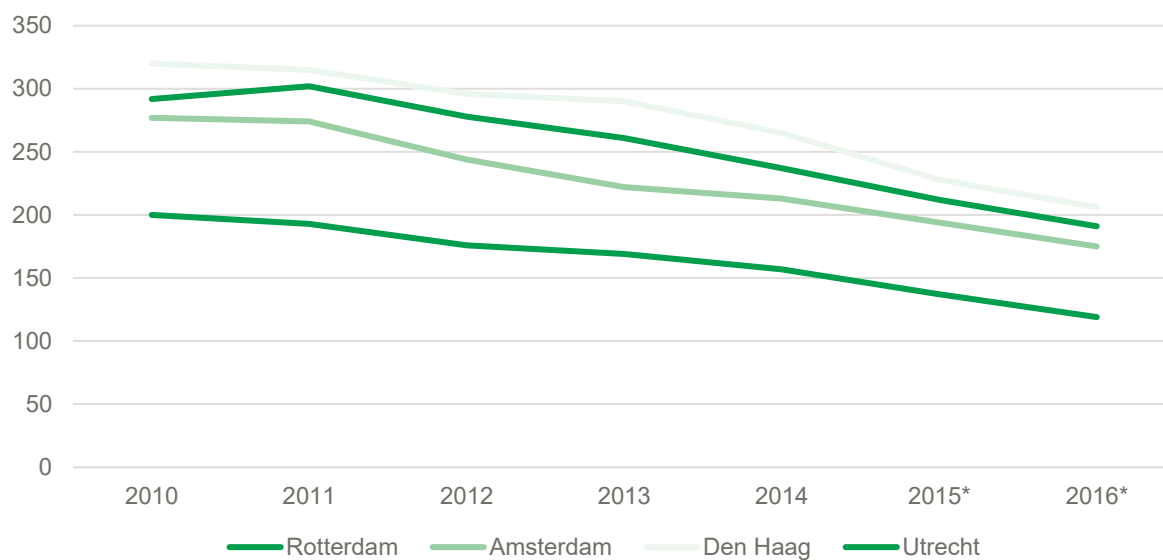

Bron: AD misdaadmeter 2017

Het aantal verdachten van een misdrijf daalt in alle vier de grote steden. Rotterdam ligt in de hele periode van 2010 tot en met 2016 qua aantal verdachten van een misdrijf

tussen Amsterdam en Den Haag in. Utrecht scoort nog steeds het laagst, maar het verschil wordt kleiner.

Figuur 12.5. Aantal verdachten van een misdrijf, per 10.000 inwoners

Bron: CBS

13 De beleving van Rotterdammers

De tevredenheid onder Rotterdammers neemt toe, net als het vertrouwen in de toekomst en het bestuur.

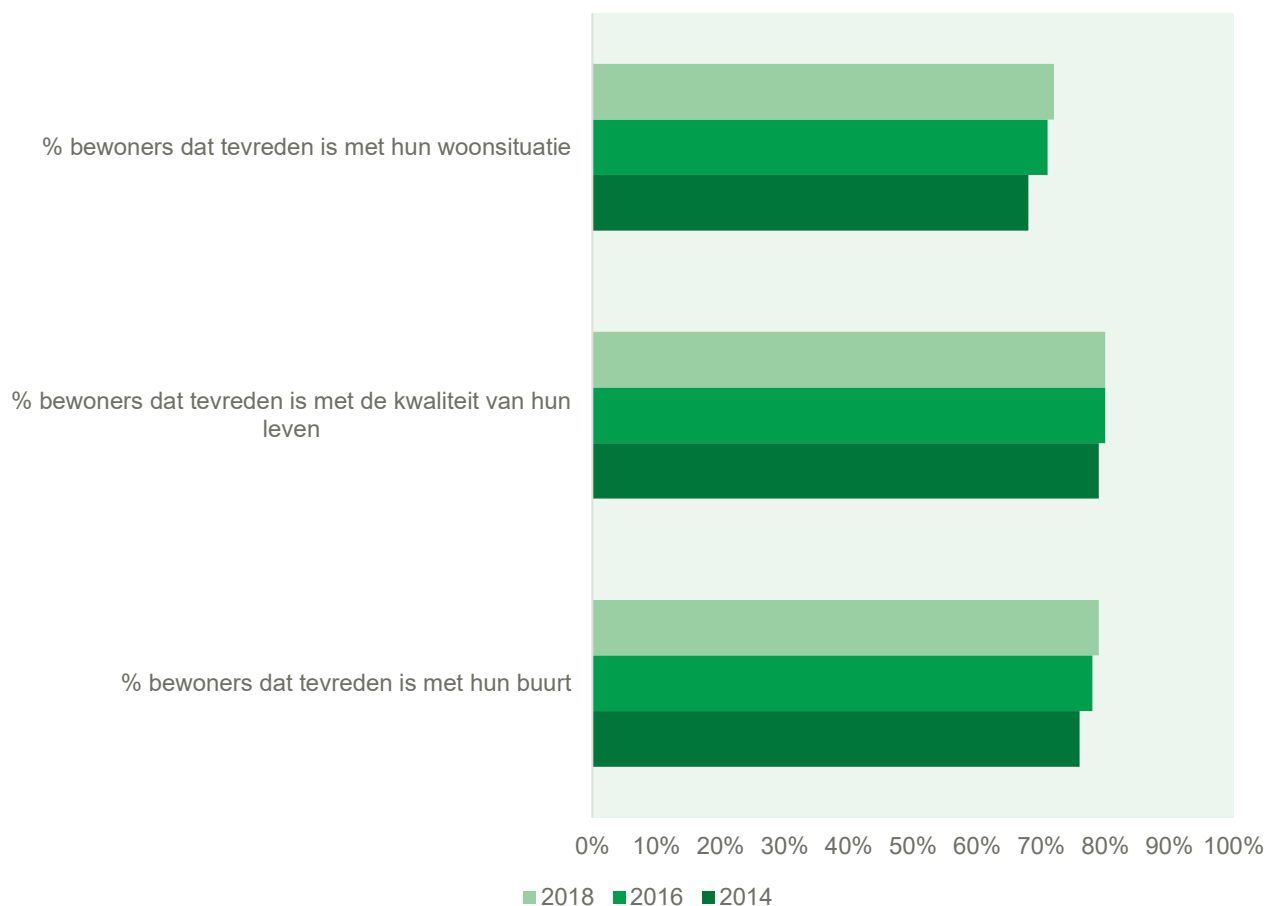
Gevraagd naar problemen in de stad weet de Rotterdammer natuurlijk nog wel wat te noemen. Opvallend is dat ‘veiligheid en overlast’ voor het eerst niet op nummer een staan. Het grootste probleem is de algemene verkeersproblematiek.

13.1 Tevredenheid en vertrouwen

Rotterdamers zijn de afgelopen vier jaar meer tevreden geworden over een aantal algemene aspecten van hun leven. Uit het onderzoek voor het Wijkprofiel blijkt een toegenomen tevredenheid van Rotterdamers met hun

woonbuurt en hun woonsituatie. Over de kwaliteit van hun leven is een stabiel aandeel van 80% tevreden tot zeer tevreden.

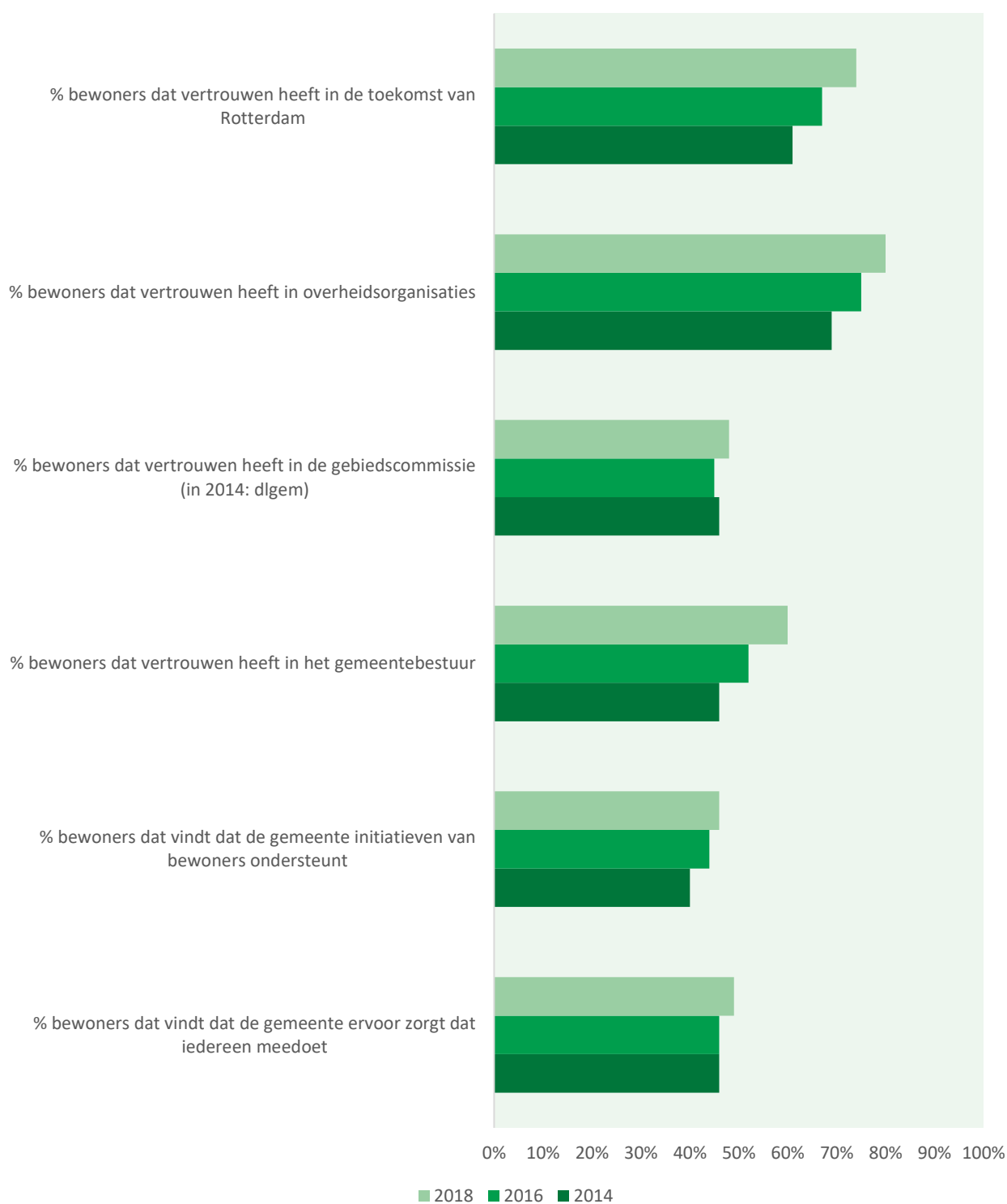
Figuur 13.1. Tevredenheid woonbuurt en woonsituatie

Bron: OBI, Wijkprofiel

Verder blijkt ook het vertrouwen van Rotterdamers in de overheid en het gemeentebestuur de afgelopen jaren te zijn toegenomen.

Figuur 13.2. Vertrouwen in overheid en gemeentebestuur

Bron: OBI, Wijkprofiel

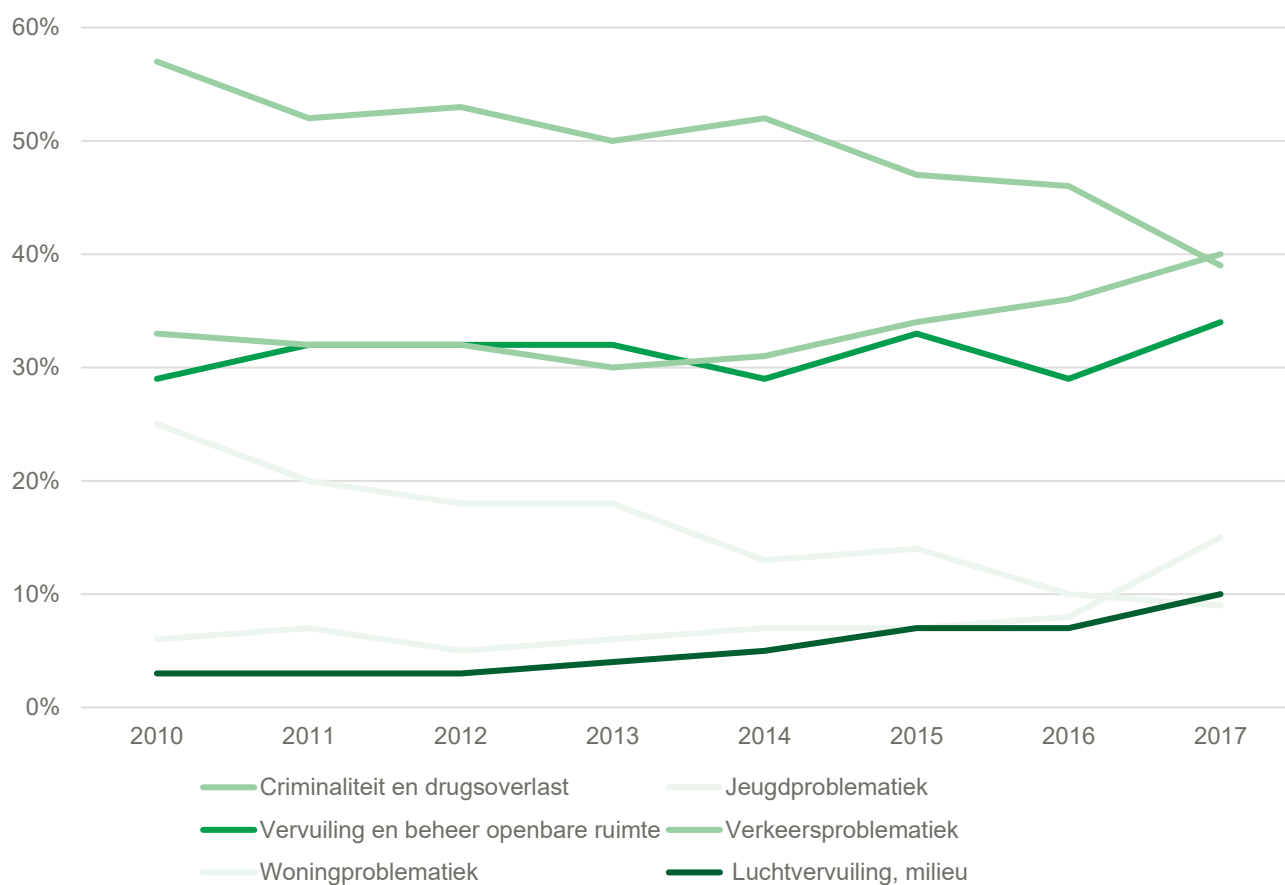
13.2 De belangrijkste problemen in Rotterdam

Volgens de Rotterdammers lagen de belangrijkste problemen tot nu toe ieder jaar weer op het vlak van criminaliteit en drugsoverlast, maar de laatste jaren werden deze onderwerpen wel ieder jaar minder vaak genoemd.

Dit jaar wordt voor het eerst een ander soort problematiek het meest genoemd: met 40% is verkeersproblematiek nét

iets vaker genoemd dan criminaliteit en drugsoverlast (39%). Op de derde plaats komt de vervuiling en vernieling en het beheer van de openbare ruimte (inclusief openbaar groen) (34%). Opvallend zijn verder de langjarige afname van de jeugdproblematiek (van 25% naar 9%) en de toename sinds vorig jaar van de woningproblematiek (van 8% naar 15%).

Figuur 13.3. Een aantal van de belangrijkste problemen in de stad volgens de Rotterdammer

Bron: Omnibus 2017

Als de drie gebieden Feijenoord, Charlois en IJsselmonde van het NPRZ (Nationaal Programma Rotterdam Zuid) met de rest van de stad worden vergeleken, valt op dat criminaliteit en drugsoverlast er iets vaker worden genoemd (42% versus 38%), evenals jeugdproblematiek (12% versus 8%). Woningproblematiek (16% versus 14%) en sociale problematiek (14% versus 12%) worden ongeveer even vaak genoemd. Verkeersproblematiek (37% versus 41%) en luchtvervuiling/milieu (5% versus 12%) worden minder vaak genoemd.

14 De staat van de gemeente

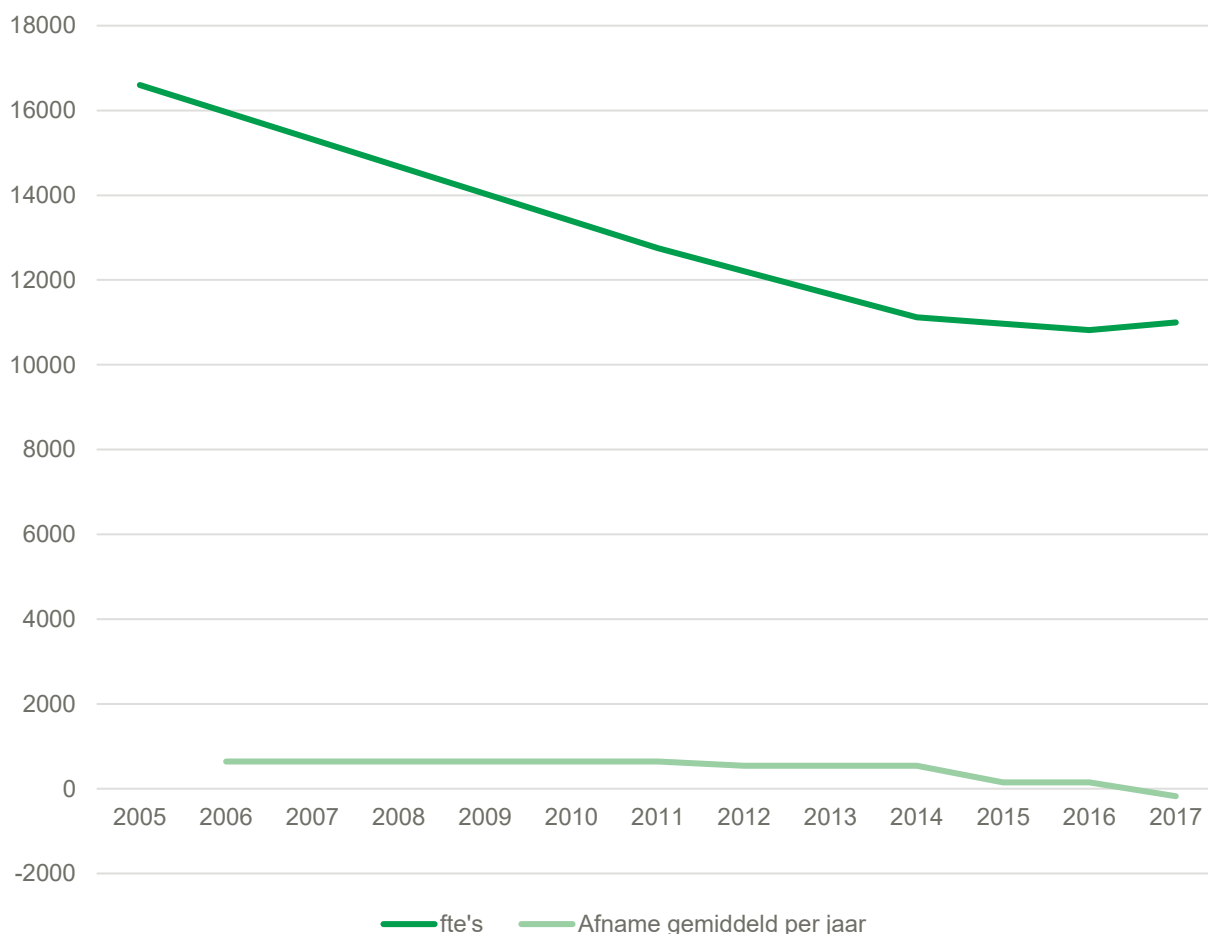

Het aantal ambtenaren neemt al jaren af, met name in de lagere loonschalen. De gemiddelde leeftijd van de ambtenaar neemt toe en het aantal ambtenaren dat de AOW-leeftijd bereikt ook. Een groot deel van de ambtenaren is (erg) trots op het werk, een deel ervaart ook hoge werkdruk. Het ziekteverzuim is wat hoger dan gemiddeld.

14.1 De gemeentelijke organisatie

Het aantal Rotterdamse ambtenaren neemt al jaren af. Sinds 2005 is het aantal ambtenaren met bijna 6.000 personen afgenomen.

Figuur 14.1. Ontwikkeling aantal FTE's²⁰ gemeente Rotterdam

Bron: gemeente Rotterdam

Vanaf de jaren 80 is reeds een proces van samenvoegingen van diensten en verzelfstandigingen van onderdelen van de gemeente doorgevoerd, waardoor het aantal diensten en ambtelijke formatie afnam. Sinds 2010 (kaderbrief en motie 31) zijn maatregelen doorgevoerd om de formatie van de gemeente te verkleinen. In 2014 is ook een besparingsopgave voor de organisatie in gang gezet. De

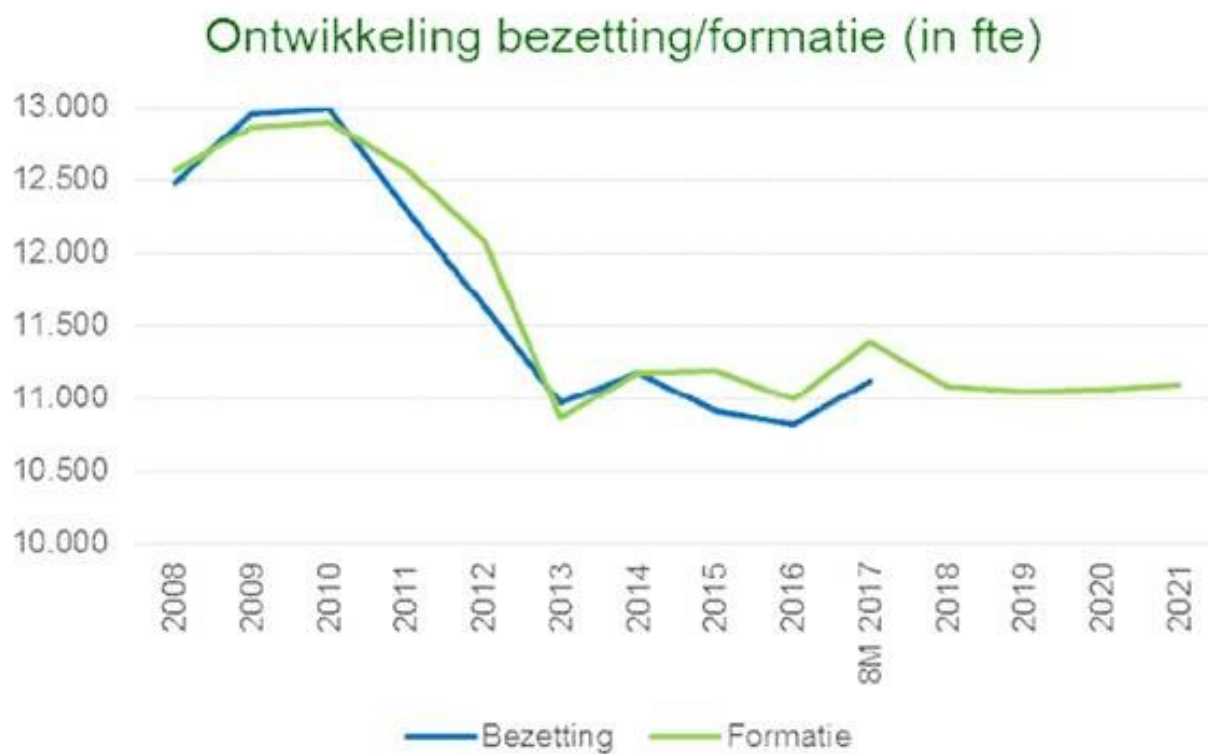
decentralisaties op het gebied van WMO, jeugdzorg en participatie zorgden voor een toename van de formatie bij de clusters MO en W&I, maar door taakstellingen op andere terreinen is de formatie van deze clusters de afgelopen jaren gelijk gebleven.

²⁰ FTE staat voor: fulltime-equivalent en betekent een voltijdse ambtenaar met een aanstelling van 36 uur, en is een rekeneenheid om vergelijkingen in de tijd en tussen organisaties te kunnen maken. In 2017 was de ambtelijke organisatie bijna 11.000 FTE groot. Dat betekent dus 11.000 voltijdse ambtenaren als rekeneenheid (11.000 x 36 uur). In werkelijkheid werken er ook ambtenaren in deeltijd, dus het aantal ambtenaren kan groter zijn.

De bezetting van het concern was eind augustus 2017:
11.113 fte

De daling van de formatie in 2018 (302 fte ten opzichte van de 8-maands stand 2017) is grotendeels toe te schrijven aan de verzelfstandiging van het sportbedrijf en het effect van RIO40.

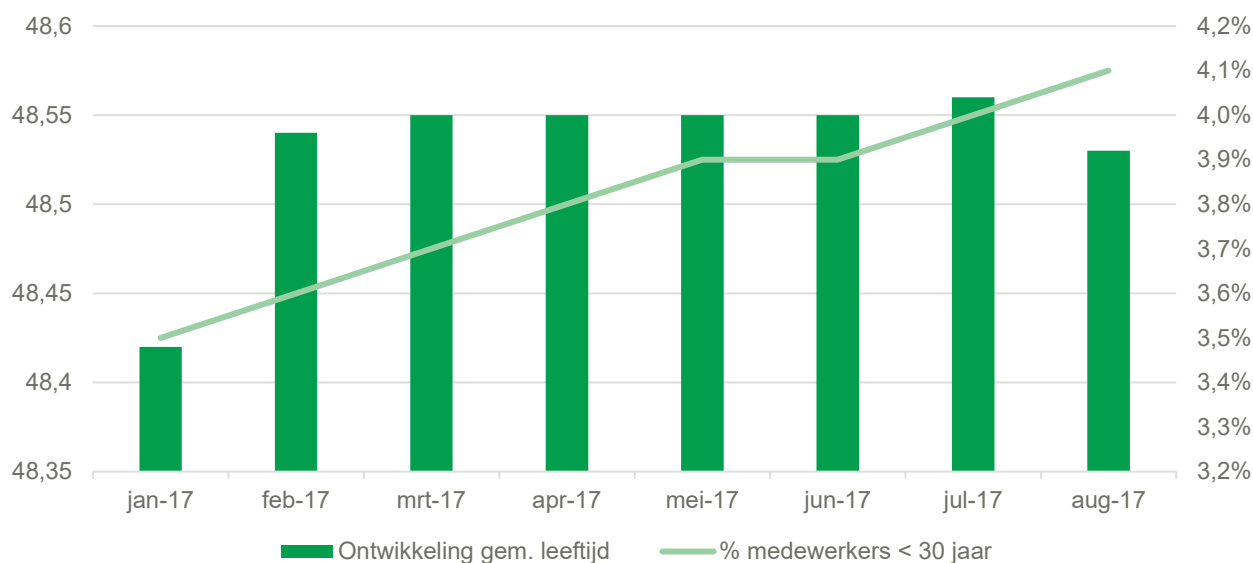
Figuur 14.2. Formatie en bezetting in 2017

Bron: Gemeente Rotterdam

De gemiddelde leeftijd van de Rotterdamse ambtenaar is 48,53 jaar.

Figuur 14.3. Gemiddelde leeftijd Rotterdamse ambtenaren

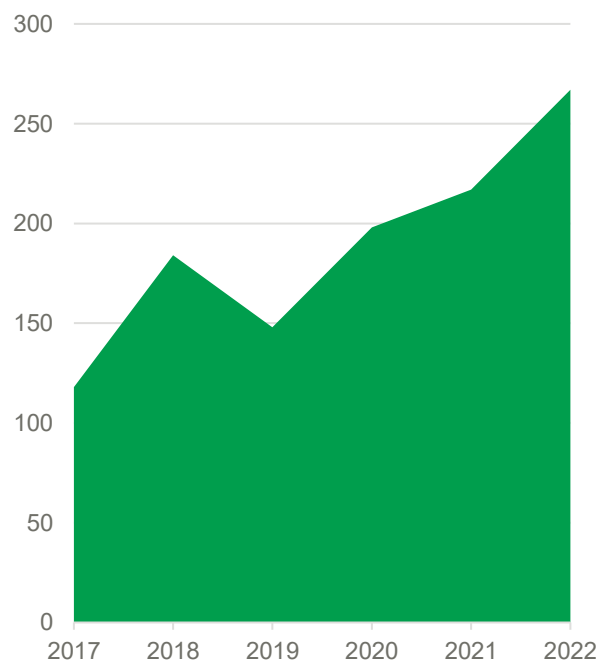

Bron: Gemeente Rotterdam

De komende jaren zal het aantal ambtenaren dat uitstroomt vanwege het bereiken van de AOW-leeftijd toenemen van iets meer dan 100 in 2017 naar meer dan 250 in 2022.

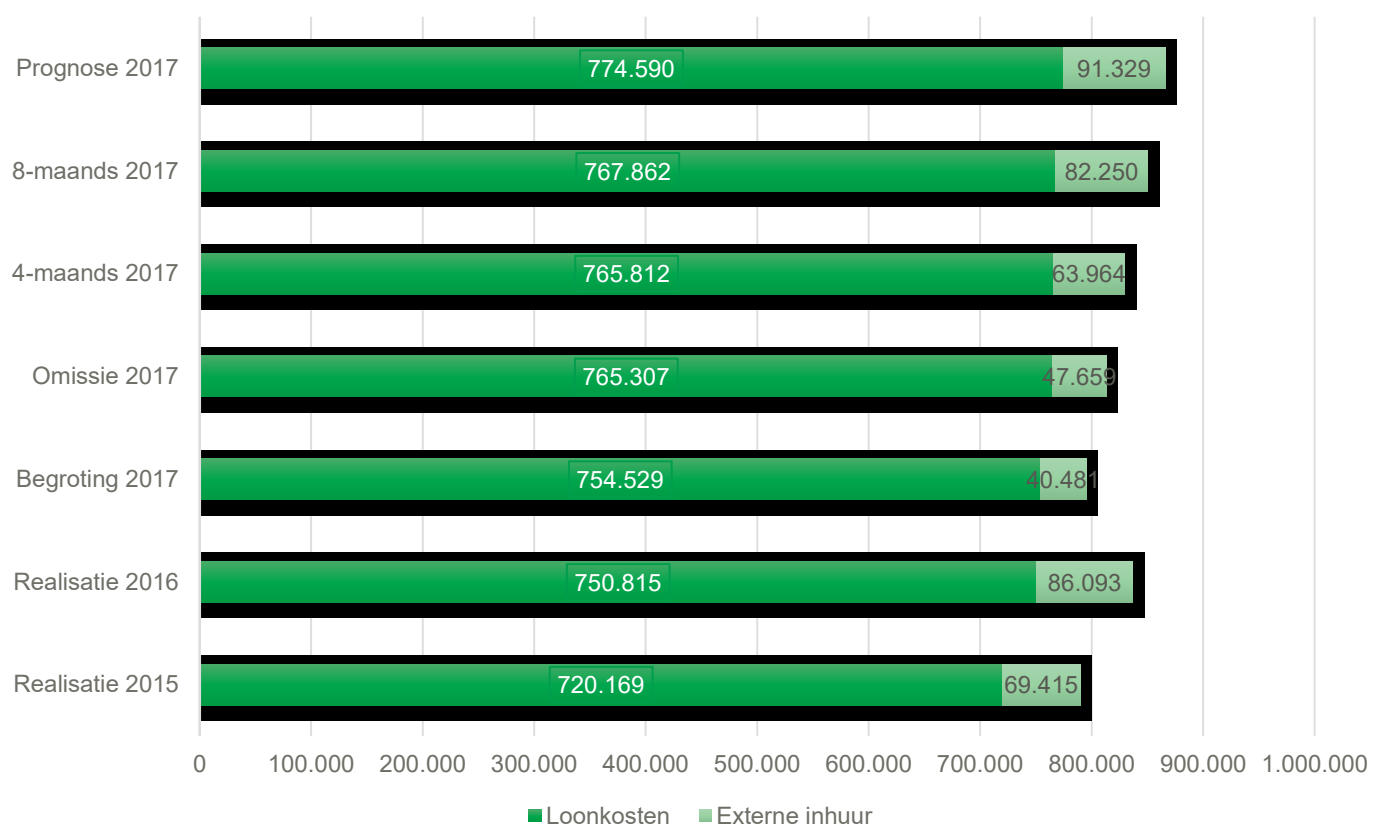
De totale arbeidskosten van de gemeente Rotterdam lagen in 2015 en 2016 zo rond de 800 miljoen euro per jaar. In 2017 is dat mogelijk toegenomen naar meer dan 850 miljoen euro, vooral veroorzaakt door meer externe inhuur.

Figuur 14.4. Uitstroom door bereiken AOW-leeftijd, 2017-2022 (prognose)

Bron: Gemeente Rotterdam

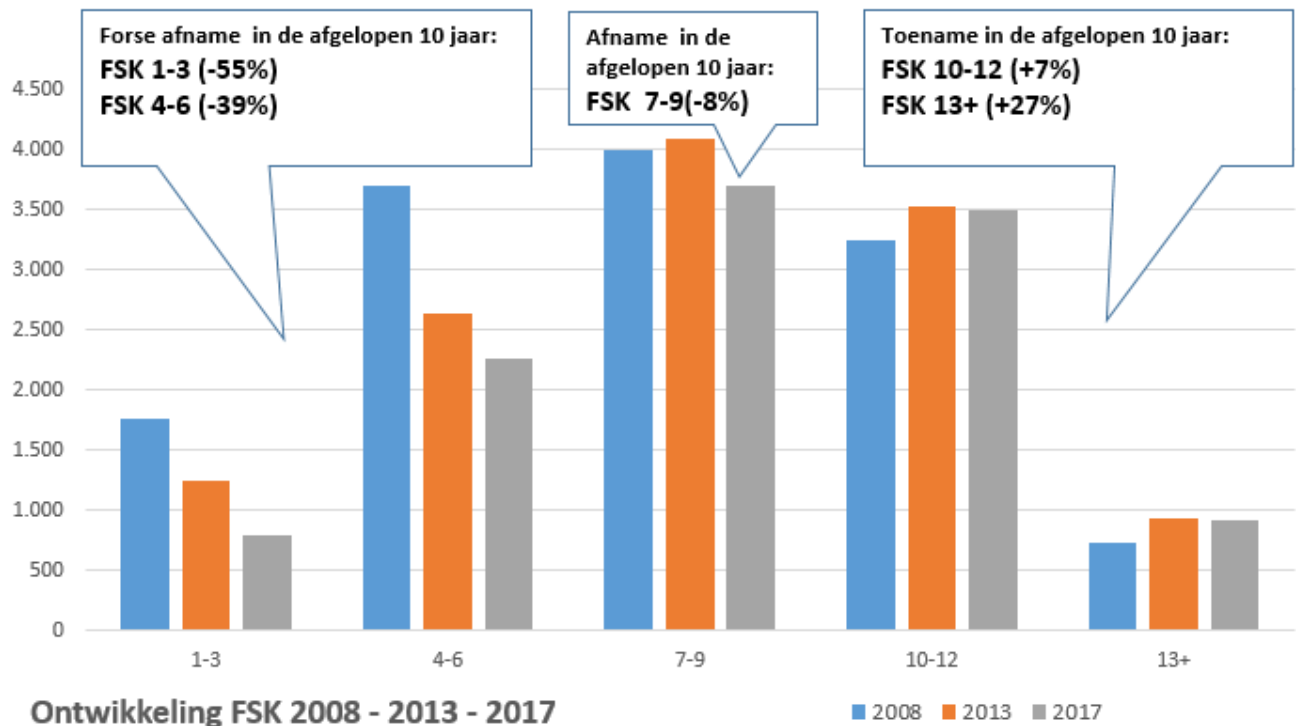
Figuur 14.5. Arbeidskosten formatie gemeente Rotterdam, 2015-2017

Bron: Gemeente Rotterdam

Het totale ambtenarenapparaat is sinds 2008 fors afgenomen. De daling is volledig terechtgekomen in de lagere salarisschalen (FSK's) 1-3 en 4-6.

Figuur 14.6. Ontwikkeling salarisschalen, 2008-2017

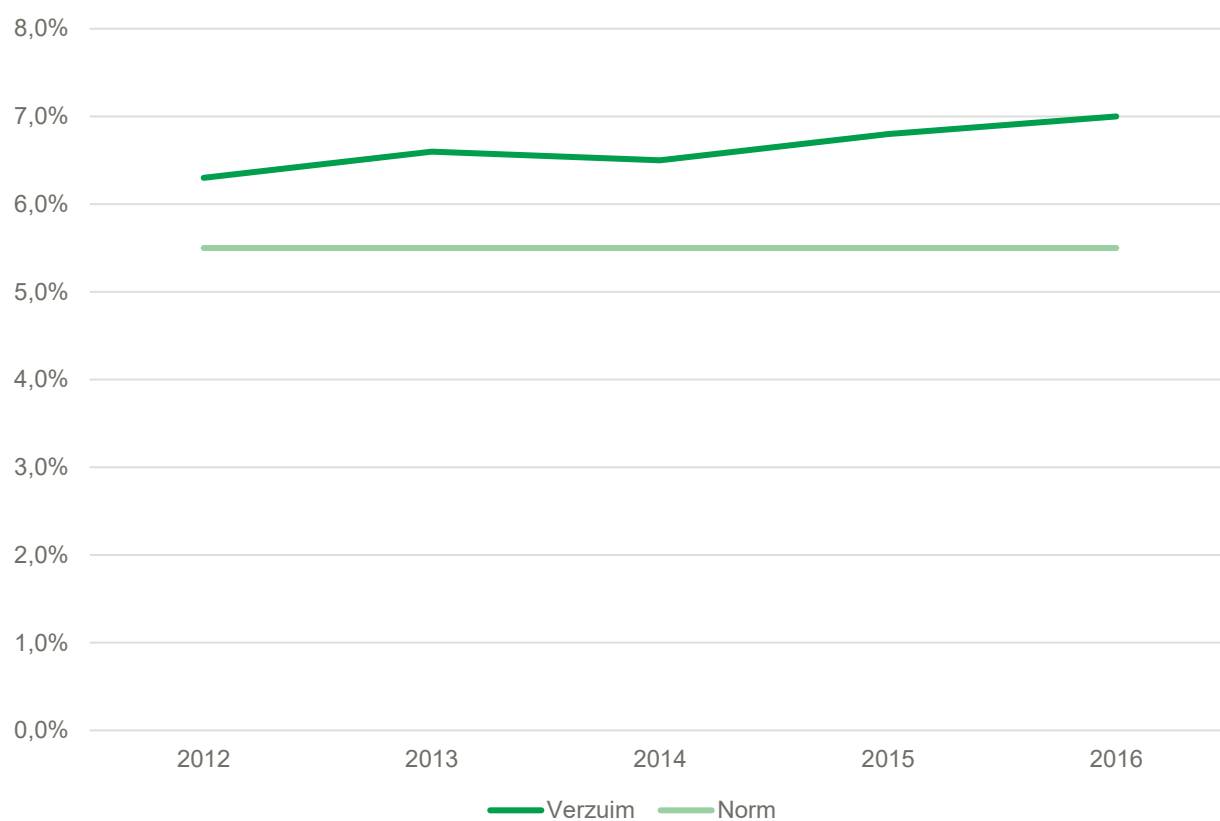
Bron: Gemeente Rotterdam

Het verzuimpercentage onder Rotterdamse ambtenaren ligt tussen de 6,5% en 7%.

De gemeente Rotterdam kent een hoog verzuim. We hebben een groot aandeel medewerkers in uitvoerende, publieks- en handhavende functies. In deze functies is vaak sprake van hoger verzuim. Daarnaast is de organisatie de laatste jaren sterk gekrompen en wordt een toenemende werkdruk ervaren. Het Programma Vitaliteit en Verzuim is gericht op het bevorderen van de vitaliteit van de medewerkers en de organisatie door aandacht, bewustwording

en gezondheidsgericht aanbod en monitoring van de voortgang van de verzuimaanpak. De leidinggevende, eerst-verantwoordelijke om het verzuim aan te pakken, wordt daarbij ondersteund door een expertgroep Verzuim om zo het verzuim binnen een termijn van één of twee jaar aanzienlijk te reduceren.

Figuur 14.7. Verzuim bij de gemeente, 2012-2016

Bron: Gemeente Rotterdam

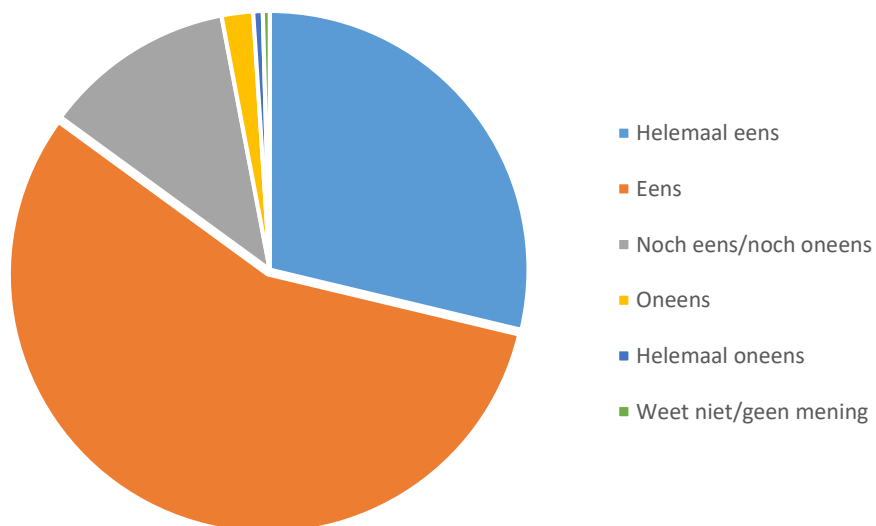
Figuur 14.8. Verzuim bij de gemeente, 2015-2017

Bron: Gemeente Rotterdam

Het overgrote merendeel van de Rotterdamse ambtenaren is trots op het werk dat ze doen.

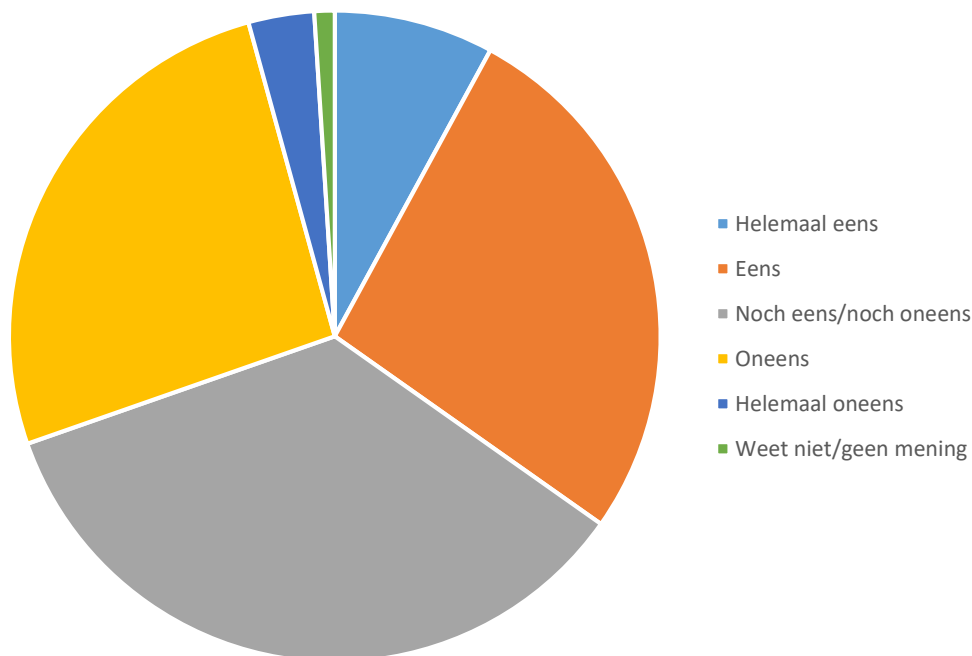
Figuur 14.9. Aandeel ambtenaren dat trots is op het werk dat ze doen

Bron: MTO 2017

Een derde van de Rotterdamse ambtenaren vindt zijn/haar werkdruk gemiddeld genomen te hoog.

Figuur 14.10. Aandeel ambtenaren dat gemiddeld genomen de werkdruk te hoog vindt

Bron: MTO 2017

14.2 Dienstverlening

In 2017 brachten 747.319 Rotterdammers een bezoek aan onze gemeentelijke locaties. We gaven 57.354 rijbewijzen en 141.180 reisdocumenten (paspoorten/identiteitskaarten) uit. In 2017 registreerden wij 10.350 geboorten en 2.816 huwelijken en partnerschappen.

Daarnaast kwamen er in 2017 1.423.819 telefoontjes via 14010 binnen bij de gemeente Rotterdam. Bij 91% van de telefoontjes gaven wij meteen een antwoord in de eerste of tweede lijn. Hiervan werd 70% direct afgehandeld door Ro!Entree (de eerste lijn).

Rotterdammers zijn tevreden over onze telefonische dienstverlening. In 2017 beoordelen zij onze vriendelijkheid met een 7.9 en onze begrijpelijkheid met een 7.4.

Ten slotte werd de website Rotterdam.nl in 2017 2.677.442 keer bezocht. Rotterdammers waarderen onze digitale dienstverlening met een 6,7.

